

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ
Εθνικόν και Καποδιστριακόν
Πανεπιστήμιον Αθηνών
— ΙΔΡΥΘΕΝ ΤΟ 1837 —

ΝΟΜΙΚΗ ΣΧΟΛΗ

ΕΝΙΑΙΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ
ΚΑΤΕΥΘΥΝΣΗ: ΔΙΚΑΙΟ ΤΟΥ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝΤΟΣ
ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΟ ΕΤΟΣ: 2017-2018

ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ
Του Αθανασίου Τσιούρα του Δημητρίου
Α.Μ.: 7340011417017

**Η εφαρμογή της Οδηγίας 2011/92 από τα κράτη-μέλη της
Ευρωπαϊκής Ένωσης πλην της Ελλάδος**

Επιβλέπων:

Καθηγητής κος. Γεώργιος Δελλής

Αθήνα, Νοέμβριος 2018

Copyright © Αθανάσιος Τσιούρας, 30 Νοεμβρίου 2018

Με επιφύλαξη παντός δικαιώματος. All rights reserved.

Απαγορεύεται η αντιγραφή, αποθήκευση και διανομή της παρούσας εργασίας, εξ ολοκλήρου ή τμήματος αυτής, για εμπορικό σκοπό. Επιτρέπεται η ανατύπωση, αποθήκευση και διανομή για σκοπό μη κερδοσκοπικό, εκπαιδευτικής ή ερευνητικής φύσης, υπό την προϋπόθεση να αναφέρεται η πηγή προέλευσης και να διατηρείται το παρόν μήνυμα.

Οι απόψεις και θέσεις που περιέχονται σε αυτήν την εργασία εκφράζουν τον συγγραφέα και δεν πρέπει να ερμηνευθεί ότι αντιπροσωπεύουν τις επίσημες θέσεις του Εθνικού και Καποδιστριακού Πανεπιστημίου Αθηνών.

Περιεχόμενα

Εισαγωγή	1
Κεφάλαιο 1. Γενική παρουσίαση της Οδηγίας	7
<u>A. Από την Οδηγία 85/337 μέχρι σήμερα</u>	7
<u>B. Συνοπτική παρουσίαση των διατάξεων της Οδηγίας</u>	8
<u>Γ. Διαδικασία περιβαλλοντικής εκτίμησης και αδειοδότηση - βασικοί στόχοι</u>	9
Κεφάλαιο 2. Υπαγωγή έργων στη διαδικασία της εκτίμησης περιβαλλοντικών επιπτώσεων	11
<u>A. Έγκριση έργων μέσω της νομοθετικής διαδικασίας και οι σκοποί της Οδηγίας</u>	12
<u>B. Μεθοδολογία και διαδικασία υπαγωγής/ κατάταξης των έργων του Παραρτήματος II της Οδηγίας</u>	15
<u>Γ. Εξέταση σωρευτικών επιπτώσεων</u>	21
<u>Δ. Αποφυγή κατάτμησης των έργων</u>	22
<u>E. Συμπεράσματα ως προς τη διαδικασία υπαγωγής</u>	25
Κεφάλαιο 3. Διαδικασία εκτίμησης περιβαλλοντικών επιπτώσεων	27
<u>A. Περιεχόμενο και ποιότητα της μελέτης περιβαλλοντικών επιπτώσεων</u>	27
<u>B. Σχέση εκτίμησης περιβαλλοντικών επιπτώσεων και αδείας</u>	32
<u>Γ. Παρατηρήσεις ως προς την αναφορά εναλλακτικών λύσεων και τη σχέση εκτίμησης περιβαλλοντικών επιπτώσεων και άδειας</u>	37

Κεφάλαιο 4. Μετά την αδειοδότηση - πρόσβαση στη δικαιοσύνη και κυρώσεις	39
<u>A. Δικαστική προστασία</u>	39
<i>i. Τι είδους πράξεις προσβάλλονται</i>	40
<i>ii. Έννομο συμφέρον και όροι του παραδεκτού για τις περιβαλλοντικές προσφυγές</i>	44
<i>iii. Αναστολή</i>	46
<i>iv. Είδος δικαστικού ελέγχου/ αποτέλεσμα</i>	48
<u>B. Εφαρμογή διατάξεων - επιβολή κυρώσεων</u>	50
<u>Γ. Συμπεράσματα ως προς τη δικαστική προστασία</u>	53
Κεφάλαιο 5. Συμπεράσματα - σύγκριση με την ενσωμάτωση της Οδηγίας στο ελληνικό δίκαιο	56
Βιβλιογραφία - Αρθρογραφία - Πηγές από το Διαδίκτυο	59
Διεθνείς συνθήκες - νομοθεσία - κανονιστικές πράξεις	60
Νομολογία	63

Εισαγωγή

Η εκτίμηση περιβαλλοντικών επιπτώσεων καθιερώθηκε για πρώτη φορά, ως νομοθετημένο εργαλείο για την αξιολόγηση των επιπτώσεων που θα έχει μια διοικητική πράξη στο περιβάλλον, στην αμερικανική ομοσπονδιακή νομοθεσία για το περιβάλλον το 1969. Στην National Environmental Policy Act of 1969¹ προβλέφθηκε ότι:

«... all agencies of the Federal Government shall-

... (C) include in every recommendation or report on proposals for legislation and other major Federal actions significantly affecting the quality of the human environment, a detailed statement by the responsible official on-

(i) the environmental impact of the proposed action,

(ii) any adverse environmental effects which cannot be avoided should the proposal be implemented,

(iii) alternatives to the proposed action,

(iv) the relationship between local short-term uses of man's environment and the maintenance and enhancement of long-term productivity, and

(v) any irreversible and irretrievable commitments of resources which would be involved in the proposed action should it be implemented. ...»

Με τη νομοθεσία αυτή αναγνωρίστηκε ότι πολλές διοικητικές πράξεις και ενέργειες της ομοσπονδιακής κυβέρνησης των Ηνωμένων Πολιτειών μπορεί να έχουν σημαντικές επιπτώσεις στο περιβάλλον - σ' αυτές περιλαμβάνονται, μεταξύ άλλων, και οι αδειοδοτήσεις για δράσεις ιδιωτών, οι αποφάσεις σε σχέση με την αξιοποίηση των

¹ 42 U.S.C. § 4321 *et seq.*, διαθέσιμο από επίσημη ιστοσελίδα της Ομοσπονδιακής Κυβέρνησης των Η.Π.Α. εις <http://www.gpo.gov/fdsys/pkg/STATUTE-83/pdf/STATUTE-83-Pg852.pdf>.

εκτάσεων που ανήκουν στο κράτος, η κατασκευή δημοσίων εγκαταστάσεων κ.λπ. Με τη διαδικασία που καθιερώνει η νομοθεσία αυτή οι ομοσπονδιακές αρχές υποχρεούνται πλέον να συνεκτιμούν, κατά τη λήψη των αποφάσεών τους, τις επιπτώσεις αυτές.²

Την ανάγκη αυτή ανεγνώρισε και η κοινοτική νομοθεσία, ήδη από την Οδηγία 85/337/ΕΟΚ του Συμβουλίου της 27ης Ιουνίου 1985 «για την εκτίμηση των επιπτώσεων ορισμένων σχεδίων δημοσίων και ιδιωτικών έργων στο περιβάλλον»³. Στο προοίμιο της Οδηγίας αναφέρεται, μεταξύ άλλων:

«... ότι η χορήγηση αδείας για σχέδια δημοσίων και ιδιωτικών έργων που μπορεί να έχουν σημαντικές επιπτώσεις στο περιβάλλον πρέπει να γίνεται μόνο μετά από προηγούμενη εκτίμηση των σημαντικών επιδράσεων που ενδέχεται να έχουν αυτά τα σχέδια στο περιβάλλον· ότι αυτή η εκτίμηση πρέπει να γίνεται με βάση τις κατάλληλες πληροφορίες που παρέχει ο κύριος του έργου και, ενδεχόμενα, να συμπληρώνεται από τις αρχές και το κοινό που μπορεί να αφορά το σχέδιο· ...».

Με την Οδηγία 85/337 και μια σειρά από Οδηγίες που την τροποποίησαν⁴, η ΕΟΚ αρχικά και η Ευρωπαϊκή Ένωση στη συνέχεια καθιέρωσαν τη εκτίμηση περιβαλλοντικών επιπτώσεων ως ένα απαραίτητο εργαλείο για τη Διοίκηση. Όπως προκύπτει από το προπαρατεθέν απόσπασμα από το προοίμιο της Οδηγίας 85/337, το κοινοτικό/ ενωσιακό δίκαιο καθιέρωσε την υποχρεωτικότητα ενός εργαλείου, το οποίο διασφαλίζει ότι οι διοικητικές αρχές που αδειοδοτούν έργα θα έχουν εγκαίρως στη διάθεσή τους τις απαραίτητες πληροφορίες σε σχέση με τις πιθανές περιβαλλοντικές επιπτώσεις των προς αδειοδότηση έργων. Έχοντας τις πληροφορίες αυτές οι αρχές θα μπορούν είτε να χορηγούν την άδεια, είτε να απορρίπτουν το σχετικό αίτημα, είτε να το δέχονται θέτοντας πρόσθετους όρους για την προστασία του περιβάλλοντος. Ήδη στο άρθρο 8α της Οδηγίας

² Council on Environmental Quality/ Executive Office of the President, A Citizen's Guide to the NEPA - Having Your Voice Heard (2007), σελ. 4, διαθέσιμο από επίσημη ιστοσελίδα της Ομοσπονδιακής Κυβέρνησης των Η.Π.Α. εις: https://www.energy.gov/sites/prod/files/nepapub/nepa_documents/RedDont/G-CEO-CitizensGuide.pdf.

³ Επίσημη Εφημερίδα της Ευρωπαϊκής Ένωσης (εφ' εξής ΕΕ) L 175 της 5.7.1985 σ. 40.

⁴ Πρόκειται για τις Οδηγίες 97/11/ΕΚ, 2003/35/ΕΚ και 2009/31/ΕΚ, οι οποίες στη συνέχεια καταργήθηκαν και αντικαταστάθηκαν από την Οδηγία 2011/92, η οποία τροποποιήθηκε με την Οδηγία 2014/52.

2011/92, το οποίο προστέθηκε με την παρ. 9 του άρθρου 1 της Οδηγίας 2014/52⁵, καθίσταται υποχρεωτική η συσχέτιση της άδειας που χορηγείται για ένα έργο με τα αποτελέσματα της μελέτης περιβαλλοντικών επιπτώσεων που είχε προηγηθεί.

Το εργαλείο αυτό είναι ιδιαίτερος σημαντικό, κυρίως στο πλαίσιο της αρχής της πρόληψης και της αρχής της προφύλαξης⁶, καθ' όσον διασφαλίζει ότι οι αρνητικές περιβαλλοντικές επιπτώσεις ενός έργου και της λειτουργίας του αντιμετωπίζονται εγκαίρως και ότι λαμβάνονται τα απαραίτητα μέτρα για την ελαχιστοποίηση τυχόν κινδύνων που προκύπτουν από αυτά. Η καθιέρωσή του έγινε ειδικότερα, *«προκειμένου να υλοποιηθούν οι σκοποί της Κοινότητας στον τομέα της προστασίας του περιβάλλοντος και της ποιότητας ζωής»*.⁷ Η Οδηγία 85/337 και οι Οδηγίες που την ακολούθησαν, που οδήγησαν στην κωδικοποίηση και αντικατάστασή τους με την Οδηγία 2011/92/ΕΕ του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 13ης Δεκεμβρίου 2011, *«για την εκτίμηση των επιπτώσεων ορισμένων σχεδίων δημοσίων και ιδιωτικών έργων στο περιβάλλον»*⁸, έθεσαν το σχετικό γενικό νομοθετικό πλαίσιο.

Όπως ήδη αναφέρθηκε, γενικός σκοπός του πλαισίου αυτού είναι να εξασφαλίσει ότι η διοικητική αρχή που χορηγεί την άδεια για ένα έργο διαθέτει τις κατάλληλες πληροφορίες για τις πιθανές επιπτώσεις του στο περιβάλλον - και, ειδικότερα, στον πληθυσμό και την ανθρώπινη υγεία, τη βιοποικιλότητα, το έδαφος, τα ύδατα, τον αέρα και το κλίμα, τα υλικά αγαθά, την πολιτιστική κληρονομία και το τοπίο και στην αλληλεπίδραση των παραπάνω.⁹ Στο πλαίσιο αυτό, το ενωσιακό δίκαιο, διαμέσου των Οδηγιών που αναφέρθηκαν, επιβάλλει στον κύριο ενός έργου που αναμένεται να έχει σοβαρές επιπτώσεις στο περιβάλλον να καταρτίσει μια μελέτη περιβαλλοντικών επιπτώσεων προτού εξετασθεί το αίτημά του για την απαιτούμενη διοικητική άδεια. Η μελέτη αυτή γνωστοποιείται στις αρμόδιες υπηρεσίες και στο ενδιαφερόμενο κοινό, των οποίων οι επισημάνσεις και παρατηρήσεις περιέρχονται στην αδειοδοτούσα αρχή (και,

⁵ ΕΕ L 124 της 25.4.2014 σελ. 1.

⁶ Σκ. 2 του προοιμίου της Οδηγίας 2011/92.

⁷ Σκ. 4 του προοιμίου της Οδηγίας 2011/92· ΔΕΕ, απόφαση της 14ης Μαρτίου 2013, υπόθεση C-420/11, *Jutta Leth κατά Δημοκρατίας της Αυστρίας, Ομοσπονδιακού Κρατιδίου (Land) της Niederösterreich*, σκ. 28.

⁸ ΕΕ L 26 της 28.1.2012 σελ. 1.

⁹ Άρθρο 3 της Οδηγίας 2011/92.

ενδεχομένως, τις αρχές γειτονικών κρατών που μπορεί να επηρεάζονται). Η διαδικασία καταλήγει σε μια εκτίμηση περιβαλλοντικών επιπτώσεων, την οποία η αδειοδοτούσα αρχή συνεκτιμά υποχρεωτικά κατά την τελική κρίση της για αδειοδότηση (και με ποιους όρους) ή μη του προτεινόμενου έργου.¹⁰

Η ενωσιακή νομοθεσία θέτει κάποιους ειδικότερους στόχους σε σχέση με τα παραπάνω, όπως προκύπτει από τις αντίστοιχες διατάξεις των Οδηγιών (όπου εφ' εξής θα γίνεται αναφορά σε Οδηγία χωρίς ειδικότερο προσδιορισμό, θα εννοείται η Οδηγία 2011/92, όπως έχει τροποποιηθεί από την Οδηγία 2014/52):

1. Όλα τα έργα που μπορεί να έχουν δυσμενείς επιπτώσεις ή κινδύνους στο περιβάλλον πρέπει να αδειοδοτούνται μόνο μετά από τη σύνταξη και συνεκτίμηση της μελέτης περιβαλλοντικών επιπτώσεων (άρθρο 2 παρ. 1 Οδηγίας) - στις επιπτώσεις συμπεριλαμβάνονται όχι μόνον οι επιπτώσεις από την κατασκευή, αλλά και από τη λειτουργία του έργου.¹¹

2. Η μελέτη αυτή πρέπει να είναι υψηλής ποιότητας συντεταγμένη από ειδικούς επιστήμονες (άρθρο 5 παρ. 3) και να καλύπτει όλες τις πιθανές επιπτώσεις ή κινδύνους από το έργο και τη λειτουργία του στο ανθρώπινο, φυσικό και πολιτιστικό περιβάλλον (άρθρα 3 και 5 της Οδηγίας).

3. Η μελέτη πρέπει να συνδυάζεται με αντίστοιχες απαιτήσεις που προκύπτουν από ειδικότερες προστατευτικές διατάξεις, λ.χ. ύδατα, ρύπανση κ.λπ. (άρθρο 2 παρ. 3 της Οδηγίας).

3. Η μελέτη θα πρέπει να μπορεί να συμπληρωθεί με τις παρατηρήσεις των αρμόδιων υπηρεσιών και του ενδιαφερόμενου κοινού, προκειμένου να προκύψουν, κατά το δυνατόν, ασφαλή συμπεράσματα (άρθρο 6 της Οδηγίας).

¹⁰ Η διαδικασία αυτή περιγράφεται κυρίως στα άρθρα 5 έως 8 της Οδηγίας 2011/92.

¹¹ ΔΕΕ, απόφαση της 28ης Φεβρουαρίου 2008, υπόθεση C-2/07, *Abraham κ.λπ. κατά Περιφέρειας της Βαλλονίας κ.λπ.*, σκ. 43· απόφαση της 25ης Ιουλίου 2008, υπόθεση C-142/07, *Ecologistas en Acción-CODA κατά Δήμου Μαδρίτης* (εφ' εξής: *Ecologistas en Acción*), σκ. 39.

4. Το αποτέλεσμα θα μπορεί να ελεγχθεί δικαστικώς (άρθρο 11 της Οδηγίας).

5. Η πράξη αδειοδότησης θα πρέπει να περιέχει αναφορά στην προηγηθείσα εκτίμηση περιβαλλοντικών επιπτώσεων (άρθρο 8α της Οδηγίας).

Οι παραπάνω στόχοι δεν είναι αποκομμένοι και από τις προβλέψεις της Σύμβασης του Aarhus «για την πρόσβαση σε πληροφορίες, τη συμμετοχή του κοινού στη λήψη αποφάσεων και την πρόσβαση στη δικαιοσύνη για περιβαλλοντικά θέματα»¹² (η Σύμβαση κυρώθηκε από την Ευρωπαϊκή Ένωση μέσω της απόφασης 2005/17/EK του Συμβουλίου της 17ης Φεβρουαρίου 2005¹³). Ειδικότερα, η διάταξη του άρθρου 6 της Σύμβασης, για συμμετοχή του κοινού στη λήψη περιβαλλοντικών αποφάσεων ενσωματώνεται στη διαδικασία για την εκτίμηση περιβαλλοντικών επιπτώσεων, καθώς το ενδιαφερόμενο κοινό συμμετέχει σε δημόσια διαβούλευση της μελέτης πριν την όποια εγκριτική πράξη ή αδειοδότηση (άρθρο 6 της Οδηγίας). Σημαντική είναι η διάταξη του άρθρου 9 της Συνθήκης για την πρόσβαση στη δικαιοσύνη, η οποία σχεδόν αντιγράφεται στις αντίστοιχες προβλέψεις του άρθρου 11 της Οδηγίας.¹⁴ Στην αιτιολογική σκέψη 5 της Οδηγίας 2003/35/EK¹⁵, με την οποία εισήχθησαν οι διατάξεις για τη συμμετοχή του κοινού και την πρόσβαση στη δικαιοσύνη, προκύπτει σαφώς η σχέση των διατάξεων αυτών με τη Σύμβαση του Aarhus.¹⁶

Η μεταφορά της Οδηγίας στην εσωτερική έννομη τάξη των κρατών-μελών παρουσιάζει ενδιαφέρον: κράτη με διαφορετικές παραδόσεις τόσο ως προς το επίπεδο περιβαλλοντικής προστασίας και τη συμμετοχή του κοινού στη λήψη αποφάσεων που

¹² Το κείμενο της Σύμβασης (ελληνική εκδοχή της Σύμβασης, όπως κυρώθηκε από την Ευρωπαϊκή Ένωση) διαθέσιμο στην ιστοσελίδα της Οικονομικής Επιτροπής του ΟΗΕ για την Ευρώπη (UNECE) εις: <https://www.unece.org/fileadmin/DAM/env/pp/EU%20texts/conventioningreek.pdf>.

¹³ EE L 124 της 17.5.2005, σελ. 1.

¹⁴ ΔΕΕ, απόφαση της 16ης Απριλίου 2015, υπόθεση C-570/13, *Karoline Gruber κατά Unabhängiger Verwaltungssenat für Kärnten, EMA Beratungs- und Handels GmbH, Ομοσπονδιακού Υπουργού για την Οικονομία, την Οικογένεια και τη Νεολαία* (εφ' εξής: *Gruber*), σκ. 34.

¹⁵ Οδηγία 2003/35/EK του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 26ης Μαΐου 2003, σχετικά με τη συμμετοχή του κοινού στην κατάρτιση ορισμένων σχεδίων και προγραμμάτων που αφορούν το περιβάλλον και με την τροποποίηση όσον αφορά τη συμμετοχή του κοινού και την πρόσβαση στη δικαιοσύνη, των οδηγιών 85/337/ΕΟΚ και 96/61/ΕΚ του Συμβουλίου, EE L 156 της 26.5.2003, σελ. 17.

¹⁶ Βλ. και ΔΕΕ, απόφαση της 12ης Μαΐου 2011, υπόθεση C-115/09, *Bund für Umwelt und Naturschutz Deutschland, Landesverband Nordrhein-Westfalen eV κατά Bezirksregierung Arnsberg* (εφ' εξής: *Bund*), σκ. 5.

σχετίζονται με το περιβάλλον, όσο και ως προς τη λειτουργία της διοικητικής διαδικασίας και της διοικητικής δικαιοσύνης εν γένει (σε κρίσιμα ζητήματα, όπως η έκταση του δικαστικού ελέγχου -ακυρωτικός ή ουσίας- ή το έννομο συμφέρον) έπρεπε να συμμορφωθούν στο βασικό πλαίσιο που θέτει η Οδηγία: να εντάξουν στη διαδικασία αδειοδότησης σημαντικών έργων την εκτίμηση περιβαλλοντικών επιπτώσεων, προκειμένου να διαπιστωθεί εάν θα έχουν επιπτώσεις στο περιβάλλον που θα δικαιολογούν νέα περιβαλλοντική εκτίμηση.

Τα κράτη-μέλη μετέφεραν τις Οδηγίες για της μελέτη περιβαλλοντικών επιπτώσεων στο εσωτερικό τους δίκαιο με ποικίλες επιλογές σε σχέση με την επίτευξη των παραπάνω στόχων. Επίσης, αντιμετωπίζουν με διαφορετικούς τρόπους μια σειρά από άλλα ζητήματα, για τα οποία είτε δεν γίνεται λόγος στην Οδηγία, είτε η αντιμετώπισή τους επαφίεται πλήρως στη διάκριση των κρατών-μελών: ο χρόνος ισχύος της εκτίμηση περιβαλλοντικών επιπτώσεων, ο τρόπος με τον οποίον ενσωματώνεται σε διοικητική πράξη, οι συνέπειες σε περίπτωση που η διαδικασία για την εκτίμηση περιβαλλοντικών επιπτώσεων παραλειφθεί ή η διοικητική πράξη δεν είναι σύμφωνη με την εκτίμηση κ.λπ.

Η παρούσα μελέτη θα παρουσιάσει τις επιλογές των κρατών-μελών ως προς την εναρμόνιση με την Οδηγία στα βασικά της σημεία και θα τις εξετάσει σε σχέση με την επίτευξη των στόχων που θέτει η ενωσιακή νομοθεσία. Οι επιλογές θα καταταγούν συστηματικά σε τρία στάδια: α. στο στάδιο πριν τη διενέργεια της εκτίμησης περιβαλλοντικών επιπτώσεων - θα εξετασθεί ο τρόπος, με τον οποίον τα κράτη-μέλη κρίνουν ότι απαιτείται η εκτίμηση περιβαλλοντικών επιπτώσεων για να αδειοδοτηθεί ένα έργο, β. στο στάδιο της διενέργειας της εκτίμησης περιβαλλοντικών επιπτώσεων, ξεκινώντας από τη μελέτη περιβαλλοντικών επιπτώσεων, συνεχίζοντας με την υποβολή της στις αρμόδιες υπηρεσίες και τη δημόσια διαβούλευση με το ενδιαφερόμενο κοινό και καταλήγοντας στην ολοκλήρωση της εκτίμησης περιβαλλοντικών επιπτώσεων και την ενσωμάτωσή της στην άδεια και γ. στο στάδιο της αδειοδότησης και μετά από αυτήν - θα εξετασθεί κυρίως η δικαστική προστασία και οι συνέπειες που επέρχονται είτε εάν δεν έχει προηγηθεί η διαδικασία της εκτίμησης περιβαλλοντικών επιπτώσεων πριν την αδειοδότηση ενός έργου, είτε εάν η διαδικασία αυτή παρουσίασε πλημμέλειες.

Τελικός σκοπός είναι να διαπιστωθεί εάν οι σκοποί της Οδηγίας επιτυγχάνονται, τελικώς, διαμέσου της νομοθεσίας των κρατών-μελών. Θα γίνει και μια σύντομη παράθεση της ελληνικής νομοθεσίας, προκειμένου να τοποθετηθεί και αυτή σε σύγκριση με τις νομοθεσίες των κρατών-μελών.

Η έρευνα για την εργασία αυτή στηρίζεται σε μεγάλο βαθμό σε υλικό που είναι διαθέσιμο στο διαδίκτυο από την Ευρωπαϊκή Επιτροπή, από περιβαλλοντικές και από επιστημονικές οργανώσεις. Αυτονόητη είναι η χρήση δημοσιευμένων αποφάσεων του Δικαστηρίου της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Στο βαθμό που ήταν εφικτό, έγινε χρήση πρωτογενών πηγών για τη νομοθεσία και τη νομολογία των κρατών-μελών της Ευρωπαϊκής Ένωσης.

Κεφάλαιο 1. Γενική παρουσίαση της Οδηγίας

A. Από την Οδηγία 85/337 μέχρι σήμερα

Με την Οδηγία 2011/92 κωδικοποιήθηκε η δευτερογενής ενωσιακή νομοθεσία που είχε ως αντικείμενο την εκτίμηση περιβαλλοντικών επιπτώσεων για έργα που αναμένεται να έχουν σημαντικές συνέπειες στο περιβάλλον. Η αρχική Οδηγία με το αντικείμενο αυτό ήταν η Οδηγία 85/337 «για την εκτίμηση των επιπτώσεων ορισμένων σχεδίων δημοσίων και ιδιωτικών έργων στο περιβάλλον». Πρόκειται για οδηγία που εκδόθηκε πριν την Ενιαία Ευρωπαϊκή Πράξη¹⁷, δηλαδή προτού η Ευρωπαϊκή Οικονομική Κοινότητα αποκτήσει αρμοδιότητα για το περιβάλλον, και γι' αυτό νομική της βάση αποτελεί το άρθρο 235 της (τότε ισχύουσας) Συνθήκης για την Ευρωπαϊκή Οικονομική Κοινότητα¹⁸. Σύμφωνα με τη διάταξη αυτή επιτρέπεται, με ομόφωνη απόφαση του Συμβουλίου που λαμβάνεται μετά από πρόταση της Επιτροπής και διαβουλευση με το Κοινοβούλιο, να λαμβάνονται μέτρα για την επίτευξη των σκοπών της Συνθήκης, ακόμη κι εάν δεν προβλέπεται ρητώς σχετική αρμοδιότητα. Η αρχική αυτή Οδηγία περιέχει τις βασικές διατάξεις (ορισμοί, βασική υποχρέωση για διενέργεια εκτίμησης περιβαλλοντικών όρων, βασικά διαδικαστικά ζητήματα), αλλά και ορίζει για πρώτη φορά τα έργα που μπορεί να έχουν επιπτώσεις στο περιβάλλον.

Η πρώτη τροποποίηση της Οδηγίας επήλθε με την Οδηγία 97/11. Αυτή τη φορά, στη σκ. 2 του προοιμίου, γίνεται ρητή επίκληση της αρμοδιότητας για το περιβάλλον και της αρχής της πρόληψης και της προφύλαξης, καθώς και της αρχής «ο ρυπαίνων πληρώνει» που περιείχοντο πλέον στο τότε άρθρο 130 P της Συνθήκης. Με την τροποποίηση αυτή παρέχονται αρκετές διασαφηνίσεις στο περιεχόμενο της αρχικής Οδηγίας, τόσο ως προς τη διαδικασία, όσο και ως προς την κατάταξη των έργων που αναμένεται ή δύνανται να έχουν σημαντικές επιπτώσεις στο περιβάλλον. Χαρακτηριστική είναι η τροποποίηση του άρθρου 3, στο οποίο προβλέπεται το ελάχιστο περιεχόμενο των

¹⁷ ΕΕ L 169 της 29.6.1987 σελ. 1.

¹⁸ Η ιδρυτική Συνθήκη της Ρώμης της 25ης Μαρτίου 1957 δεν είναι δημοσιευμένη στην Επίσημη Εφημερίδα, βλ. Ιστοσελίδα eur-lex με τη νομοθεσία της Ευρωπαϊκής Ένωσης εις: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=LEGISSUM%3Axy0023>.

πληροφοριών που παρέχει ο κύριος του έργου. Εισάγεται, επίσης, το προαιρετικό scoring (δηλαδή η υπόδειξη από την αδειοδοτούσα αρχή προς τον κύριο του έργου για τις συγκεκριμένες πληροφορίες που πρέπει να παράσχει ο κύριος του έργου), με σχετική τροποποίηση του άρθρου 5 της Οδηγίας. Πιο σημαντική, όμως, είναι η καθιέρωση ρητής υποχρέωσης στο άρθρο 2, παρ. 1 της (τροποποιούμενης) Οδηγίας να προηγείται η εκτίμηση περιβαλλοντικών επιπτώσεων υποχρεωτικά, πριν τη χορήγηση αδείας, για έργα που πρόκειται να έχουν σημαντικές επιπτώσεις στο περιβάλλον.

Με την Οδηγία 2003/35 που ακολούθησε, εντάχθηκαν στην ενωσιακή έννομη τάξη οι διατάξεις της Συνθήκης του Aarhus. Προβλέφθηκε η συμμετοχή του κοινού στη διαδικασία εκτίμησης περιβαλλοντικών επιπτώσεων, καθώς και η ευρεία δυνατότητα πρόσβασης στη δικαιοσύνη για το ενδιαφερόμενο κοινό. Τέλος, η Οδηγία 2009/31 ενσωμάτωσε διατάξεις σχετικές με τη δέσμευση, μεταφορά και αποθήκευση διοξειδίου του άνθρακα (CO₂) στο πλαίσιο καταπολέμησης της κλιματικής αλλαγής.

Η Οδηγία 2011/92 κωδικοποίησε τις παραπάνω διατάξεις και κατήργησε, για λόγους νομικής σαφήνειας, τις προηγούμενες Οδηγίες. Με τη σειρά της τροποποιήθηκε από την Οδηγία 2014/52. Οι τροποποιήσεις που επέφερε η τελευταία ήσαν λεπτομερειακές, ως επί το πλείστον. Προστέθηκε, όμως, άρθρο 8α στην Οδηγία το οποίο ορίζει ότι το περιεχόμενο της άδειας και τη συσχέτισή της με την εκτίμηση περιβαλλοντικών επιπτώσεων που προηγήθηκε.

B. Συνοπτική παρουσίαση των διατάξεων της Οδηγίας

Με τη σημερινή της μορφή, η Οδηγία καταγράφει το σκοπό της και τους βασικούς ορισμούς (άρθρο 1) και, στη συνέχεια, επιτάσσει τα κράτη-μέλη να διασφαλίσουν ότι τα έργα που πρόκειται να έχουν σημαντικές επιπτώσεις στο περιβάλλον θα υποβληθούν σε διαδικασία εκτίμησης περιβαλλοντικών όρων, όπως αυτή περιγράφεται στην Οδηγία, ορίζοντας και κάποιες εξαιρέσεις (άρθρο 2). Το άρθρο 3 αφορά στο περιεχόμενο της εκτίμησης περιβαλλοντικών επιπτώσεων, ενώ με το άρθρο 4 (και τα Παραρτήματα I, II και III, στα οποία παραπέμπει) ορίζονται τα έργα που έχουν ή δύνανται να έχουν σημαντικές

επιπτώσεις στο περιβάλλον και πρέπει, για το λόγο αυτό, να υπαχθούν στη διαδικασία εκτίμησης περιβαλλοντικών επιπτώσεων.

Στη συνέχεια περιγράφεται η διαδικασία της εκτίμησης περιβαλλοντικών επιπτώσεων (υποβολή μελέτης από τον κύριο του έργου - άρθρο 5, συμμετοχή των αρμόδιων φορέων και διαβούλευση με το ενδιαφερόμενο κοινό - άρθρο 6, τυχόν εμπλοκή άλλων κρατών, όταν το έργο αναμένεται να έχει διασυνοριακές επιπτώσεις - άρθρο 7, έκδοση και περιεχόμενο αδείας - άρθρα 8 και 8α). Το άρθρο 9 αναφέρεται στη δημοσιότητα που λαμβάνει η χορηγηθείσα άδεια και το άρθρο 9α στην ανάγκη να μην υπάρχουν συγκρούσεις συμφερόντων, ιδίως όταν η αδειοδοτούσα αρχή μπορεί να είναι και κύριος του έργου. Το άρθρο 10 ορίζει ότι πρέπει, στο βαθμό που αυτό είναι εφικτό, να τηρούνται το εμπορικό και το βιομηχανικό απόρρητο, καθώς και τα δικαιώματα πνευματικής ιδιοκτησίας.

Με το άρθρο 10α καταλείπεται στα κράτη-μέλη η ευχέρεια να ορίζουν τις κυρώσεις για την παράβαση εθνικών διατάξεων που θεσπίζονται κατ' επιταγήν της Οδηγίας. Το άρθρο 11 αφορά στη δικαστική προστασία: καθορίζει διευρυμένο έννομο συμφέρον, ιδίως για τις περιβαλλοντικές οργανώσεις, καθώς και την υποχρέωση της διάθεσης προς το κοινό των πληροφοριών που είναι απαραίτητες για την άσκηση των σχετικών δικαιωμάτων.

Τα υπόλοιπα άρθρα προβλέπουν την ανταλλαγή πληροφοριών μεταξύ των κρατών-μελών για την εφαρμογή της Οδηγίας (άρθρο 12) και σχετικές ανακοινώσεις προς την Επιτροπή (άρθρο 13). Τα άρθρα 14-16 είναι οι τελικές διατάξεις (κατάργηση προηγούμενων Οδηγιών, ημερομηνία ισχύος, απεύθυνση προς τα κράτη-μέλη).

Τέλος, η Οδηγία έχει και Παραρτήματα I, II, II.A, III και IV. Το Παράρτημα I περιέχει τα έργα, για τα οποία γίνεται πάντοτε εκτίμηση περιβαλλοντικών επιπτώσεων. Στο Παράρτημα II αναφέρονται τα έργα, για των οποίων την υπαγωγή στη διαδικασία της εκτίμησης περιβαλλοντικών επιπτώσεων αποφασίζουν τα κράτη μέλη, βάσει των στοιχείων που παρέχει ο κύριος του έργου και περιέχονται στο Παράρτημα II.A. Το Παράρτημα III περιέχει τα κριτήρια που εφαρμόζουν τα κράτη μέλη όταν αποφασίζουν για την υπαγωγή ή μη ενός έργου του Παραρτήματος II στη διαδικασία περιβαλλοντικής

εκτίμησης, ενώ το Παράρτημα IV περιλαμβάνει τις πληροφορίες που πρέπει να περιέχει η μελέτη περιβαλλοντικών επιπτώσεων που υποβάλλεται από τον κύριο του έργου.

Γ. Διαδικασία περιβαλλοντικής εκτίμησης και αδειοδότηση - βασικοί στόχοι

Από τις παραπάνω διατάξεις προκύπτει μια βασική διαδικασία: μετά την απόφαση για την υπαγωγή ενός έργου σε εκτίμηση περιβαλλοντικών επιπτώσεων, ο κύριος του έργου υποβάλλει μια μελέτη περιβαλλοντικών επιπτώσεων. Αυτή σχολιάζεται από τις αρμόδιες υπηρεσίες και τα σχετικά συμπεράσματα τίθενται σε δημόσια διαβούλευση. Το αποτέλεσμα των παραπάνω ενεργειών καταλήγει σε μια εκτίμηση περιβαλλοντικών επιπτώσεων, βάσει της οποίας είτε εκδίδεται άδεια (και ορίζονται και οι όροι αυτής), είτε απορρίπτεται. Η άδεια στη συνέχεια μπορεί να προσβληθεί στα Δικαστήρια από το ενδιαφερόμενο κοινό, που ορίζεται με ευρύτητα.

Από τη διαδικασία αυτή προκύπτει και ο βασικός σκοπός της Οδηγίας: να διασφαλίσει ότι αποφάσεις για την αδειοδότηση έργων, τα οποία αναμένεται να έχουν επιπτώσεις στο περιβάλλον, θα έχουν ληφθεί μόνο μετά από την εκτίμηση των επιπτώσεων αυτών. Το κύρος της εκτίμησης αυτής διασφαλίζεται και από τη συμμετοχή όλων των αρμόδιων φορέων και του ενδιαφερόμενου κοινού. Το κύρος της διαδικασίας διασφαλίζεται και από την ευρεία δυνατότητα δικαστικού ελέγχου αυτής.

Η αναγνώριση των στόχων αυτών από τη νομολογία του Δικαστηρίου της Ευρωπαϊκής Ένωσης εξετάζεται στη συνέχεια, στο Κεφάλαιο 2.Β.

Κεφάλαιο 2: Υπαγωγή έργων στη διαδικασία της εκτίμησης περιβαλλοντικών επιπτώσεων

Η υποχρέωση των κρατών να διασφαλίζουν ότι θα προηγείται εκτίμηση περιβαλλοντικών επιπτώσεων για έργα που ενδέχεται να έχουν σημαντικές επιπτώσεις στο περιβάλλον, προτού αυτά αδειοδοτηθούν, καταγράφεται ρητώς στην παρ. 1 του άρθρου 2 της Οδηγίας και είναι ο ουσιώδης σκοπός της.¹⁹ Στο ίδιο άρθρο, στις παρ. 2, 4 και 5 εισάγεται η δυνατότητα για τα κράτη-μέλη να αξιοποιήσουν διαφορετικές διαδικασίες για την αδειοδότηση των έργων που δύνανται να έχουν σημαντικές επιπτώσεις στο περιβάλλον ή να εξαιρέσουν κάποια από τα έργα αυτά από τη διαδικασία εκτίμησης περιβαλλοντικών όρων ή να τα εγκρίνουν διά της νομοθετικής διαδικασίας, διασφαλίζοντας όμως σε κάθε περίπτωση ότι επιτυγχάνονται οι σκοποί της Οδηγίας.

Ποια είναι όμως τα έργα που, λόγω των δυνητικών επιπτώσεών τους στο περιβάλλον, υπόκεινται σε εκτίμηση περιβαλλοντικών επιπτώσεων; Αυτό ορίζεται στο άρθρο 4 σε συνδυασμό με τα παραρτήματα I, II και III της Οδηγίας. Προσδιορίζονται στις διατάξεις αυτές κάποια έργα που εκ της φύσεώς τους οπωσδήποτε θα έχουν σημαντικές επιπτώσεις στο περιβάλλον και κάποια άλλα, των οποίων η σημασία (και άρα η υποχρέωση για εκτίμηση περιβαλλοντικών επιπτώσεων) κρίνεται από τα κράτη-μέλη.

Υπάρχει ένα σώμα νομολογίας του Δικαστηρίου της Ευρωπαϊκής Ένωσης σε σχέση με το επιτρεπτό ή μη παράκαμψης της εκτίμησης περιβαλλοντικών επιπτώσεων υπό τους όρους των παρ. 2 και, κυρίως, 5 του άρθρου 2 της Οδηγίας. Στο σύνολό της, ουσιαστικά, η νομολογία αυτή έχει προκύψει από τον έλεγχο της έγκρισης έργων, η οποία είχε γίνει μέσω της νομοθετικής διαδικασίας. Την παρουσίαση της νομολογίας αυτής θα ακολουθήσει η παράθεση των επιλογών που έχουν κάνει διάφορα κράτη-μέλη ως προς τη μεθοδολογία, με την οποίαν εφαρμόζουν το άρθρο 4 και τα παραρτήματα της Οδηγίας, δηλαδή πώς κρίνουν εάν ένα έργο του Παραρτήματος II χρειάζεται, πριν την έγκρισή του, εκτίμηση περιβαλλοντικών επιπτώσεων.

¹⁹ ΔΕΕ, απόφαση της 23ης Νοεμβρίου 2006, υπόθεση C-486/04, *Επιτροπή κατά Ιταλίας*, σκ. 36.

Τέλος, θα γίνει ιδιαίτερη μνεία στο ζήτημα της συνολικής εκτίμησης των επιπτώσεων που θα έχει ένα έργο στο περιβάλλον, η οποία απαιτείται για την απόφαση περί υπαγωγής του ή μη σε διαδικασία εκτίμησης περιβαλλοντικών επιπτώσεων, και του συναφούς φαινομένου της κατάτμησης («σαλαμοποίησης») των έργων, δηλαδή της χωριστής αδειοδότησης τμημάτων του έργου, ώστε να αποφευχθεί η διαδικασία περιβαλλοντικής εκτίμησης.

Α. Έγκριση έργων μέσω της νομοθετικής διαδικασίας και οι σκοποί της Οδηγίας

Παραδόξως, φαίνεται ότι η πιο εμφατική διατύπωση των σκοπών της Οδηγίας από τη νομολογία του ΔΕΕ γίνεται στις αποφάσεις του, οι οποίες κρίνουν τις εξαιρέσεις από την εφαρμογή της, δηλαδή στη νομολογία που εξετάζει διαδικασίες εναλλακτικές αυτής που καθιερώνει η Οδηγία. Έχει κριθεί χαρακτηριστικά ότι: «στην περίπτωση σχεδίου που χρήζει εκτιμήσεως σύμφωνα με την οδηγία, το άρθρο 2, παράγραφοι 1 και 2, της οδηγίας έχει την έννοια ότι επιτρέπει σε κράτος μέλος να χρησιμοποιήσει άλλη διαδικασία εκτιμήσεως από αυτήν που θεσπίζει η οδηγία, οσάκις η εναλλακτική αυτή διαδικασία ενσωματώνεται σε υφισταμένη εθνική διαδικασία ή σε διαδικασία που πρόκειται να θεσπιστεί κατά την έννοια του άρθρου 2, παράγραφος 2, της εν λόγω Οδηγίας. Πάντως, μία τέτοια εναλλακτική διαδικασία πρέπει να τηρεί τις απαιτήσεις των άρθρων 3 και 5 έως 10 της οδηγίας αυτής, μεταξύ των οποίων περιλαμβάνεται η συμμετοχή του κοινού όπως προβλέπει το άρθρο 6 της οδηγίας».²⁰ Με τον τρόπο αυτό, η εφαρμογή της εξαίρεσης οδηγεί και στην καταγραφή των βασικών σκοπών της Οδηγίας.

Έτσι, η νομολογία αναφορικά με την έγκριση έργων με σημαντικές επιπτώσεις στο περιβάλλον διά της νομοθετικής οδού επικεντρώνεται σε τρία κυρίως σημεία:

α. στο ελάχιστο περιεχόμενο της νομοθετικής πράξης, διά της οποίας επιτρέπεται ένα έργο,

²⁰ ΔΕΕ, απόφαση της 16ης Σεπτεμβρίου 1999, υπόθεση C-435/97 WWF κ.λπ. κατά Αυτόνομης Επαρχίας Bozen (εφ' εξής: Bozen), σκ. 54.

β. στις πληροφορίες πρέπει να έχει το νομοθετικό σώμα πριν την υιοθέτησή του και τον έλεγχο εάν πράγματι το νομοθετικό σώμα διέθετε τις πληροφορίες αυτές και

γ. στη διασφάλιση της δικαστικής προστασίας ακόμη και στην περίπτωση, κατά την οποία ένα έργο αδειοδοτήθηκε μέσω της νομοθετικής διαδικασίας.

Ούτως ή άλλως η παραπάνω εξαίρεση πρέπει να ερμηνεύεται περιοριστικά, δεδομένου ότι πρόκειται για διάταξη περιορίζουσα το πεδίο εφαρμογής της οδηγίας.²¹ Η νομοθετική διάταξη, για να εμπίπτει στην εξαίρεση της παρ. 5 του άρθρου 2 της Οδηγίας (επρόκειτο για την παρ. 4 και, στη συνέχεια, παρ. 5 του άρθρου 1 της Οδηγίας 85/337), «πρέπει να εγκρίνει το σχέδιο καταλεπτώς, δηλαδή κατά τρόπο επαρκώς ακριβή και οριστικό, ώστε αυτή να περιέχει, όπως μια άδεια, αφού ληφθούν υπόψη από τον νομοθέτη, όλα τα λυσιτελή για την εκτίμηση των επιπτώσεων στο περιβάλλον στοιχεία του σχεδίου».²² Περαιτέρω, «... μια νομοθετική πράξη δεν μπορεί να θεωρηθεί ότι εγκρίνει ένα σχέδιο καταλεπτώς, κατά την έννοια του άρθρου 1, παράγραφος 5, της οδηγίας 85/337, αφενός, όταν η εν λόγω πράξη δεν περιέχει τα αναγκαία στοιχεία για την εκτίμηση των επιπτώσεων του σχεδίου αυτού στο περιβάλλον και, αφετέρου, όταν χρειάζεται να εκδοθούν άλλες πράξεις ώστε να παρασχεθεί στον κύριο του έργου το δικαίωμα να πραγματοποιήσει το σχέδιο».²³

Οι πληροφορίες που πρέπει να είναι στη διάθεση των μελών του νομοθετικού σώματος προκύπτουν από τις προπαρασκευαστικές εργασίες και την κοινοβουλευτική συζήτηση.²⁴ Μπορεί, φυσικά, τα μέλη του νομοθετικού σώματος να αξιοποιήσουν πληροφορίες που έχουν λάβει από μια διοικητική διαδικασία που είχε προηγηθεί.²⁵

Όσον αφορά τις παρεχόμενες πληροφορίες καθ' αυτές, «μπορεί να γίνει δεκτό ότι επιτυγχάνονται οι σκοποί της οδηγίας μέσω της νομοθετικής διαδικασίας μόνον όταν ο

²¹ ΔΕΕ, απόφαση της 19ης Σεπτεμβρίου 2000, υπόθεση C-287/98, *Μεγάλο Δουκάτο του Λουξεμβούργου κατά Berthe Linster, Aloyse Linster και Yvonne Linster* (εφ' εξής: *Linster*), σκ. 49.

²² *Bozen*, σκ. 59.

²³ ΔΕΕ, απόφαση της 18ης Οκτωβρίου 2011, υποθέσεις C-128/09 - 131/09, 134/09 και 135/09 (συνεκδικασθείσες) *Antoine Boxus, Willy Roua κ.λπ. κατά Περιφέρειας της Βαλλονίας* (εφ' εξής: *Boxus*), σκ. 40.

²⁴ *Boxus*, σκ. 47.

²⁵ *Boxus*, σκ. 44.

νομοθέτης έχει στη διάθεση του πληροφορίες αντίστοιχες προς εκείνες που θα παρέχονταν στην αρμόδια αρχή στο πλαίσιο συνήθους διαδικασίας χορηγήσεως αδείας προς εκτέλεση κάποιου σχεδίου». ²⁶ Έτσι, οι πληροφορίες που πρέπει να παρέχει ο κύριος του έργου προς τα μέλη του νομοθετικού σώματος πρέπει να «... περιλαμβάνουν τουλάχιστον περιγραφή του σχεδίου, περιέχουσα στοιχεία σχετικά με τον τόπο πραγματοποιήσεώς του, τον σχεδιασμό του και το μέγεθός του, περιγραφή των μέτρων που μελετώνται προκειμένου να αποφευχθούν και να περιορισθούν και, αν είναι δυνατό, να αντιμετωπισθούν οι σημαντικότερες επιπτώσεις, καθώς και τα απαραίτητα στοιχεία για την εξακρίβωση και την εκτίμηση των σημαντικών επιπτώσεων που ενδέχεται να έχει το σχέδιο στο περιβάλλον». ²⁷

Ιδιαίτερη σημασία αποδίδεται από τη νομολογία του ΔΕΕ και στη δικαστική προστασία ως προς την εφαρμογή των προβλέψεων της Οδηγίας, δεδομένων και των δεσμεύσεων της Ευρωπαϊκής Ένωσης από τη συμμετοχή της στη Συνθήκη του Aarhus. Σ' αυτό το πλαίσιο έχει κριθεί ότι: «Κατά την εφαρμογή του άρθρου 9, παράγραφος 2, της σύμβασης του Aarhus καθώς και του άρθρου 10α της οδηγίας 85/337 τα κράτη μέλη διαθέτουν περιθώρια ελιγμών δυνάμει της δικονομικής τους αυτοτέλειας και υπό την επιφύλαξη των αρχών της ισοδυναμίας και της αποτελεσματικότητας. Ειδικότερα, στα κράτη μέλη απόκειται να καθορίζουν, υπό τον όρο της τήρησης των ανωτέρω διατάξεων, τόσο το δικαστήριο ή άλλο ανεξάρτητο και αμερόληπτο όργανο που έχει συσταθεί με νόμο και το οποίο είναι αρμόδιο να επιλαμβάνεται των προσφυγών τις οποίες αφορούν οι διατάξεις αυτές όσο και τους εφαρμοστέους δικονομικούς κανόνες.

Εντούτοις, το άρθρο 9 της σύμβασης του Aarhus και το άρθρο 10α της οδηγίας 85/337 θα στερούνταν παντός πρακτικού αποτελέσματος αν το γεγονός και μόνον ότι ένα σχέδιο εγκρίνεται με νομοθετική πράξη που δεν πληροί τις προϋποθέσεις που υπομνήσθηκαν με τη σκέψη 37 της παρούσας αποφάσεως είχε ως συνέπεια το σχέδιο αυτό να μην υπόκειται

²⁶ Linster, σκ. 54.

²⁷ ΔΕΕ, απόφαση της 16ης Φεβρουαρίου 2012, υπόθεση C-182/10, Marie-Noëlle Solvay κ.λπ. κατά Περιφέρειας της Βαλλονίας (εφ' εξής: Solvay), σκ. 37.

τελικώς σε οποιαδήποτε προσφυγή με την οποία να μπορεί να αμφισβητηθεί η ουσιαστική και η τυπική νομιμότητά του, υπό το πρίσμα των διατάξεων αυτών».²⁸

Για το λόγο αυτό και κρίθηκε ότι η αδειοδότηση ενός έργου μέσω της νομοθετικής διαδικασίας δεν μπορεί να αποκλείει τη δικαστική προστασία που παρέχεται από την Οδηγία. Έτσι, «όταν ένα σχέδιο που εμπίπτει στο πεδίο εφαρμογής των διατάξεων αυτών εγκρίνεται με νομοθετική πράξη, το ζήτημα αν η εν λόγω νομοθετική πράξη πληροί τις προϋποθέσεις που προβλέπει το άρθρο 1, παράγραφος 5, της οδηγίας αυτής πρέπει να μπορεί να υπόκειται, βάσει των εθνικών δικονομικών κανόνων, σε έλεγχο ασκούμενο από δικαστήριο ή άλλο ανεξάρτητο και αμερόληπτο όργανο που έχει συσταθεί με νόμο· στην περίπτωση κατά την οποία κατά τέτοιας πράξεως δεν προβλέπεται καμία προσφυγή, η οποία να εξασφαλίζει τα χαρακτηριστικά και την έκταση του ελέγχου που αναφέρθηκαν ανωτέρω, απόκειται σε κάθε εθνικό δικαστήριο που επιλαμβάνεται υποθέσεως στο πλαίσιο της αρμοδιότητάς του να ασκεί τον έλεγχο που περιγράφεται στο προηγούμενο εδάφιο και να αντλεί, ενδεχομένως, τις έννομες συνέπειες αφήνοντας ανεφάρμοστη τη νομοθετική αυτή πράξη».²⁹ Φθάνει, δηλαδή, το Δικαστήριο στο σχεδόν ακραίο σημείο να προτρέψει τα εθνικά δικαστήρια να μην εφαρμόσουν νομοθετικές διατάξεις του κράτους τους.

B. Μεθοδολογία και διαδικασία υπαγωγής/ κατάταξης των έργων του Παραρτήματος II της Οδηγίας

Η Οδηγία κατατάσσει τα έργα, τα οποία καλύπτει, σε δύο κατηγορίες. Στην πρώτη περιλαμβάνονται τα έργα που, κατά τεκμήριο, έχουν πάντοτε σημαντικές επιπτώσεις στο περιβάλλον. Αυτά καταγράφονται στο Παράρτημα I της Οδηγίας και η εκτίμηση περιβαλλοντικών επιπτώσεων γι' αυτά είναι σε κάθε περίπτωση υποχρεωτική. Η δεύτερη κατηγορία περιλαμβάνει έργα των οποίων η φύση ή το μέγεθος είναι λιγότερο επεμβατικά στο περιβάλλον, σε σχέση με αυτά της πρώτης κατηγορίας. Δεν αποκλείεται, όμως, να έχουν δυσμενείς επιπτώσεις στο περιβάλλον και, στο βαθμό που η πιθανότητα δυσμενών επιπτώσεων στο περιβάλλον είναι υπαρκτή, τα έργα αυτά πρέπει να υπάγονται σε διαδικασία εκτίμησης περιβαλλοντικών επιπτώσεων. Τα έργα αυτά καταγράφονται στο

²⁸ *Boxus*, σκ. 52-53.

²⁹ *Solvay*, σκ. 52.

Παράρτημα II της Οδηγίας. Τα κράτη-μέλη δύνανται είτε να θέτουν γενικά όρια, ώστε να κρίνουν εκ των προτέρων ότι έργα του Παραρτήματος II πρέπει να υπόκεινται σε εκτίμηση περιβαλλοντικών επιπτώσεων βάσει των ειδικότερων χαρακτηριστικών τους σε σχέση με τα τεθέντα όρια, είτε κρίνουν κατά περίπτωση. Τα κριτήρια που εφαρμόζουν, όποια από τις δύο επιλογές και ν' ακολουθήσουν, περιέχονται στο Παράρτημα III της Οδηγίας.

Έτσι, ενώ είναι σαφής και καθολική η υποχρέωση για περιβαλλοντική εκτίμηση ως προς τα έργα του Παραρτήματος I, υπάρχουν διαφοροποιήσεις ανάμεσα στα κράτη-μέλη ως προς τη μέθοδο, διά της οποίας αποφασίζουν για την υπαγωγή ή μη σε εκτίμηση περιβαλλοντικών επιπτώσεων των έργων του Παραρτήματος II. Κι ενώ πρόκειται, όπως αναφέρθηκε, για έργα περιορισμένων διαστάσεων σε σχέση με τα έργα του Παραρτήματος II, εν τούτοις δυνητικά μπορούν να έχουν σημαντικές επιπτώσεις στο περιβάλλον και, για το λόγο αυτό, είναι σημαντικό να διαπιστώνεται εάν και κάποια από αυτά πρέπει να υπάγονται σε διαδικασία εκτίμησης περιβαλλοντικών επιπτώσεων.

Σχετικώς δέχεται χαρακτηριστικά το ΔΕΕ: «... ένα σχέδιο περιορισμένων έστω διαστάσεων μπορεί να έχει σημαντικές επιπτώσεις στο περιβάλλον, όταν αφορά μια τοποθεσία όπου οι περιβαλλοντικοί παράγοντες που περιγράφονται στο άρθρο 3 της οδηγίας, όπως είναι η πανίδα και χλωρίδα, το έδαφος, τα ύδατα, το κλίμα ή η πολιτιστική κληρονομιά, επηρεάζονται από την παραμικρή τροποποίηση».³⁰ Η ανάγκη για εκτίμηση περιβαλλοντικών επιπτώσεων στις περιπτώσεις αυτές είναι τόσο έντονη, που το ΔΕΕ δέχεται ακόμη και την απ' ευθείας εφαρμογή των σχετικών διατάξεων της Οδηγίας: «Όταν κράτος μέλος, κατ' εφαρμογή του άρθρου 4, παράγραφος 2, στοιχείο β', της οδηγίας 85/337, τροποποιήθηκε με την οδηγία 97/11 όπως επιβάλλει, όσον αφορά σχέδια που εμπίπτουν στο παράρτημα II αυτής, κατώτατο όριο, όπως το επίμαχο, το οποίο είναι ασυμβίβαστο προς τις υποχρεώσεις που επιβάλλουν τα άρθρα 2, παράγραφος 1, και 4, παράγραφος 3, της εν λόγω οδηγίας, οι διατάξεις των άρθρων 2, παράγραφος 1, καθώς και το άρθρο 4, παράγραφοι 2, στοιχείο α', και 3, της εν λόγω οδηγίας αναπτύσσουν άμεσο αποτέλεσμα, συνεπεία του οποίου οι αρμόδιες εθνικές αρχές πρέπει να διασφαλίζουν ότι πρώτον θα εξετασθεί αν τα

³⁰ ΔΕΕ, απόφαση της 21ης Σεπτεμβρίου 1999, υπόθεση C-392/96, *Επιτροπή κατά Ιρλανδίας* (εφ' εξής: C-392/96, *Επιτροπή κατά Ιρλανδίας*), σκ. 66.

*επίμαχα έργα ενδέχεται να έχουν σημαντικές επιπτώσεις στο περιβάλλον και ότι, σε περίπτωση καταφατικής απαντήσεως, θα εκτιμηθούν εν συνεχεία οι επιπτώσεις αυτές».*³¹

Ήδη αναφέρθηκε ότι, ως προς τα έργα αυτά, στο άρθρο 4, παρ. 2 της Οδηγίας προβλέπεται ότι τα κράτη-μέλη μπορούν είτε να έχουν καθορίσει εκ των προτέρων γενικά κριτήρια για να κριθεί εάν θα υπαχθούν σε περιβαλλοντική εκτίμηση, είτε να κρίνουν κατά περίπτωση - η διαδικασία της κατά περιπτώσιν κρίσεως ονομάζεται screening και η Επιτροπή έχει εκδώσει σχετικές αναλυτικές κατευθυντήριες οδηγίες.³² Τόσο τα γενικά κριτήρια, όσο και το screening, πρέπει να ακολουθούν τις αντίστοιχες προβλέψεις του Παραρτήματος III της Οδηγίας, σύμφωνα με την παρ. 3 του άρθρου 4 της Οδηγίας. Τα κράτη-μέλη έχουν ακολουθήσει και τα δύο συστήματα που ορίζει η Οδηγία, σε πολλές περιπτώσεις και συνδυασμένα. Συχνά, όταν η κρίση γίνεται κατά περίπτωση, προηγείται μια προκαταρκτική μελέτη η οποία τεκμηριώνει την απόφαση που λαμβάνεται στο πλαίσιο του screening. Σχεδόν σε όλες τις περιπτώσεις όπου προβλέπεται διαδικασία screening οι εθνικές νομοθεσίες έχουν μεταφέρει αυτούσια τα κριτήρια του Παραρτήματος III της Οδηγίας, τα οποία αξιοποιούν οι αρμόδιες αρχές.

Χαρακτηριστικό παράδειγμα του συνδυασμού εκ των προτέρων κριτηρίων με την κατά περίπτωση κρίση είναι αυτό της **Ουγγαρίας**. Το Παράρτημα 1 του Κυβερνητικού Διατάγματος υπ' αριθμόν 314/2005 (της 25ης Δεκεμβρίου)³³ περιλαμβάνει τα έργα, για τα οποία η εκτίμηση περιβαλλοντικών επιπτώσεων είναι υποχρεωτική. Εκτός από τα έργα του Παραρτήματος I της Οδηγίας, το Παράρτημα 1 του Κυβερνητικού Διατάγματος περιλαμβάνει και πολλά έργα του Παραρτήματος II της Οδηγίας, εφ' όσον αυτά ξεπερνούν κάποια όρια, για τα οποία επίσης είναι υποχρεωτική η εκτίμηση περιβαλλοντικών επιπτώσεων (λ.χ. αποψίλωση δάσους άνω των 30 εκταρίων, θερμοηλεκτρικούς σταθμούς με παραγωγή άνω των 20 MW, υδροηλεκτρικά εργοστάσια και ανεμογεννήτριες με παραγωγή άνω των 10 MW σε περιοχές με ιδιαίτερο καθεστώς προστασίας, χώρους ταφής

³¹ ΔΕΕ, απόφαση της 21ης Μαρτίου 2013, υπόθεση C-244/12, *Salzburger Flughafen GmbH κατά Umweltsenat*, διατακτικό 2.

³² Από την επίσημη ιστοσελίδα της Ευρωπαϊκής Επιτροπής διαθέσιμο εις: http://ec.europa.eu/environment/eia/pdf/EIA_guidance_Screening_final.pdf.

³³ Κείμενο διαθέσιμο στη συλλογή νομοθεσίας και νομολογίας για το περιβάλλον Ecolex (εφ' εξής: Ecolex): <http://extwprlegs1.fao.org/docs/pdf/hun109029.pdf>.

απορριμμάτων που δέχονται πάνω από 200 τόνους την ημέρα ή με συνολική χωρητικότητα πάνω από 500.000 τόνους, παραγωγή τσιμέντου πάνω από 500 τόνους την ημέρα). Άλλα έργα του Παραρτήματος II της Οδηγίας περιλαμβάνονται στο Παράρτημα 3 του Κυβερνητικού Διατάγματος. Στο παράρτημα αυτό τίθενται, ανάλογα με τη φύση του έργου, είτε αριθμητικά, είτε άλλου είδους κριτήρια (λ.χ. η ευαισθησία της περιοχής, όπου θα γίνει το έργο), τα οποία αξιοποιούνται στην εξειδικευμένη κρίση - διαδικασία του screening.³⁴ Το screening μπορεί να ζητηθεί σε κάθε περίπτωση, και ανεξαρτήτως των χαρακτηριστικών του έργου, με αίτημα του κυρίου του έργου προς την από την αρχή προστασίας του περιβάλλοντος. Η διαδικασία αυτή καταλήγει και σε ορισμό του εύρους που, ενδεχομένως, να έχει η εκτίμηση περιβαλλοντικών επιπτώσεων (scoring).³⁵

Συνδυασμό των δυνατοτήτων που προβλέπει το άρθρο 4 παρ. 2 (α) και (β) της Οδηγίας έχει επιλέξει και η **Γερμανία**. Έτσι, για κάποια από τα έργα του Παραρτήματος II η γερμανική νομοθεσία προβλέπει ότι σε κάθε περίπτωση πρέπει να διενεργηθεί εκτίμηση περιβαλλοντικών επιπτώσεων, βάσει προκαθορισμένων ορίων και κριτηρίων. Όμως στα περισσότερα από τα έργα του Παραρτήματος II της Οδηγίας, η εκτίμηση περιβαλλοντικών επιπτώσεων γίνεται μόνο εάν κριθεί, μετά τη διενέργεια προκαταρκτικής μελέτης, ότι το έργο μπορεί να έχει σημαντικές επιπτώσεις στο περιβάλλον. Η προκαταρκτική μελέτη μπορεί να αφορά είτε στα γενικά χαρακτηριστικά του έργου, είτε στις επιπτώσεις που θα έχει το σημείο, στο οποίο το έργο προβλέπεται να τοποθετηθεί - στη δεύτερη περίπτωση, πρόκειται για τα έργα που είναι μικρά σε μέγεθος και, κατά κανόνα, δεν θα απαιτούσαν εκτίμηση περιβαλλοντικών επιπτώσεων, ευρίσκονται όμως σε οικολογικά ευαίσθητες περιοχές. Όλα αυτά περιέχονται στο Παράρτημα 1 του Νόμου για την Εκτίμηση Περιβαλλοντικών Επιπτώσεων³⁶: ένας πλήρης κατάλογος κάθε είδους έργων, τα οποία πρέπει είτε οπωσδήποτε να υποβληθούν σε εκτίμηση περιβαλλοντικών επιπτώσεων είτε, κατά περίπτωση, σε γενικής φύσεως ή σε εντοπισμένη προκαταρκτική

³⁴ Αναφορά EUFJE για Ουγγαρία, σελ. 1.

³⁵ MKO Justice and Environment, έκθεση: Implementation of the Environmental Impact Assessment Directive in the EU Member States (2013), σελ. 26, διαθέσιμη εις: <http://www.justiceandenvironment.org/files/file/2013/EIA%20Implementation%20Legal%20Analysis%202013.pdf>.

³⁶ Διαθέσιμο στην ιστοσελίδα του γερμανικού ομοσπονδιακού Υπουργείου Δικαιοσύνης εις: <https://www.gesetze-im-internet.de/uvpg/BJNR102050990.html>.

μελέτη. Επιπλέον, έχουν τεθεί και τα όρια, κάτω από τα οποία κάποια έργα θεωρείται δεδομένο ότι, κατ' αρχήν, δεν θα έχουν καμμία σημαντική επίπτωση στο περιβάλλον και, για το λόγο αυτό, δεν είναι απαραίτητη γι' αυτά η διενέργεια ούτε εκτίμησης περιβαλλοντικών επιπτώσεων, ούτε καν προκαταρκτικής μελέτης.

Οι προκαταρκτικές μελέτες, είτε γενικές, είτε εντοπισμένες, καταλήγουν στο συμπέρασμα για την ανάγκη ή μη εκτίμησης περιβαλλοντικών επιπτώσεων εφαρμόζοντας τα κριτήρια που έχουν καθιερωθεί στο Παράρτημα 2 του Νόμου για την Εκτίμηση Περιβαλλοντικών Επιπτώσεων, το οποίο αντιστοιχεί στο Παράρτημα ΙΙΙ της Οδηγίας.³⁷

Η Πολωνία έχει υιοθετήσει, στα άρθρα 59 και 60 του νόμου της 3ης Οκτωβρίου 2008 «για τη διάθεση πληροφοριών σχετικά με το περιβάλλον και την προστασία του, τη συμμετοχή του κοινού στην προστασία του περιβάλλοντος και τις εκτιμήσεις περιβαλλοντικών επιπτώσεων»³⁸, ένα σύστημα screening. Το άρθρο 59 παρ. 1 περ. 2 παραπέμπει στο άρθρο 63 του νόμου για την εξειδικευμένη κρίση, ενώ το άρθρο 60 αναθέτει στο Υπουργικό Συμβούλιο να εκδώσει απόφαση, με την οποία κατατάσσονται τα έργα σε αυτά που οπωσδήποτε θα έχουν δυσμενείς επιπτώσεις στο περιβάλλον και σε άλλα που ενδέχεται να έχουν δυσμενείς επιπτώσεις στο περιβάλλον: πρόκειται για τον κανονισμό του Υπουργικού Συμβουλίου της 9ης Νοεμβρίου 2010³⁹ που ορίζει τα έργα που σε κάθε περίπτωση θα έχουν σημαντικές επιπτώσεις στο περιβάλλον (άρθρο 2.1, ομάδα Ι) και σε έργα που ενδέχεται να έχουν σημαντικές επιπτώσεις στο περιβάλλον (άρθρο 3.1, ομάδα ΙΙ). Με το Νόμο της 9ης Οκτωβρίου 2015 προστέθηκε και άρθρο 62α στον παραπάνω νόμο του 2008, στο οποίο καταγράφονται οι βασικές πληροφορίες για κάθε έργο που θα πρέπει να συνεκτιμώνται στη διαδικασία του screening.⁴⁰

³⁷ Αναφορά EUFJE για Γερμανία, σελ. 2.

³⁸ Διαθέσιμο στην επίσημη ιστοσελίδα του πολωνικού Υπουργείου Περιβάλλοντος εις: https://www.mos.gov.pl/g2/big/2012_11/6d52214dbd05e23685db29c8097093c9.pdf.

³⁹ Όπως έχει κωδικοποιηθεί και ισχύει μετά τις 16 Ιανουαρίου 2016, διαθέσιμο στην επίσημη ιστοσελίδα του πολωνικού Κοινοβουλίου εις: <http://prawo.sejm.gov.pl/isap.nsf/download.xsp/WDU20160000071/O/D20160071.pdf>.

⁴⁰ Jakub Borowski, Martyna Joanna Walas, *The Environmental Impact Assessment in the Polish Law - Selected Issues* εις *Polish Yearbook of International Law*, 6 (2016), διαθέσιμο εις: <https://repozytorium.umk.pl/bitstream/handle/item/4226/PYEL.2016.003%2CBorowski%2CWalas.pdf?sequence=1>.

Στην Τσεχία ο ν. 100/2001⁴¹ περιλαμβάνει το παράρτημα 1, που διαιρεί τα έργα σε δύο κατηγορίες, ακολουθώντας την Οδηγία. Η κατηγορία I αποτελεί τη μεταφορά του Παραρτήματος I της Οδηγίας και περιλαμβάνει όλα τα έργα, για τα οποία σε κάθε περίπτωση θα πρέπει να γίνεται εκτίμηση περιβαλλοντικών επιπτώσεων. Η κατηγορία II ενσωματώνει το Παράρτημα II της Οδηγίας και περιέχει τα έργα εκείνα, για τα οποία πρέπει να προηγηθεί διαδικασία screening. Έτσι, έργα της Κατηγορίας I πάντοτε υποβάλλονται σε εκτίμηση περιβαλλοντικών επιπτώσεων - το ίδιο ισχύει και για τροποποιήσεις σ' αυτά, εφ' όσον έχουν την αντίστοιχη έκταση. Για ήσσονες τροποποιήσεις στα έργα της Κατηγορίας I, όπως και για σημαντικές μεταβολές στην τεχνολογία που αξιοποιούν ή στον τρόπο διαχείρισής τους προηγείται διαδικασία screening, για φασίνα διαπιστωθεί εάν θα έχουν επιπτώσεις στο περιβάλλον που θα δικαιολογούν νέα περιβαλλοντική εκτίμηση. Για τα έργα της Κατηγορίας II προηγείται διαδικασία screening, όπως επίσης και για έργα που δεν εμπίπτουν στις Κατηγορίες I και II, αλλά για τις οποίες η αδειοδοτούσα αρχή κρίνει ότι υπάρχει τέτοια ανάγκη. Screening γίνεται και για έργα, δραστηριότητες και την εφαρμογή τεχνολογιών που μπορούν, είτε μεμονωμένα, είτε σωρευτικά με άλλα έργα, να επηρεάσουν ευαίσθητες περιοχές, εάν κρίνει σχετικώς η Αρχή Προστασίας σύμφωνα με το Νόμο 114/1992 για την Προστασία της Φύσης και του Τοπίου. Η διαδικασία screening στις περιπτώσεις αυτές συμπληρώνεται πάντα και από τον καθορισμό των στοιχείων που πρέπει να περιέχει η εκτίμηση περιβαλλοντικών επιπτώσεων (scoring). Τα κριτήρια που ακολουθούνται για το screening ακολουθούν κατά λέξη το Παράρτημα III της Οδηγίας.

Εξαιρέσεις από την υποχρέωση εκτίμησης περιβαλλοντικών επιπτώσεων περιέχονται στην παρ. 2 του άρθρου 4 του ν. 100/2001. Περιλαμβάνονται περιλαμβάνουν έργα ή τμήματα έργων που κατασκευάζει η κυβέρνηση σε κατεπείγουσες περιπτώσεις, για την αντιμετώπιση κινδύνων ή σε κατάσταση πολέμου, καθώς και αμυντικά έργα - επίσης, έργα διά των οποίων η Δημοκρατία της Τσεχίας συμμορφώνεται προς διεθνείς υποχρεώσεις ή όταν πρόκειται για αντιμετώπιση ή μετριασμό απρόβλεπτων γεγονότων, τα

⁴¹ Ecolex, διαθέσιμο εις: <http://extwprlegs1.fao.org/docs/html/cze74060.htm>

οποία θα μπορούσαν να επηρεάσουν την υγεία, την ασφάλεια ή την περιουσία του πληθυσμού ή του περιβάλλοντος.

Στην **Γαλλία** άλλαξε, σχετικά πρόσφατα, ο τρόπος με τον οποίον αποφασίζοταν η υπαγωγή ενός έργου του Παραρτήματος II της Οδηγίας σε εκτίμηση περιβαλλοντικών επιπτώσεων. Κατά το παρελθόν οι **γαλλικές** αρχές απεφάσιζαν βάσει καταλόγων και κατηγοριοποιήσεων που είχαν γίνει εκ των προτέρων. Μέχρι τις νομοθετικές τροποποιήσεις που επήλθαν τα έτη 2010 (νόμος 2010-788 της 12ης Ιουλίου 2010 για την εθνική δέσμευση για το περιβάλλον⁴²) και 2011 (διάταγμα 2011-2019 της 29ης Δεκεμβρίου 2011⁴³) δεν προβλεπόταν απόφαση περί υπαγωγής κατά περίπτωση. Αφού όμως η Επιτροπή κίνησε διαδικασίες κατά της Γαλλίας για πλημμελή συμμόρφωση με την Οδηγία, αυτό άλλαξε - πλέον οι κρίσεις για την ανάγκη υπαγωγής σε εκτίμηση περιβαλλοντικών επιπτώσεων γίνονται κατά περίπτωση με βάση τα κριτήρια του Παραρτήματος III της Οδηγίας.⁴⁴

Η διαδικασία της κρίσης κατά περίπτωση (screening) ακολουθείται και στην **Δανία**, σύμφωνα με το νόμο 587/2013 περί Σχεδιασμού⁴⁵. Τα εφαρμοστέα κριτήρια καταγράφονται στην υπουργική απόφαση υπ' αριθμόν 1184 της 10ης Νοεμβρίου 2014 «για την Εκτίμηση Περιβαλλοντικών Επιπτώσεων ορισμένων ιδιωτικών και δημοσίων έργων σύμφωνα με το νόμο περί Σχεδιασμού»⁴⁶. Σύμφωνα με το άρθρο 3 παρ. 1, της απόφασης, η κρίση για την υπαγωγή ή μη γίνεται κατά περίπτωση, με εφαρμογή των κριτηρίων του Παραρτήματος III της Οδηγίας, τα οποία, κατ' ουσίαν, αντιγράφονται στην υπουργική απόφαση.

Στην **Φινλανδία** δεν υπάρχει κατάλογος έργων που αντιστοιχούν στο Παράρτημα II της Οδηγίας. Στην παρ. 2 του άρθρου 3 του νόμου 252/2017 «για τη διαδικασία εκτίμησης

⁴² Διαθέσιμο στην ιστοσελίδα του γαλλικού Υπουργείου Δικαιοσύνης Legifrance (εφ' εξής: Legifrance) εις: <https://www.legifrance.gouv.fr/affichTexte.do?cidTexte=JORFTEXT000022470434>.

⁴³ Legifrance, διαθέσιμο εις: <https://www.legifrance.gouv.fr/affichTexte.do?cidTexte=JORFTEXT000025054134& categorieLien=id>.

⁴⁴ Αναφορά EUFJE για Γαλλία σελ. 1.

⁴⁵ Ecolex, διαθέσιμο εις: <http://extwprlegs1.fao.org/docs/texts/den124455.doc>.

⁴⁶ Ecolex, διαθέσιμο εις: <http://extwprlegs1.fao.org/docs/pdf/den138405.pdf>.

περιβαλλοντικών επιπτώσεων»⁴⁷ προβλέπεται η κατά περίπτωση εκτίμηση περιβαλλοντικών επιπτώσεων σε κάθε έργο, του οποίου οι περιβαλλοντικές επιπτώσεις θα ήσαν συγκρίσιμες με αυτές των έργων, για τα οποία προβλέπεται υποχρεωτικώς εκτίμηση περιβαλλοντικών επιπτώσεων. Ελλείψει καταλόγου, κάθε είδους δραστηριότητα μπορεί, κατ' αρχήν, να υπάγεται δυνητικά σε εκτίμηση περιβαλλοντικών επιπτώσεων. Οι επιπτώσεις του έργου ή της δραστηριότητας θα κριθούν σωρευτικά με αυτές των άλλων έργων της περιοχής του με βάση το μέγεθος του έργου, τις επιπτώσεις του στο περιβάλλον και τις επιπτώσεις στην πολιτιστική κληρονομιά, μεταξύ άλλων. Η απόφαση για την ανάγκη εκτίμησης περιβαλλοντικών επιπτώσεων των έργων που δεν περιλαμβάνονται στο Παράρτημα I της Οδηγίας κρίνεται κατά περίπτωση από την τοπική περιβαλλοντική αρχή (Περιφερειακό Κέντρο για το Περιβάλλον, την Κυκλοφορία και την Εργασία, το οποίο είναι και το σημείο επαφής για τη διαδικασία της εκτίμησης περιβαλλοντικών όρων) σύμφωνα με τα κριτήρια του διατάγματος 277/2017⁴⁸, τα οποία συμπίπτουν με αυτά του Παραρτήματος III της Οδηγίας.

Δεν απαιτείται screening στην **Ιρλανδία**. Οι διατάξεις για την εκτίμηση περιβαλλοντικών επιπτώσεων περιέχονται στο Νόμο 30/2000 για το Σχεδιασμό και την Ανάπτυξη⁴⁹, όπως έχει τροποποιηθεί και ισχύει σήμερα⁵⁰, και στις εκτελεστικές του διατάξεις. Σ' αυτές έχουν τεθεί χαμηλά όρια για τα έργα του Παραρτήματος II της Οδηγίας, με αποτέλεσμα για τα έργα αυτά κατά κανόνα να απαιτείται εκτίμηση περιβαλλοντικών επιπτώσεων, χωρίς να χρειάζεται διαδικασία screening και αντιστρόφως, σύμφωνα με τις σχετικές Επικαιροποιημένες Οδηγίες για τις πληροφορίες που θα περιέχονται στις εκτιμήσεις περιβαλλοντικών επιπτώσεων⁵¹, δεν θα πρέπει να απαιτείται εκτίμηση

⁴⁷ Διαθέσιμο στη βάση νομικών δεδομένων του φινλανδικού Υπουργείου Δικαιοσύνης Finlex (εφ' εξής: Finlex) εις: <http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2017/20170252>.

⁴⁸ Finlex, διαθέσιμο εις: <http://www.finlex.fi/fi/laki/alkup/2017/20170277>.

⁴⁹ Διαθέσιμο στη βάση νομικών δεδομένων Irishstatutebook του Γενικού Εισαγγελέα της Ιρλανδίας (εφ' εξής: Irishstatutebook) εις: <http://www.irishstatutebook.ie/eli/2000/act/30/enacted/en/html>.

⁵⁰ Irishstatutebook, διαθέσιμο εις: http://www.irishstatutebook.ie/eli/isbc/2000_30.html.

⁵¹ Από την ιστοσελίδα του Οργανισμού για την Προστασία του Περιβάλλοντος της Ιρλανδίας, διαθέσιμο εις: <https://www.epa.ie/pubs/consultation/reviewofdraftguidelinesadvicenotes/Draft%20Guidelines%20on%20the%20Information%20to%20be%20contained%20in%20an%20EIS.pdf>.

περιβαλλοντικών επιπτώσεων για τα έργα που ευρίσκονται κάτω από τα όρια που έχουν τεθεί.⁵²

Γ. Εξέταση σωρευτικών επιπτώσεων

Όπως αναφέρθηκε, η κρίση για την υπαγωγή ή μη ενός έργου του Παραρτήματος II της Οδηγίας γίνεται με βάση τα κριτήρια (εκ του Παραρτήματος III) που είτε έχουν τεθεί εκ των προτέρων, είτε εφαρμόζονται κατά περίπτωση από τις αδειοδοτούσες αρχές των κρατών-μελών. Η πλήρωση των κριτηρίων, όμως, δεν αρκεί να γίνεται με βάση τις επιπτώσεις που το αδειοδοτούμενο έχει από μόνο του. Ήδη στο Παράρτημα IV της Οδηγίας ορίζεται ότι οι πληροφορίες που πρέπει να υποβάλει ο κύριος του έργου στη μελέτη περιβαλλοντικών επιπτώσεων, δηλαδή στο πρώτο βήμα για τη διαδικασία εκτίμησης περιβαλλοντικών επιπτώσεων, περιέχουν και αναφορά στις τυχόν σωρευτικές επιπτώσεις του έργου.⁵³

Πολλές εθνικές νομοθεσίες προβλέπουν ρητά την υποχρέωση για εκτίμηση των σωρευτικών επιπτώσεων στη κατά τη διαδικασία της περιβαλλοντικής εκτίμησης. Η πληροφορία αυτή κατ' ανάγκην επηρεάζει και την κρίση περί την υπαγωγή ή μη ενός έργου σε διαδικασία εκτίμησης περιβαλλοντικών επιπτώσεων. Έτσι στην **Γαλλία**, σύμφωνα με το άρθρο 6 παρ. 4 και με το Παράρτημα 3 του νόμου 100/2001⁵⁴, ο κύριος του έργου πρέπει να ενημερώσει την αδειοδοτούσα αρχή για την πιθανότητα σωρευτικών επιπτώσεων του έργου με άλλα. Το ίδιο ισχύει και στην Γαλλία, σύμφωνα με το άρθρο R. 122-5 του Περιβαλλοντικού Κώδικα - με αποτέλεσμα το Διοικητικό Εφετείο της Λυόν, στην απόφασή του της 3ης Μαρτίου 2009, υπόθεση *Famy* n°06LY02413⁵⁵, να ακυρώσει άδεια που είχε χορηγηθεί για λατομικές δραστηριότητες, επειδή δεν είχαν περιληφθεί στη μελέτη

⁵² John Fry, Berna Grist & Ainhoa González, *An analysis of the implications of the revised EIA Directive in the Republic of Ireland*, UVP-Report, έτος 30 (2016) τεύχος 2, σελ. 93, εις σελ. 94, διαθέσιμο εις: https://uvp.de/images/reportpdf/30-2/report30_2_Fry_etal.pdf.

⁵³ Βλ. ΔΕΕ, απόφαση της 15 Δεκεμβρίου 2011, υπόθεση C-560/08, *Επιτροπή κατά Ισπανίας*, σκ. 98.

⁵⁴ *Supra*, σημ. 41.

⁵⁵ Legifrance, διαθέσιμο εις: <https://www.legifrance.gouv.fr/affichJuriAdmin.do?idTexte=CETATEXT000020867126>.

οι σωρευτικές επιπτώσεις από τη λειτουργία του λατομείου σε συνδυασμό με τις εγκαταστάσεις επεξεργασίας των ορυκτών.

Στο **Βέλγιο** η μόνη νομοθετική πρόβλεψη για την εκτίμηση των σωρευτικών επιπτώσεων ενός έργου βρίσκεται στη νομοθεσία της Φλαμανδίας: στο άρθρο 4.3.7 παρ. 1 νο. 2β' του Διατάγματος της 5ης Απριλίου 1995⁵⁶ προβλέπεται ρητώς ότι οι σωρευτικές επιπτώσεις πρέπει να περιγραφούν και να εκτιμηθούν.

Στη **Δανία** ρητώς προβλέπεται, στο Παράρτημα 3 του Υπουργικού Κανονισμού 1184 της 11ης Νοεμβρίου 2014 «για την εκτίμηση ορισμένων δημόσιων και ιδιωτικών εγκαταστάσεων σύμφωνα με το Νόμο περί Σχεδιασμού»⁵⁷ ότι οι σωρευτικές επιπτώσεις του σε σχέση με άλλα έργα εκτιμώνται και κατά τη διαδικασία του screening. Στην πράξη και οι αδειοδοτούσες αρχές της **Φινλανδίας** εκτιμούν τις σωρευτικές επιπτώσεις, τόσο στο στάδιο του screening, όσο και της αδειοδότησης.⁵⁸ Και στην **Ιταλία** οι σωρευτικές επιπτώσεις εκτιμώνται στη διαδικασία του screening, όπως προκύπτει από το άρθρο 19 σε συνδυασμό με το Παράρτημα IV-δς του Περιβαλλοντικού Κώδικα (Νομοθετικό Διάταγμα 152 της 3ης Απριλίου 2006)⁵⁹, όπως αυτά ισχύουν μετά την τροποποίησή τους με το Νομοθετικό Διάταγμα 104 της 16ης Ιουνίου 2017⁶⁰, που περιγράφουν το περιεχόμενο της προκαταρκτικής περιβαλλοντικής μελέτης.

Δ. Αποφυγή κατάτμησης των έργων

Η εκτίμηση των σωρευτικών επιπτώσεων ενός έργου, για την οποία έγινε λόγος αμέσως παραπάνω, οδηγεί σε ουσιαστική προστασία του περιβάλλοντος και εφαρμογή των αρχών της πρόληψης και της προφύλαξης. Αντίστροφη όψη της είναι η τεχνητή κατάτμηση των έργων, που γίνεται με σκοπό να υποβάλλονται προς αδειοδότηση μικρότερα έργα, των οποίων οι μεμονωμένες επιπτώσεις στο περιβάλλον δεν

⁵⁶ Διαθέσιμο από την ιστοσελίδα του βελγικού Υπουργείου Δικαιοσύνης εις: http://www.ejustice.just.fgov.be/cgi_loi/change_lg.pl?language=nl&la=N&cn=1995040557&table_name=wet.

⁵⁷ *Supra*, σημ. 46.

⁵⁸ Αναφορά EUFJE για Φινλανδία, σελ. 7.

⁵⁹ Ecolex, διαθέσιμο εις: <http://extwprlegs1.fao.org/docs/pdf/ita64213.pdf>.

⁶⁰ Ecolex, διαθέσιμο εις: <http://extwprlegs1.fao.org/docs/pdf/ita175793.pdf>.

χαρακτηρίζονται σημαντικές κι έτσι ο κύριος του έργου ν' αποφεύγει συνολικά η περιβαλλοντική εκτίμηση. Δεδομένου ότι με τον τρόπο αυτό παρακάμπτονται οι σκοποί της Οδηγίας, η εσωτερική νομοθεσία πρέπει να διασφαλίζει ότι αυτή η τεχνητή κατάτμηση («σαλαμοποίηση») δεν είναι δυνατή.⁶¹ Συναφώς, σύμφωνα με το ΔΕΕ: «... ο σκοπός της τροποποιημένης οδηγίας δεν μπορεί να καταστρατηγηθεί με κατάτμηση των σχεδίων έργων και η μη στάθμιση του σωρευτικού αποτελέσματος πλειόνων σχεδίων δεν πρέπει να έχει ως πρακτική συνέπεια να εξαιρεθεί το σύνολο των σχεδίων ορισμένου είδους από την υποχρέωση υποβολής σε διαδικασία εκτίμησης ενώ, θεωρούμενα συνολικά, μπορούν να έχουν σημαντικές επιπτώσεις στο περιβάλλον κατά την έννοια του άρθρου 2, παράγραφος 1, της τροποποιημένης οδηγίας ...».⁶²

Είναι ενδιαφέρον ότι δεν υπάρχουν νομοθετικές διατάξεις στα κράτη-μέλη που απαγορεύουν ρητώς ή αντιμετωπίζουν ευθέως τις περιπτώσεις κατάτμησης. Η αποφυγή της σαλαμοποίησης επαφίεται στις αδειοδοτούσες αρχές και στα δικαστήρια. Επίσης, συχνά συνδέεται με την απαίτηση για σωρευτική εκτίμηση επιπτώσεων με άλλα έργα. Συνήθεις περιπτώσεις, όπου υπάρχει κίνδυνος για κατάτμηση, είναι είτε η κατασκευή σε διαδοχικές φάσεις ενός ενιαίου έργου (λ.χ. οδοί, σιδηροδρομικό δίκτυο), είτε η επέκταση υφισταμένων έργων (λ.χ. εργοστασίων).

Στο **Βέλγιο**, στη νομοθεσία για την Περιφέρεια της Πρωτεύουσας (Βρυξέλλες) - διάταγμα της 5ης Ιουνίου 1997⁶³ - και, ειδικότερα, στο άρθρο 11, προβλέπεται ότι εγκαταστάσεις που συγκροτούν μια τεχνική και γεωγραφική ενότητα πρέπει να υπάγονται σε ενιαία αδειοδότηση και, συνεπώς, σε ενιαία εκτίμηση περιβαλλοντικών επιπτώσεων. Δεν υπάρχει αντίστοιχη πρόβλεψη στις νομοθεσίες για τις άλλες δύο Περιφέρειες (Φλαμανδία, Βαλλονία). Ωστόσο, υπάρχει νομολογία που αντιμετωπίζει την κατάτμηση και ακυρώνει άδειες που χορηγήθηκαν σε επιμέρους τμήματα ενιαίου έργου.

⁶¹ C-392/96, *Επιτροπή κατά Ιρλανδίας*, σκ. 82.

⁶² *Ecologistas en Acción*, σκ. 44.

⁶³ Διαθέσιμη στην επίσημη ιστοσελίδα του βελγικού Υπουργείου Δικαιοσύνης εις: http://www.ejustice.just.fgov.be/cgi_loi/change_lg.pl?language=nl&la=N&table_name=wet&cn=1997060533.

Χαρακτηριστικό απόσπασμα της νομολογίας προέρχεται από την απόφαση του βελγικού Συμβουλίου της Επικρατείας της 5ης Φεβρουαρίου 2013, υπόθεση n° 222.393, *s.p.r.l. Property & Advice & s.p.r.l. Bureau d'architecture et d'engineering Caelen*⁶⁴: «ένα αστικό έργο πρέπει να μπορεί να θεωρείται ως ενιαίο, όταν υπάρχει τέτοια αλληλεξάρτηση μεταξύ των μερών του, ώστε το καθένα να θεωρείται ατελές χωρίς τα υπόλοιπα. Αυτό δεν ισχύει όταν και τα δύο τμήματα μπορούν να υλοποιηθούν ανεξάρτητα το ένα από το άλλο. ... Στην κρινόμενη υπόθεση φαίνεται ότι το έργο αποτελείται από την κατασκευή ενός εμπορικού κέντρου με τη δημιουργία ενός κυκλικού κόμβου στο δημόσιο δρόμο, που είναι επαρχιακή οδός, προκειμένου διά του κόμβου να επιτρέπεται η πρόσβαση στο εμπορικό κέντρο, το οποίο ευρίσκεται πλάι στο δρόμο και επί ιδιωτικής περιουσίας και ότι το μέρος της ιδιωτικής περιουσίας, επί της οποίας θα κατασκευασθεί ο κόμβος θα παραδοθεί στο δημόσιο, και ότι, τέλος, η ίδια η αδειοδοτούσα αρχή δέχεται ότι το έργο δεν μπορεί να διαχωρισθεί, γεγονός που δεν αμφισβητείται από κανένα από τα μέρη. Εν όψει των ανωτέρω, έπρεπε να είχε υποβληθεί μόνο ένα αίτημα για κατασκευαστική άδεια προς την αρμόδια αρχή».

Μολονότι δεν υπάρχει ευθεία νομοθετική απαγόρευση, το Ανώτατο Διοικητικό Δικαστήριο στην **Τσεχία** αποδοκίμασε την τεχνική της κατάτμησης. Στην απόφαση Νο. 9 As 88/2008 - 301 της 6ης Αυγούστου 2009⁶⁵ αναφέρθηκε ειδικά σε κατασκευαστικά έργα, τα οποία μπορούν να έχουν λειτουργική αυτοτέλεια, αλλά οι επιπτώσεις τους δεν μπορεί να κρίνονται χωριστά από αυτές των γειτονικών ή συναφών έργων. Στην παραπάνω υπόθεση κρίθηκαν οι κατασκευές που αποτελούσαν μέρος των κατασκευών για τη βελτίωση του μεταφορικού δικτύου μιας ευρύτερης περιοχής (δημοτικού διαμερίσματος) και, για το λόγο αυτό, δεν μπορούσε η επίπτωσή τους να κριθεί μεμονωμένα και χωριστά από τη συνολική λειτουργία του μεταφορικού δικτύου μέσα στην περιοχή που θα εξυπηρετούσε. Διαφορετικά η εκτίμηση επιπτώσεων που θα είχαν οι μεμονωμένες κατασκευές δεν θα είχε κάποιο ουσιαστικό νόημα.⁶⁶

⁶⁴ Διαθέσιμη στην ιστοσελίδα του βελγικού Συμβουλίου της Επικρατείας εις: <http://www.raadvst-consetat.be/Arrets/222000/300/222393.pdf>.

⁶⁵ Διαθέσιμη στην ιστοσελίδα του τσεχικού Ανωτάτου Διοικητικού Δικαστηρίου εις: http://www.nssoud.cz/files/SOUDNI_VYKON/2008/0088_9As_0800301A_prevedeno.pdf.

⁶⁶ Αναφορά EUFJE για Τσεχία, σελ 10.

Ούτε η νομοθεσία της **Δανίας** περιέχει κάποια ρητή διάταξη για την κατάτμηση, αλλά τα δικαστήρια στη Δανία και η Επιτροπή Εφέσεων για τη Φύση και το Περιβάλλον αναγνωρίζουν το πρόβλημα. Στην απόφαση του Ανωτάτου Δικαστηρίου υπ' αριθμόν UfR 2000.1103⁶⁷ ακυρώθηκε η άδεια για μια οδό, η οποία θα συνέδεε δύο άλλες οδούς: το δημοτικό συμβούλιο και το Ανατολικό Ανώτερο Δικαστήριο δεν θεώρησαν απαραίτητο να συνεκτιμηθεί το συνδυαστικό/ συνολικό αποτέλεσμα που θα έφερνε η λειτουργία των τριών οδών. Το Ανώτατο Δικαστήριο ανέτρεψε τις αποφάσεις αυτές, κρίνοντας ότι πρέπει πάντοτε να εκτιμάται το συνολικό αποτέλεσμα πριν τη χορήγηση. Με την απόφαση MAD 2013.570 η Επιτροπή Εφέσεων για τη Φύση και το Περιβάλλον ακύρωσε ένα τοπικό σχέδιο για την επέκταση μιας βιομηχανίας, επειδή η εκτίμηση των επιπτώσεων σε προστατευόμενες περιοχές αναβλήθηκε για μεταγενέστερο στάδιο της εκτίμησης περιβαλλοντικών επιπτώσεων.⁶⁸

Οι κατευθυντήριες οδηγίες για την εκτίμηση περιβαλλοντικών επιπτώσεων στην **Πολωνία** ορίζουν ότι ο επενδυτής πρέπει να έχει μία, ενιαία διαδικασία για έργα τα οποία, από τεχνολογικής απόψεως, είναι ενιαία (λ.χ. σύστημα αποχέτευσης ή παροχέτευσης υδάτων). Όταν τα μεμονωμένα αυτά έργα υπάγονται στον έλεγχο της ίδιας αρχής δεν μπορεί, πρακτικά, να γίνει κατάτμησή τους. Αυτό ισχύει ακόμη και στην περίπτωση, κατά την οποία τμήματα ενός τεχνολογικώς ενιαίου έργου κατασκευάζονται από διαφορετικούς φορείς.⁶⁹

Και στην Γαλλία ο έλεγχος για τυχόν κατάτμηση γίνεται από την αδειοδοτούσα αρχή, όταν παρέχει τη γνώμη της για την εκτίμηση περιβαλλοντικών επιπτώσεων. Ήδη παλαιότερη νομολογία, όπως η απόφαση του γαλλικού Συμβουλίου της Επικρατείας της 21ης Ιανουαρίου 1983, υπόθεση *Bayle et Frabregues* n°36856⁷⁰, κρίνει ότι, για ένα έργο που χωρίζεται σε δύο φάσεις, δεν πρέπει να εκτιμώνται χωριστά οι επιπτώσεις της κάθε φάσης. Αντίστοιχες κρίσεις έχει και σε αποφάσεις για σιδηροδρόμους μεγάλων ταχυτήτων

⁶⁷ Σύνοψη της υπόθεσης εις: <https://www.themis.dk/synopsis/docs/planlovgivning.html>.

⁶⁸ Αναφορά EUFJE για Δανία, σελ. 4.

⁶⁹ Αναφορά EUFJE για Πολωνία, σελ. 10.

⁷⁰ Διαθέσιμη από τη βάση δεδομένων του γαλλικού Συμβουλίου της Επικρατείας: <http://arianeinternet.conseil-etat.fr/arianeinternet/ViewRoot.asp?View=Html&DMode=Html&PushDirectUrl=1&Item=1&fond=DCE&text=36856&Page=1&querytype=simple&NbEltPerPages=4&Pluriels=True>.

και αυτοκινητοδρόμους (όπως η απόφαση της 2ας Ιουνίου 2003, υπόθεση *Union fédérale des consommateurs Que choisir ? De Côte-d'Or* n°243215⁷¹. Γενικώς, όμως, στην Γαλλία οι κύριοι του έργου αποφεύγουν να αναλαμβάνουν τον κίνδυνο ακύρωσης των αδειών τους και, για το λόγο αυτό, η κατάτμηση δεν είναι συνήθης πρακτική, καθώς το κόστος τυχόν ακύρωσης υπερβαίνει σημαντικά το κόστος που θα είχε η εκτίμηση περιβαλλοντικών επιπτώσεων, εάν γινόταν ενιαία.⁷²

Ε. Συμπεράσματα ως προς τη διαδικασία υπαγωγής

Η τάση που υπάρχει στις νομοθεσίες των περισσότερων κρατών-μελών σε σχέση με τα έργα του Παραρτήματος II της Οδηγίας είναι να κρίνεται κατά περίπτωση η υπαγωγή τους ή μη σε εκτίμηση περιβαλλοντικών επιπτώσεων, δηλαδή να εφαρμόζεται το screening. Η εφαρμογή του screening έχει το προφανές προτέρημα της ελαστικότητας, καθώς παρέχεται η δυνατότητα να υπαχθούν σε εκτίμηση περιβαλλοντικών επιπτώσεων έργα που δυνητικά μπορεί να έχουν δυσμενείς επιπτώσεις για το περιβάλλον και, παράλληλα, να απαλλαγούν από τη διαδικασία αυτή έργα, για τα οποία θα ήταν περιττή. Από την άλλη, η διαδικασία του screening είναι δύσκολο να ελεγχθεί, ως προς την ουσία της, δικαστικά - αντίθετα με ένα σύστημα προκαθορισμένων ορίων.

Οι νομοθετικές προβλέψεις για τη σωρευτική εκτίμηση των επιπτώσεων είναι αλλού περισσότερο και αλλού λιγότερο συγκεκριμένες. Φαίνεται, όμως, ότι λίγο ως πολύ όλες οι νομοθεσίες έχουν πλέον επιβάλει τη σωρευτική εκτίμηση όχι μόνο ως περιεχόμενο της μελέτης, αλλά και ως όρο για την κρίση περί της υπαγωγής ή μη ενός έργου σε περιβαλλοντική εκτίμηση. Η νομολογία συχνά έχει αξιοποιήσει τις προβλέψεις αυτές για να ελέγξει τη Διοίκηση σε περίπτωση τεχνητής κατάτμησης - «σαλαμοποίησης» των έργων.

Φαίνεται ότι, παρά την έλλειψη σχετικής νομοθετικής πρόβλεψης (δεν υπάρχει ούτε στην Οδηγία αντίστοιχη διάταξη) τα δικαστήρια των κρατών-μελών κατορθώνουν να

⁷¹Legifrance, <https://www.legifrance.gouv.fr/affichJuriAdmin.do?oldAction=rechJuriAdmin&id=000008190714&fastReqId=944421063&fastPos=1> Text=CETATEXT

⁷² Αναφορά EUFJE για Γαλλία, σελ. 5.

υποδεικνύουν στις αντίστοιχες αδειοδοτούσες αρχές ότι η τεχνητή κατάτμηση ενός έργου δεν θα οδηγήσει σε ευκολότερη αδειοδότησή του. Η κατάτμηση, ενδεχομένως επειδή ως έννοια είναι γνωστή στα δικαστήρια και έχει αντιμετωπισθεί και στο πλαίσιο των δημοσίων συμβάσεων, δεν φαίνεται πρακτικά να αποτελεί ουσιαστικό πρόβλημα στην εφαρμογή της Οδηγίας.

Κεφάλαιο 3. Διαδικασία εκτίμησης περιβαλλοντικών επιπτώσεων

Ο πυρήνας της Οδηγίας είναι τα άρθρα 5-8α που περιγράφουν τη διαδικασία εκτίμησης περιβαλλοντικών επιπτώσεων. Βασικό ρόλο παίζει η μελέτη περιβαλλοντικών επιπτώσεων (ΜΠΕ), η οποία συντάσσεται από τον κύριο του έργου και παρουσιάζεται στην αδειοδοτούσα αρχή. Ήδη έγινε αναφορά (Κεφάλαιο 2.Γ) για την υποχρέωση η μελέτη αυτή να αναφέρεται στις σωρευτικές επιπτώσεις του έργου σε σχέση με άλλα, υφιστάμενα ή υπό αδειοδότηση. Τα στοιχεία που πρέπει να περιέχει η μελέτη εξειδικεύονται στο άρθρο 5 και το Παράρτημα IV της Οδηγίας. Στο κεφάλαιο αυτό αναλύονται τα πιο σημαντικά από αυτά: η εξειδίκευση της υποχρέωσης για την παρουσίαση εναλλακτικών λύσεων, η οποία παρουσιάζει αρκετές διαφοροποιήσεις μεταξύ των κρατών μελών, η δυνατότητα να υποδεικνύει η αδειοδοτούσα αρχή το εύρος της μελέτης (scoring) και η διασφάλιση της ποιότητας της μελέτης και της διαδικασίας εκτίμησης περιβαλλοντικών επιπτώσεων.

Στον πυρήνα των ρυθμίσεων της Οδηγίας είναι και το στάδιο που ακολουθεί την υποβολή της μελέτης: η επεξεργασία της από τις συναρμόδιες αρχές και η δημόσια διαβούλευση. Κρίσιμη είναι και η αξιοποίηση του τελικού πορίσματος που προκύπτει από τη διαδικασία εκτίμησης περιβαλλοντικών επιπτώσεων από την αδειοδοτούσα αρχή κατά την έκδοση της αδειάς.

A. Περιεχόμενο και ποιότητα της μελέτης περιβαλλοντικών επιπτώσεων

Είναι αυτονόητη η σημασία που έχει, για την επίτευξη των σκοπών της Οδηγίας, η πληρότητα και η διασφάλιση της ποιότητας της εκτίμησης περιβαλλοντικών επιπτώσεων. Βασικό στοιχείο για την πληρότητα είναι και η σύγκριση της προτεινόμενης λύσης με τις εναλλακτικές λύσεις που ενδεχομένως θα ήσαν διαθέσιμες, η οποία πρέπει να γίνεται ήδη στο στάδιο της μελέτης περιβαλλοντικών επιπτώσεων που υποβάλλει ο κύριος του έργου. Άλλα στοιχεία της πληρότητας μπορούν να ορίζονται από την αδειοδοτούσα αρχή, η οποία υποδεικνύει προς τον κύριο του έργου το εύρος της μελέτης που πρέπει να υποβάλει. Εκτός από την πληρότητα, η νομοθεσία των κρατών-μελών οφείλει να διασφαλίζει την ποιότητα της μελέτης περιβαλλοντικών επιπτώσεων και της συνολικής διαδικασίας της περιβαλλοντικής εκτίμησης, η οποία πρέπει πάντοτε να γίνεται από ειδικούς.

Το άρθρο 5 της Οδηγίας ορίζει ένα ελάχιστο περιεχόμενο που θα πρέπει να έχει η μελέτη περιβαλλοντικών επιπτώσεων. Προβλέπει, επίσης, τη δυνατότητα του κυρίου του έργου να ζητήσει από την αδειοδοτούσα αρχή να ορίσει η ίδια το εύρος των ζητημάτων που θα πρέπει να καλύπτει η μελέτη περιβαλλοντικών επιπτώσεων - πρόκειται για τη διαδικασία που είναι γνωστή ως scoring και για την οποία η Επιτροπή έχει εκδώσει αναλυτικές κατευθυντήριες οδηγίες⁷³. Ανάμεσα στα όσα ζητεί να περιέχονται στη μελέτη περιβαλλοντικών επιπτώσεων είναι και η αναφορά εναλλακτικών λύσεων που έχουν εξετασθεί, καθώς και οι περιβαλλοντικές τους επιπτώσεις. Τα κράτη-μέλη αναφέρουν τις υποχρεώσεις αυτές με περισσότερο ή λιγότερο σαφή τρόπο.

Έτσι, στην Γαλλία, σύμφωνα με το άρθρο R. 122-5 του Περιβαλλοντικού Κώδικα⁷⁴, οι εναλλακτικές λύσεις για το έργο (μόνο οι βασικές εναλλακτικές λύσεις που εξέτασε ο κύριος του έργου) δεν χρειάζεται να αναλύονται εκτενώς, αλλά απλώς να περιγράφονται. Το scoring προβλέπεται ως προαιρετικό, κατόπιν αιτήματος του κυρίου του έργου, σύμφωνα με το άρθρο R. 122-4 του περιβαλλοντικού κώδικα. Η ποιότητα της μελέτης περιβαλλοντικών επιπτώσεων διασφαλίζεται με τον προσδιορισμό με αναλυτικό κατάλογο των ελάχιστων περιεχομένων της και από τη γνώμη της Περιβαλλοντικής Αρχής, η οποία μπορεί να υποβληθεί πριν τη δημόσια διαβούλευση.⁷⁵

Στο άρθρο 3 παρ. 3 νο. 5 του **γερμανικού** Νόμου για την εκτίμηση περιβαλλοντικών επιπτώσεων⁷⁶ (αντιστοιχεί στον αριθμό 2 του Παραρτήματος IV της Οδηγίας) προβλέπεται ότι ο κύριος του έργου θα πρέπει να υποβάλει μια επισκόπηση των βασικών εναλλακτικών λύσεων που είχε διερευνήσει και λεπτομέρειες για τους βασικούς λόγους, οι οποίοι οδήγησαν στην επιλογή του προτεινόμενου έργου σε σχέση με τις περιβαλλοντικές του επιπτώσεις. Η νομοθετική αυτή πρόβλεψη δεν γεννά απ' ευθείας υποχρέωση για την εξέταση εναλλακτικών λύσεων, αλλά διαπιστώνει εάν ο κύριος του

⁷³ Διαθέσιμο από την ιστοσελίδα της Ευρωπαϊκής Επιτροπής εις: http://ec.europa.eu/environment/eia/pdf/EIA_guidance_Scoping_final.pdf.

⁷⁴ Legifrance, διαθέσιμο εις: <https://www.legifrance.gouv.fr/affichCode.do?cidTexte=LEGITEXT000006074220>.

⁷⁵ Αναφορά στο συνέδριο του Φόρουμ Δικαστών της Ευρωπαϊκής Ένωσης για το Περιβάλλον 2014 με θέμα: «Εκτιμήσεις επιπτώσεων - προληπτικά μέτρα κατά σημαντικών περιβαλλοντικών επιπτώσεων τον 21ο αιώνα» (εφ' εξής: Αναφορά EUFJE) για Γαλλία, διαθέσιμο εις: <https://www.eufje.org/images/docConf/bud2014/FR%20bud2014.pdf>, σελ. 4.

⁷⁶ *Supra* σημ. 36.

έργου είχε εξετάσει εναλλακτικές λύσεις κατά το σχεδιασμό του έργου. Κυρίως καλύπτει τις περιπτώσεις, κατά τις οποίες ειδικοί νόμοι θέτουν την εξέταση εναλλακτικών λύσεων ως προϋπόθεση για την αδειοδότηση. Χαρακτηριστικό παράδειγμα είναι η νομοθεσία για την έγκριση των έργων υποδομής, όπου η ορθή στάθμιση μπορεί να γίνει μόνο μέσα από την εξέταση εναλλακτικών λύσεων. Κατά τη διαδικασία εγκρίσεων για βιομηχανικά εργοστάσια σύμφωνα με την Ομοσπονδιακή Νομοθεσία για τον Έλεγχο των Εκπομπών, δεν υπάρχει κατ' αρχήν τέτοια υποχρέωση. Ωστόσο, σε ωρισμένες περιπτώσεις γίνεται εκτίμηση κάποιων τεχνικών παραλλαγών σε σχέση με τις περιβαλλοντικές απαιτήσεις, προκειμένου να προληφθούν ή να αμβλυνθούν δυσμενείς επιπτώσεις στο περιβάλλον (λ.χ. εγκατάσταση επιπλέον φίλτρων ή άλλων μηχανισμών για τη συγκράτηση ρυπογόνων στοιχείων).

Η γερμανική νομοθεσία προβλέπει το scoring σε περίπτωση που το ζητήσει ο κύριος του έργου ή το θεωρήσει απαραίτητο η αδειοδοτούσα αρχή (άρθρο 5 του Νόμου για την εκτίμηση περιβαλλοντικών επιπτώσεων). Κατά τα λοιπά, ο νόμος για την εκτίμηση περιβαλλοντικών επιπτώσεων δεν περιέχει συγκεκριμένους κανονισμούς σε σχέση με την ποιότητα της τεκμηρίωσης που θα υποβάλει ο αιτών την άδεια. Κάτι τέτοιο δεν είναι απαραίτητο, καθώς ο νόμος για τις εγκρίσεις και τις αδειοδοτήσεις έχει τέτοιες ρυθμίσεις. Καθώς, λοιπόν, η μελέτη περιβαλλοντικών επιπτώσεων είναι αναπόσπαστο τμήμα της εγκριτικής διαδικασίας, τα έγγραφα τεκμηρίωσης αποτελούν ταυτοχρόνως και έγγραφα της εγκριτικής διαδικασίας. Προκειμένου να διασφαλισθεί η ποιότητα των εγγράφων της εγκριτικής διαδικασίας, οι κανονισμοί για τις εγκρίσεις στο γερμανικό δίκαιο (επί παραδείγματι άρθρο 10 παρ. 1 πρόταση 3 της Ομοσπονδιακής Νομοθεσίας για τον Έλεγχο των Εκπομπών⁷⁷) ορίζουν ότι η εγκριτική αρχή πρέπει να εξετάσει, πριν ξεκινήσει το στάδιο της δημόσιας διαβούλευσης, εάν τα κείμενα είναι πλήρη και κατάλληλα για να ελεγχθούν. Πρέπει, ειδικότερα, να εξετασθεί εάν οι πληροφορίες που έχει παράσχει η αρχή προς τον κύριο του έργου, προκειμένου να καθορίσει το εύρος της μελέτης, έχουν ληφθεί υπ' όψει. Εάν τα έγγραφα αυτά δεν πληρούν τις προϋποθέσεις, ο κύριος του έργου πρέπει

⁷⁷ Διαθέσιμη στην αγγλική γλώσσα στη βάση δεδομένων German Law Archive εις: <http://germanlawarchive.iuscomp.org/?p=315>.

να τις συμπληρώσει, κατόπιν σχετικής υπόδειξης της αρχής, εντός μιας εύλογης προθεσμίας.⁷⁸

Στην **Δανία**, σύμφωνα με το άρθρο 5 παρ. 1.3 και το Παράρτημα 4 του Υπουργικού Κανονισμού υπ' αριθμόν 1184 της 10ης Νοεμβρίου 2014 για την εκτίμηση περιβαλλοντικών επιπτώσεων ορισμένων ιδιωτικών και δημοσίων έργων σύμφωνα με το Νόμο περί Σχεδιασμού⁷⁹, οι πληροφορίες που παρέχει ο κύριος του έργου πρέπει να περιλαμβάνουν ένα κατάλογο των πιο σημαντικών εναλλακτικών προτάσεων που είχε εξετάσει ο κύριος του έργου και μια εξήγηση για το λόγο, για τον οποίον επελέγη το συγκεκριμένο έργο. Πρέπει να περιλαμβάνεται, στις εναλλακτικές, και η μηδενική λύση. Μέχρι το 2013 η δανέζικη νομοθεσία δεν περιελάμβανε καμμία ρύθμιση του scoring. Αυτό άλλαξε το 2013 και τώρα υπάρχει στο κεφάλαιο 4 του Υπουργικού Κανονισμού υπ' αριθμόν 1184. Σε σχέση με την ποιότητα της εκτίμησης περιβαλλοντικών επιπτώσεων πρέπει ν' αναφερθεί ότι, σύμφωνα με το κεφάλαιο 5 του Υπουργικού Κανονισμού υπ' αριθμόν 1184, η εκτίμηση περιβαλλοντικών επιπτώσεων προετοιμάζεται από την αρμόδια αρχή και όχι από τον κύριο του έργου. Η εκτίμηση καθ' αυτήν δεν αποτελεί χωριστή εκτελεστή διοικητική πράξη που ελέγχεται αυτοτελώς. Ενώ θεωρητικά μπορεί η ποιότητα της εκτίμησης περιβαλλοντικών επιπτώσεων να ελεγχθεί παρεμπιπτόντως, κατά τον έλεγχο της άδειας που προέκυψε από αυτήν, στην πράξη τα δικαστήρια της Δανίας αποφεύγουν αυτό τον έλεγχο και δεν υπήρξε, τουλάχιστον ως το 2015, υπόθεση, στην οποία τα δικαστήρια να κρίνουν ανεπαρκή την εκτίμηση περιβαλλοντικών επιπτώσεων.⁸⁰

Στη **Σουηδία** η παρουσίαση εναλλακτικών τοποθεσιών και σχεδίων για το έργο είναι υποχρεωτική. Το scoring δεν είναι υποχρεωτικό, αλλά οι τοπικές αρχές οφείλουν να συνεργάζονται με τον κύριο του έργου για τον καθορισμό της κατεύθυνσης και του εύρους της άδειας. Σύμφωνα με τον περιβαλλοντικό κώδικα, η αρχή που αποφασίζει για την εκτίμηση περιβαλλοντικών επιπτώσεων αποφασίζει και για την αποδοχή ή μη της μελέτης

⁷⁸ Αναφορά EUFJE για Γερμανία, διαθέσιμη εις: <https://www.eufje.org/images/docConf/bud2014/DE%20bud2014.pdf>, σελ. 7.

⁷⁹ *Supra* σημ. 46.

⁸⁰ Αναφορά EUFJE για Δανία, διαθέσιμη εις: <https://www.eufje.org/images/docConf/bud2014/DK%20bud2014.pdf>, σελ. 4.

περιβαλλοντικών επιπτώσεων. Πολλές φορές αυτό γίνεται επί του κειμένου της τελικής άδειας. Εκτός από αυτή την τυπική διαδικασία, στην πράξη η μελέτη περιβαλλοντικών επιπτώσεων και η αίτηση για άδεια αποστέλλονται από την αρχή σε όλες τις αρμόδιες αρχές για τις παρατηρήσεις τους. Έτσι αποφεύγονται καθυστερήσεις κατά το μεταγενέστερο στάδιο, δηλαδή τη δημόσια διαβούλευση και την αξιολόγηση.

Στην **Πολωνία**, το φύλλο πληροφοριών έργου είναι το έγγραφο που περιέχει τις βασικές πληροφορίες για το σχεδιαζόμενο έργο και επιτρέπει στην αρμόδια αρχή να αποφασίσει για την αναγκαιότητα ή μη της διενέργειας περιβαλλοντικής εκτίμησης για το συγκεκριμένο έργο. Το φύλλο πληροφοριών είναι απαραίτητο παράρτημα της αίτησης για την έκδοση περιβαλλοντικών όρων ενός έργου είτε του παραρτήματος I, είτε του παραρτήματος II, ειδικά όταν ο κύριος του έργου υποβάλλει αίτημα για scoring. Στοιχεία που περιέχει το φύλλο πληροφοριών είναι τα εξής: 1. είδος, έκταση και τόπος του έργου, 2. ακίνητο και κτίσματα, καθώς και τυχόν ύπαρξη πανίδας στο ακίνητο, 3. είδος τεχνολογίας, 4. πιθανές παραλλαγές του έργου, 5. εκτιμώμενη κατανάλωση ύδατος, πηγών, υλικών, καυσίμων και ενέργειας, 6. λύσεις που θα προστατεύουν το περιβάλλον, 7. είδος και ποσότητα υλικών που θα εισέλθουν στην ατμόσφαιρα κατά την εφαρμογή λύσεων που είναι φιλικές προς το περιβάλλον, 8. πιθανές διασυννοριακές επιπτώσεις για το περιβάλλον. Η τεκμηρίωση της μελέτης περιβαλλοντικών επιπτώσεων θα περιλαμβάνει μια συνοπτική περιγραφή των εναλλακτικών λύσεων που μελετήθηκαν από τον κύριο του έργου και μια ένδειξη των βασικών λόγων που οδήγησαν στην τελική επιλογή του. Το scoring είναι προαιρετικό για τα έργα του Παραρτήματος I της Οδηγίας αλλά υποχρεωτικό (μαζί με το screening) για τα έργα του Παραρτήματος II. Σε σχέση με τον έλεγχο της ποιότητας της μελέτης περιβαλλοντικών επιπτώσεων, το Ανώτατο Διοικητικό Δικαστήριο της Πολωνίας έχει κρίνει (απόφαση του Ανωτάτου Διοικητικού Δικαστηρίου της 19ης Ιανουαρίου 2012, Νο. II OSK 615/11)⁸¹ ότι τα πρωτοβάθμια Δικαστήρια δεν μπορούν τα ίδια να κάνουν ουσιαστική εκτίμηση των περιβαλλοντικών επιπτώσεων των έργων, αλλά να ελέγξουν την ακρίβεια των γεγονότων που παρουσιάζουν οι αρμόδιες αρχές σε

⁸¹ Ιστοσελίδα της Οικονομικής Επιτροπής του ΟΗΕ για την Ευρώπη (UNECE), διαθέσιμη εις: https://www.unece.org/fileadmin/DAM/env/pp/compliance/C2015-126_Poland/Correspondence_with_the_Party_concerned/frPartyC126_19.09.2018/Annex_2_II_OSK_1076_15_Judgment_NSA_EN.pdf.

συνδυασμό με τα ευρήματα της σχετικής αναφοράς. Συνεπώς, τα δικαστήρια πρέπει να εστιάζουν στην πληρότητα και τη συνεκτικότητα της μελέτης, ώστε να πληρούνται τα κριτήρια που έχει θέσει η νομοθεσία σε σχέση με το περιεχόμενό της.⁸²

Στην **Φινλανδία** ο κύριος του έργου πρέπει να εξετάσει και τις εναλλακτικές λύσεις, μεταξύ των οποίων υποχρεωτικώς και τη μηδενική λύση. Εκτός από τη μηδενική λύση, τις άλλες εναλλακτικές τις παρουσιάζει ελεύθερα. Διαδικασία scoring υπάρχει, είναι εγγενής ουσιαστικά στο πρώτο βήμα της μελέτης περιβαλλοντικών επιπτώσεων. Ο κύριος του έργου υποβάλλει ένα σχέδιο ΜΠΕ στις αρχές, οι οποίες το σχολιάζουν - μπορούν είτε να το βρουν επαρκές, είτε να προτείνουν τροποποιήσεις. Το σχέδιο της μελέτης περιβαλλοντικών επιπτώσεων καταγράφει το εύρος των ερευνών, τη συλλογή στοιχείων και τον τρόπο, με τον οποίο τα ευρήματα θα παρουσιασθούν στο κοινό. Το σχέδιο δεν υποβάλλεται προς έγκριση υπό την τυπική έννοια, αλλά στην πραγματικότητα η γνώμη της αρμόδιας αρχής είναι, στην πράξη, αποφασιστική. Εάν θεωρηθεί ότι το σχέδιο είναι ανεπαρκές, τότε ο κύριος του έργου διακινδυνεύει την απόρριψη του αιτήματος για άδεια. Με τον τρόπο αυτό η αρχή ελέγχει και την ποιότητα της μελέτης περιβαλλοντικών επιπτώσεων, καθώς η μελέτη περιβαλλοντικών επιπτώσεων είναι απαραίτητη για την τελική άδεια. Συνεπώς, μια ελαττωματική εκτίμηση περιβαλλοντικών επιπτώσεων θα οδηγήσει σε απόρριψη του αιτήματος για άδεια ή στην ακύρωση της άδειας μετά από δικαστικό έλεγχο.⁸³

Υποχρεωτικά εξετάζεται η μηδενική λύση και στην **Ιταλία**. Το άρθρο 22 παρ. 3δ' σε συνδυασμό με την παρ. 2 του Παραρτήματος VII του ιταλικού Περιβαλλοντικού Κώδικα⁸⁴ προβλέπουν το περιεχόμενο της μελέτης περιβαλλοντικών επιπτώσεων. Σύμφωνα με τις διατάξεις αυτές, υποχρεωτικώς περιλαμβάνονται οι βασικές εναλλακτικές λύσεις, σε σχέση με τη σχεδιασμό του έργου, την τεχνολογία του, την τοποθεσία, το μέγεθος και την έκταση), στις οποίες υποχρεωτικώς συμπεριλαμβάνεται και η μηδενική λύση. Κι εδώ πρέπει να δικαιολογείται η επιλογή εξ επόψεως των επιπτώσεων στο

⁸²Αναφορά ΕΥΦΕ για Πολωνία, διαθέσιμο εις: <https://www.eufje.org/images/docConf/bud2014/PL%20bud2014.pdf>, σελ. 9.

⁸³Αναφορά ΕΥΦΕ για Φινλανδία, διαθέσιμο εις: <https://www.eufje.org/images/docConf/bud2014/FI%20bud2014.pdf>, σελ. 6.

⁸⁴ *Supra* σημ. 59.

περιβάλλον και των λόγων για την επιλογή του συγκεκριμένου σχεδιασμού και μάλιστα συγκριτικά με τις εναλλακτικές που απορρίφθηκαν. Και στην Ιταλία προβλέπεται το scoring μετά από αίτηση του κυρίου του έργου (άρθρα 20 και 21 του Περιβαλλοντικού Κώδικα) και μάλιστα τόσο πριν, όσο και σε διάφορες φάσεις της διαδικασίας της εκτίμησης περιβαλλοντικών επιπτώσεων. Επίσης, στην παρ. 5γ του άρθρου 22 του Περιβαλλοντικού Κώδικα ορίζεται πως πρέπει να διασφαλίζεται η ποιότητα της μελέτης περιβαλλοντικών επιπτώσεων, που θα οδηγήσει στην περιβαλλοντική εκτίμηση, διά της απαίτησης να κατέχουν συγκεκριμένες εξειδικεύσεις τόσο οι συντάκτες της, όσο και οι ελεγκτές της.

B. Σχέση εκτίμησης περιβαλλοντικών επιπτώσεων και αδείας

Η εκτίμηση περιβαλλοντικών επιπτώσεων δεν ταυτίζεται πάντοτε με την άδεια. Μάλιστα, η αδειοδοτούσα αρχή, σε αρκετές νομοθεσίες των κρατών-μελών, δεν είναι υποχρεωμένη να την ακολουθήσει.

Στην **Γαλλία** η εκτίμηση περιβαλλοντικών επιπτώσεων εντάσσεται, διαδικαστικά, στην αδειοδότηση. Σύμφωνα με το άρθρο L. 122-1 IV του Περιβαλλοντικού Κώδικα⁸⁵, οι αδειοδοτούσες αρχές πρέπει να συνεκτιμήσουν τόσο τη μελέτη περιβαλλοντικών επιπτώσεων, όσο και τα αποτελέσματα της δημόσιας διαβούλευσης. Ωστόσο, δεν προκύπτει ευθεία υποχρέωση της αδειοδοτικής αρχής να ακολουθήσει τυχόν υποδείξεις της εκτίμησης περιβαλλοντικών επιπτώσεων. Αυτό όμως δεν σημαίνει ότι μπορεί ν' αγνοηθεί η εκτίμηση περιβαλλοντικών επιπτώσεων: σύμφωνα με την απόφαση της 14ης Οκτωβρίου 2011 του Συμβουλίου της Επικρατείας (υπόθεση *Ocreal*, No. 323257)⁸⁶, εάν η εκτίμηση περιβαλλοντικών επιπτώσεων παρουσιάζει σφάλματα, τότε η άδεια μπορεί να ακυρωθεί, λόγω της ελλιπούς πληροφόρησης, βάσει της οποίας η αρχή χορήγησε την άδεια.⁸⁷

⁸⁵ *Supra* σημ. 74.

⁸⁶ Legifrance, <https://www.legifrance.gouv.fr/affichJuriAdmin.do?oldAction=rechJuriAdmin&idTexte=CETATEXT000024669861&fastReqId=374617808&fastPos=1>.

⁸⁷ Αναφορά EUFJE για Γαλλία, σελ. 2.

Και στην **Γερμανία** η εκτίμηση περιβαλλοντικών επιπτώσεων είναι αναπόσπαστο μέρος των διαδικασιών για την αδειοδότηση έργων, για τα οποία απαιτείται η εκτίμηση περιβαλλοντικών επιπτώσεων, σύμφωνα με το άρθρο 4 του Νόμου για την Εκτίμηση Περιβαλλοντικών Επιπτώσεων⁸⁸. Το άρθρο 11 του νόμου αυτού προβλέπει ότι η αρχή που είναι αρμόδια για την εκτίμηση περιβαλλοντικών επιπτώσεων ετοιμάζει μια περιληπτική περιγραφή των επιπτώσεων που θα έχει το έργο, καθώς και των μέτρων που θα πρέπει να ληφθούν, προκειμένου οι επιπτώσεις αυτές να αποτραπούν, να μειωθούν ή να αποκατασταθούν. Επίσης, τυχόν άλλα αντισταθμιστικά μέτρα που θα ληφθούν σε περίπτωση που η επέμβαση στο φυσικό περιβάλλον και το τοπίο δεν μπορεί να αποκατασταθεί. Η περίληψη αυτή πρέπει να περιλαμβάνει, εκτός από τα κείμενα που θα υποβληθούν από τον φορέα του έργου κατά το άρθρο 6 του νόμου για την Εκτίμηση Περιβαλλοντικών Επιπτώσεων και τις δηλώσεις των αρχών που εμπλέκονται, σύμφωνα με τα άρθρα 7 και 8 του νόμου για την Εκτίμηση Περιβαλλοντικών Επιπτώσεων. Επίσης, τις γνώμες που έχει διατυπώσει το ενδιαφερόμενο κοινό σύμφωνα με τα άρθρα 9 και 9β του νόμου για την Εκτίμηση Περιβαλλοντικών Επιπτώσεων καθώς και ότι τυχόν έχει περιέλθει εις γνώσιν της αρμόδιας αρχής ή το αποτέλεσμα ερευνών που η ίδια η αδειοδοτούσα αρχή έχει διεξαγάγει. Επί τη βάση αυτής της περιληπτικής περιγραφής, η αρμόδια αρχή εκτιμά, σύμφωνα με το άρθρο 12 του νόμου για την Εκτίμηση Περιβαλλοντικών Επιπτώσεων, τις περιβαλλοντικές επιπτώσεις σε σχέση με την εφαρμοστέα νομοθεσία, για να διαπιστώσει εάν μπορεί να διασφαλισθεί ότι θα προληφθεί τυχόν περιβαλλοντική βλάβη που θα προκαλούσε το έργο.

Η εκτίμηση αυτή πρέπει να ληφθεί υπ' όψει όταν αποφασίζεται η αδειοδότηση του έργου (άρθρο 12 του Νόμου για την Εκτίμηση Περιβαλλοντικών Επιπτώσεων). «Λαμβάνεται υπ' όψει» σημαίνει ότι οι περιβαλλοντικές επιπτώσεις που αναμένεται να επέλθουν, σύμφωνα με την εκτίμηση περιβαλλοντικών επιπτώσεων, πρέπει να συνεκτιμηθούν ανάλογα με τη βαρύτητά τους κατά την έγκριση του έργου. Τα αποτελέσματα της εκτίμησης περιβαλλοντικών επιπτώσεων εν προκειμένω μπορεί να έχουν σημασία για διάφορους λόγους. Πρώτον, σε ειδικά νομοθετήματα προστασίας του περιβάλλοντος περιλαμβάνονται προστατευτικούς και προληπτικούς προϋποθέσεις, οι

⁸⁸ *Supra* σημ. 36.

οποίοι πρέπει πάντοτε να πληρούνται, προκειμένου να αδειοδοτηθεί το έργο. Σ' αυτές τις περιπτώσεις δεν αδειοδοτείται το έργο εάν πρόκειται να έχει ιδιαιτέρως δυσμενείς επιπτώσεις στο περιβάλλον ή όταν δεν πληρούνται οι συγκεκριμένοι όροι που θέτει η νομοθεσία. Ειδικά τα βιομηχανικά έργα και τα κατασκευαστικά έργα, η άδεια χορηγείται υποχρεωτικά, κατά δεσμία αρμοδιότητα, εάν οι ειδικές προϋποθέσεις πληρούνται, σύμφωνα με το άρθρο 6 του Ομοσπονδιακού Νόμου για τον Έλεγχο των Εκπομπών⁸⁹. Από την άλλη, για πολλά είδη έργων, περιλαμβανομένων των έργων υποδομής, όπως η κατασκευή οδών, σιδηροδρομικών γραμμών, αεροδρομίων ή δικτύων μεταφοράς ρεύματος, η άδεια χορηγείται κατά τη διακριτική ευχέρεια της αδειοδοτούσας αρχής. Η αρχή σταθμίζει τις ενδεχόμενες επιπτώσεις στο περιβάλλον με το δημόσιο ή, όπου απαιτείται, το ιδιωτικό συμφέρον. Μπορεί να προκύψει από τη στάθμιση αυτή ότι δεν μπορεί να χορηγηθεί η άδεια, επειδή είναι ιδιαιτέρως δυσμενείς οι περιβαλλοντικές επιπτώσεις, ή η άδεια να χορηγηθεί υπό όρους που θα αποτρέψουν τις επιπτώσεις αυτές.⁹⁰

Στην **Φινλανδία** η διαδικασία σύνταξης ΜΠΕ είναι ανεξάρτητη από τη διαδικασία αδειοδότησης, αλλά συνδέονται λειτουργικά. Οι πληροφορίες που συλλέγονται κατά τη διαδικασία σύνταξης της εκτίμησης περιβαλλοντικών επιπτώσεων, όπως και οι ισχυρισμοί και τα σχόλια κατά τη σχετική διαδικασία, λαμβάνονται υπ' όψει από τον κύριο του έργου και από την αδειοδοτούσα αρχή κατά την εξέταση όρων και προϋποθέσεων για τη χορήγηση άδειας. Η εκτίμηση περιβαλλοντικών επιπτώσεων καθ' αυτήν δεν υπόκειται εγκρίνεται με κάποια ειδική διοικητική πράξη η οποία θα μπορούσε να προσβληθεί αυτοτελώς. Ωστόσο, μπορεί να προσβληθεί μια άδεια για το λόγο ότι έχει χορηγηθεί χωρίς να έχει προηγηθεί ΜΠΕ ή εάν η εκτίμηση περιβαλλοντικών επιπτώσεων έχει ελαττώματα.

Στο **Βέλγιο** υπάρχει μια σαφής σύνδεση μεταξύ της εκτίμησης περιβαλλοντικών επιπτώσεων και των αδειοδοτικών διαδικασιών. Σύμφωνα με το σύστημα που ισχύει σήμερα στην Φλαμανδία ο κύριος του έργου πρέπει να έχει υποβάλει μια εγκεκριμένη εκτίμηση περιβαλλοντικών επιπτώσεων, προτού υποβάλει το αίτημα για μια άδεια. Σύμφωνα με το άρθρο 4.1.7 του Διατάγματος της 5 Απριλίου 1995⁹¹ η αδειοδοτούσα αρχή

⁸⁹ *Supra* σημ. 77.

⁹⁰ Αναφορά EUFJE για Γερμανία, σελ. 3, 4.

⁹¹ *Supra* σημ. 56.

πρέπει να λάβει υπ' όψει της την εγκεκριμένη εκτίμηση περιβαλλοντικών επιπτώσεων και τα σχόλια και τις παρατηρήσεις επ' αυτής που ελήφθησαν κατά τη διαδικασία της διαβούλευσης με τις αρμόδιες αρχές και της δημόσιας διαβούλευσης.

Η απόφαση για το έργο πρέπει να είναι αιτιολογημένη ιδίως σε σχέση με τα παρακάτω: την επιλογή μεταξύ εναλλακτικών επιλογών, τις επιπτώσεις στον άνθρωπο και το περιβάλλον της επιλογής που προκρίθηκε, καθώς και τα μέτρα που προτείνονται για να μετριασθούν οι συνέπειες του έργου ή να αποζημιωθούν οι θιγόμενοι. Η διαδικασία περιβαλλοντικής αδειοδότησης περιλαμβάνει τόσο δημόσια διαβούλευση, όσο και διαβούλευση με τις αντίστοιχες ειδικευμένες περιβαλλοντικές αρχές, οι οποίες υποβάλλουν αιτιολογημένη γνώμη προς την αδειοδοτούσα αρχή. Η αρχή πρέπει να αιτιολογήσει την απόφασή της, λαμβάνοντας υπ' όψει τα παραπάνω.⁹²

Η **Σουηδία** έχει υιοθετήσει μια ενιαία αδειοδοτική διαδικασία, η οποία περιλαμβάνει και τη σύνταξη της εκτίμησης περιβαλλοντικών επιπτώσεων, αλλά και τις απαιτήσεις της Οδηγίας 2010/75/ΕΕ για τις βιομηχανικές εκπομπές. Η εκτίμηση περιβαλλοντικών επιπτώσεων είναι κρίσιμη για την αποδοχή ή απόρριψη του έργου. Η διαδικασία ακολουθείται ακόμη και για έργα, τα οποία η ενωσιακή νομοθεσία δεν υπάγει υποχρεωτικά σε διαδικασία εκτίμησης περιβαλλοντικών επιπτώσεων.⁹³

Σε πολλές ειδικές περιπτώσεις η νομοθεσία στην **Τσεχία** προβλέπει ότι το αποτέλεσμα της εκτίμησης περιβαλλοντικών επιπτώσεων αποτελεί τη βάση για τις διαδικασίες που ακολουθούν μέχρι την έκδοση της τελικής άδειας (λ.χ. Οικοδομικός Κανονισμός, Νόμος 254/2001 για τα Ύδατα ή Νόμος 13/1997 για τις οδούς). Σύμφωνα με το άρθρο 1 (3) του Νόμου 100/2001 για την εκτίμηση περιβαλλοντικών επιπτώσεων⁹⁴, ο σκοπός της εκτίμησης περιβαλλοντικών επιπτώσεων είναι να αποκτηθεί ένα αντικειμενικό επαγγελματικό κείμενο που θα αποτελέσει τη βάση για να εκδοθεί η απόφαση ή να ληφθεί ένα μέτρο σύμφωνα με ειδικούς κανονισμούς. Η αδειοδοτούσα αρχή πάντοτε λαμβάνει

⁹² Αναφορά EUFJE για Βέλγιο, διαθέσιμο εις: <https://www.eufje.org/images/docConf/bud2014/BE%20bud2014.pdf>, σελ. 7.

⁹³ Αναφορά EUFJE για Σουηδία, διαθέσιμο εις: <https://www.eufje.org/images/docConf/bud2014/BE%20bud2014.pdf>, σελ. 2.

⁹⁴ *Supra* σημ. 41.

υπ' όψει το αποτέλεσμα της εκτίμησης περιβαλλοντικών επιπτώσεων· σε περίπτωση, κατά την οποία η εκτίμηση περιβαλλοντικών επιπτώσεων περιέχει ειδικούς όρους για την περιβαλλοντική προστασία, η αδειοδοτούσα αρχή πρέπει να τους συμπεριλάβει στην άδεια. Αυτό προκύπτει και από τη νομολογία του Ανωτάτου Διοικητικού Δικαστηρίου: αποφάσεις της 15 Μαΐου 2008, Νο. 2 Aps 1/2008-77⁹⁵ και απόφαση της 19ης Ιανουαρίου 2010, Νο. 1 As 91/2009-83⁹⁶. Σε περίπτωση που η αδειοδοτούσα αρχή αποκλίνει από τις απαιτήσεις της εκτίμησης περιβαλλοντικών επιπτώσεων ή τις περιλάβει μόνον εν μέρει, πρέπει, σύμφωνα με το άρθρο 10 του ν. 100/2001, να αιτιολογήσει ειδικά την απόφασή της αυτή.⁹⁷

Στην Δανία η διαδικασία της εκτίμησης περιβαλλοντικών επιπτώσεων εντάσσεται στην αδειοδοτική διαδικασία σύμφωνα με τη σχετική νομοθεσία. Τα αποτελέσματα της δημόσιας ακρόασης και διαβούλευσης πρέπει να συνεκτιμηθούν (βλ. Κεφάλαιο 7 του Υπουργικού Κανονισμού υπ' αριθμόν 1184 της 10 Νοεμβρίου 2014⁹⁸ για τη εκτίμηση περιβαλλοντικών Επιπτώσεων ορισμένων ιδιωτικών και δημοσίων έργων σύμφωνα με το Νόμο περί Σχεδιασμού). Η εκτίμηση περιβαλλοντικών επιπτώσεων είναι σημαντική για την τελική απόφαση. Εάν η εκτίμηση περιβαλλοντικών επιπτώσεων είναι ανεπαρκής, τότε η άδεια είναι άκυρη. Χαρακτηριστική η απόφαση του Ανατολικού Εφετείου της 15ης Φεβρουαρίου 2012 (MAD 2012.394) για ένα αιολικό πάρκο. Στην υπόθεση αυτή η άδεια χορηγήθηκε για ένα έργο, το οποίο τροποποιήθηκε μετά τη σύνταξη της εκτίμησης περιβαλλοντικών επιπτώσεων και τη δημόσια διαβούλευση. Ενώ αρχικά η Επιτροπή Εφέσεων για τη Φύση και το Περιβάλλον δέχθηκε ότι το έργο είναι νόμιμο, το Δικαστήριο έκρινε ότι θα έπρεπε, μετά την τροποποίησή του, να διενεργηθεί τουλάχιστον screening, δηλαδή διαδικασία για να διαπιστωθεί εάν απαιτείται ή όχι εκτίμηση περιβαλλοντικών επιπτώσεων.⁹⁹

⁹⁵ Διαθέσιμο στην ιστοσελίδα του Ανωτάτου Διοικητικού Δικαστηρίου της Τσεχίας εις: http://www.nssoud.cz/files/SOUDNI_VYKON/2008/0001_2Aps_0800077A_prevedeno.pdf.

⁹⁶ Διαθέσιμο στην ιστοσελίδα του Ανωτάτου Διοικητικού Δικαστηρίου της Τσεχίας εις: http://www.nssoud.cz/files/SOUDNI_VYKON/2009/0091_1As_0900083A_prevedeno.pdf.

⁹⁷ Αναφορά EUFJE για Δανία, σελ. 4.

⁹⁸ *Supra* σημ. 46.

⁹⁹ Αναφορά EUFJE για Δανία, σελ. 3.

Η εκτίμηση περιβαλλοντικών επιπτώσεων στην **Ουγγαρία** αποτελεί μια ανεξάρτητη περιβαλλοντική αδειοδοτική διαδικασία που προηγείται της καθ' αυτό άδειας. Σύμφωνα με το γενικό δίκαιο της διοικητικής διαδικασίας, το οποίο εφαρμόζεται και στις περιπτώσεις των εκτιμήσεων περιβαλλοντικών επιπτώσεων, οι παρατηρήσεις των εμπλεκόμενων αρχών και του κοινού αποτελούν υποχρεωτικά μέρος της απόφασης. Η αξιολόγηση των σχολίων του κοινού ή άλλων κρατών σε σχέση με την εκτίμησης περιβαλλοντικών επιπτώσεων είναι υποχρεωτική και θα πρέπει να υπάρχει περίληψή τους. Για να είναι ουσιαστική η αξιολόγηση αυτή, η νομοθεσία επιβάλλει μια ανάλυση τόσο των πραγματικών, όσο και των νομικών πτυχών των σχολίων (σύμφωνα με το άρθρο 10 του Κυβερνητικού Διατάγματος 314/2005¹⁰⁰). Η εκτίμηση περιβαλλοντικών επιπτώσεων είναι διαδικαστική προϋπόθεση - ελλείψει αυτής, η τελική άδεια είναι άκυρη. Εάν το αποτέλεσμα της αδειοδοτικής διαδικασίας που στηρίζεται στην εκτίμησης περιβαλλοντικών επιπτώσεων είναι αρνητικό, τότε ουσιαστικά η κατασκευή δεν μπορεί να προχωρήσει. Πέραν αυτού, η άδεια για το έργο ή για τη λειτουργία της εγκατάστασης δεν μπορεί να διαφοροποιείται από την εκτίμησης περιβαλλοντικών επιπτώσεων (διάταγμα 66 άρθρο 5). Στο ουγγρικό διοικητικό σύστημα δεν επιτρέπεται μια δραστηριότητα, η οποία δεν πληροί τους νομοθετημένους όρους. Αυτή είναι η ερμηνεία που υιοθετούν τόσο η Επιθεώρηση Περιβάλλοντος, όσο και τα διοικητικά δικαστήρια. Επιπλέον, υπάρχουν κάποιες άλλες αρνητικές προϋποθέσεις που καθορίζονται στο κυβερνητικό διάταγμα, των οποίων η ύπαρξη απαγορεύει την αδειοδότηση οποιασδήποτε δραστηριότητας. Έτσι, εάν μια σχεδιαζόμενη δραστηριότητα θα παρεμπόδιζε την επίτευξη των στόχων του Εθνικού Περιβαλλοντικού Προγράμματος ή τις υποχρεώσεις της Ουγγρικής Δημοκρατίας για την προστασία του περιβάλλοντος και της φύσης που έχουν αναληφθεί με διεθνή συνθήκη, το αίτημα για άδεια θα απορριφθεί.¹⁰¹

Γ. Παρατηρήσεις ως προς την αναφορά εναλλακτικών λύσεων και τη σχέση εκτίμησης περιβαλλοντικών επιπτώσεων και άδειας

¹⁰⁰ *Supra* σημ. 33.

¹⁰¹ Αναφορά EUFJE για Ουγγαρία, διαθέσιμο εις: <https://www.eufje.org/images/docConf/bud2014/HU%20bud%202014.pdf>, σελ. 2.

Η αναφορά σε εναλλακτικές λύσεις ενός έργου και η αιτιολόγηση της συγκεκριμένης επιλογής, ως προς τις δυνητικές επιπτώσεις της στο περιβάλλον, αξιοποιείται από αρκετές νομοθεσίες ως μεθοδολογικό εργαλείο που διασφαλίζει την πληρότητα της μελέτης περιβαλλοντικών επιπτώσεων. Μερικές νομοθεσίες, μάλιστα, επιβάλλουν την εξέταση ακόμη και της μηδενικής λύσης, δηλαδή την σύγκριση των εκτιμώμενων αποτελεσμάτων της επιλεγείσας λύσης σε σχέση με τα αποτελέσματα που αναμένεται να επέλθουν, εάν το προτεινόμενο έργο δεν πραγματοποιηθεί.

Μολονότι μια τέτοια μέθοδος φαίνεται να παρέχει ικανές πληροφορίες στην αδειοδοτούσα αρχή, εν τούτοις παρουσιάζει προβλήματα. Από τη μία, οι παρουσιαζόμενες ως εναλλακτικές λύσεις μπορεί να είναι εικονικές, για λόγους φαινομενικής πληρότητας του φακέλου. Από την άλλη, όμως, όταν οι παρουσιαζόμενες λύσεις είναι πραγματικές, είναι προβληματικό ότι η σύγκριση πρέπει να γίνεται μόνο ως προς τις επιπτώσεις στο περιβάλλον, χωρίς ενδεχομένως να συνεκτιμώνται και άλλοι παράγοντες (λ.χ. οικονομικές επιπτώσεις: θέσεις εργασίας, ανάπτυξη κ.λπ.). Μια κρίση σκοπιμότητας μετατρέπεται σε στοιχείο νομικής αιτιολογίας μιας διοικητικής πράξης, το οποίο μπορεί να ελεγχθεί δικαστικώς - μεταφέροντας, δηλαδή, στη δικαστική εξουσία έλεγχο σκοπιμότητας και σταθμίσεων που κανονικά ανήκουν στη νομοθετική και την εκτελεστική λειτουργία.

Για το λόγο αυτό δεν είναι παράδοξο ότι η μέριμνα του νομοθέτη για την παρουσίαση των εναλλακτικών λύσεων δεν είναι το ίδιο αυστηρή σε όλα τα κράτη-μέλη, αλλά σε μερικά (όπως στην Γαλλία) αρκεί η παράθεση των εναλλακτικών λύσεων. Για τον ίδιο λόγο και δεν πρέπει, κατ' αρχήν, να ξενίζει ότι σε κάποιες νομοθεσίες επιτρέπεται η διοικητική άδεια να αποκλίνει από τα συμπεράσματα της εκτίμησης περιβαλλοντικών επιπτώσεων. Άλλωστε, σχετικό περιθώριο αφήνουν τα άρθρα 8 και 8α της Οδηγίας, η οποία άλλωστε αποσκοπεί στη λήψη αποφάσεων από την αδειοδοτούσα αρχή μόνο μετά την κατάλληλη ενημέρωση (informed decisions) ως προς τις δυνητικές επιπτώσεις του υπό έγκριση έργου στο περιβάλλον και όχι να δεσμεύσει τα κράτη-μέλη ως προς τις σταθμίσεις που κάνουν κατά περίπτωση.

Κεφάλαιο 4: Μετά την αδειοδότηση - πρόσβαση στη δικαιοσύνη και κυρώσεις

Η ουσιαστική εφαρμογή της Οδηγίας διασφαλίζεται με το δικαστικό έλεγχο, από ευρύ κύκλο προσώπων, των διοικητικών πράξεων που εκδίδονται στο πλαίσιο αυτής, δηλαδή των διοικητικών αδειών (και, όπου προβλέπεται, αυτοτελών διοικητικών πράξεων που εκδίδονται σε προγενέστερο στάδιο της διαδικασίας, όπως η απόφαση του screening). Τα κράτη-μέλη οφείλουν, σχετικώς, να τηρούν τις προϋποθέσεις που έχει θέσει το άρθρο 11 της Οδηγίας και η Συνθήκη του Aarhus. Επίσης, με τις κυρώσεις που, κατά το άρθρο 10α της Οδηγίας, επιβάλλουν τα κράτη-μέλη σε περίπτωση παράβασης των διατάξεων της Οδηγίας και της σχετικής εσωτερικής νομοθεσίας, τα κράτη-μέλη πρέπει να επιβάλλουν την ουσιαστική εφαρμογή της.

A. Δικαστική προστασία

Όπως στη Συνθήκη του Aarhus, έτσι και στην Οδηγία η συμμετοχή του κοινού στη διαμόρφωση αποφάσεων που ενδέχεται να έχουν σημαντικές επιπτώσεις στο περιβάλλον ακολουθείται από τη δυνατότητα πρόσβασης στη δικαιοσύνη σε σχέση με τις αποφάσεις αυτές. Η πρόβλεψη αυτή καταγράφεται στο άρθρο 11 της Οδηγίας και συσχετίζεται ευθέως, στη σκέψη 21 του προοιμίου της Οδηγίας 2011/92, με την αντίστοιχη (σχεδόν ταυτόσημη στο λεκτικό της) διάταξη του άρθρου 9 της Συνθήκης του Aarhus. Πρόκειται για διάταξη που εισήχθη στην ενωσιακή έννομη τάξη με την προσθήκη του άρθρου 10α στην Οδηγία 85/337, η οποία έγινε με την παρ. 7 του άρθρου 3 της Οδηγίας 2003/35/EK - πρόκειται για την Οδηγία η οποία, σύμφωνα με το προοίμιο και το άρθρο 1 αυτής, είχε ως σκοπό να «συμβάλει στην εφαρμογή των υποχρεώσεων που προκύπτουν από τη σύμβαση του Aarhus». Στην κωδικοποιητική Οδηγία 2011/92 το παραπάνω νέο άρθρο 10α αναριθμήθηκε σε άρθρο 11.

Η διάταξη αυτή επιβάλλει στα κράτη-μέλη να διασφαλίσουν ουσιαστική πρόσβαση τη δικαιοσύνη για το ενδιαφερόμενο κοινό, προκειμένου να μπορούν να κριθούν από δικαστική αρχή οι πράξεις που υπάγονται σε διαδικασία δημόσιας διαβούλευσης τόσο ως προς τη διαδικασία που ακολουθήθηκε για την έκδοσή τους, όσο και ως προς την ουσία τους. Το άρθρο 11 της Οδηγίας θέτει βασικούς κανόνες ως προς το έννομο συμφέρον:

διευρύνει το έννομο συμφέρον του ενδιαφερόμενου κοινού για συμμετοχή σε δημόσια διαβούλευση, ώστε να καλύπτει και την πρόσβαση στη δικαιοσύνη και προβλέπει ειδική αντιμετώπιση για το έννομο συμφέρον των περιβαλλοντικών οργανώσεων). Επίσης, προβλέπει ρητώς ότι οι ενδιαφερόμενοι μπορούν, ενώπιον της δικαιοσύνης, να αμφισβητήσουν τη διαδικαστική αλλά και την ουσιαστική νομιμότητα των σχετικών πράξεων ή παραλείψεων. Θέτει ως γενικό κανόνα ότι «... οι σχετικές διαδικασίες πρέπει να είναι ορθές, δίκαιες, σύντομες και χωρίς απαγορευτικό κόστος ...», ενώ αναφέρεται ρητώς στην ευχέρεια των κρατών-μελών να απαιτήσουν την εξάντληση ενδο-διοικητικών βοηθημάτων πριν από την προσφυγή τους στη δικαιοσύνη.

Τα κράτη-μέλη ανταποκρίθηκαν στις απαιτήσεις αυτού του άρθρου είτε στο πλαίσιο των γενικών δικονομικών κανόνων τους (που σε κάποιες περιπτώσεις ήσαν ήδη επαρκείς), είτε με ειδικά νομοθετήματα. Οι τρόποι ενσωμάτωσης του άρθρου 11 της Οδηγίας ευρίσκονται, όπως είναι φυσικό, σε αντιστοιχία με τη διαδικασία που ακολουθείται για την έκδοση διοικητικών πράξεων, των οποίων προϋπόθεση είναι η διενέργεια ΜΠΕ. Άλλωστε, κατ' εξοχήν στο ζήτημα της δικαστικής προστασίας διαφαίνονται οι διαφορές στις νομικές παραδόσεις μεταξύ των κρατών-μελών. Από την πλευρά του, το Δικαστήριο της Ευρωπαϊκής Ένωσης δέχθηκε¹⁰² ότι η διαδικαστική ευχέρεια των κρατών-μελών είναι ευρεία. Συγκεκριμένα, έκρινε ότι οι ειδικότεροι κανόνες για την πρόσβαση στη δικαιοσύνη είναι ζητήματα εθνικού δικαίου, υπό την προϋπόθεση όμως ότι τηρούνται οι αρχές της αποτελεσματικότητας και της ισοδυναμίας, δηλαδή ότι οι εθνικοί κανόνες πρέπει να διασφαλίζουν την ουσιαστική άσκηση του δικαιώματος που απορρέει από τη διάταξη του άρθρου 11 της Οδηγίας και δεν πρέπει, σε κάθε περίπτωση, να παρέχουν προστασία κατώτερη αυτής που παρέχεται για αντίστοιχα δικαιώματα που απορρέουν από το εθνικό δίκαιο.

Οι νομικές παραδόσεις κάθε Κράτους-Μέλους καθορίζουν ποιες είναι οι πράξεις που προσβάλλονται, ως προς τις οποίες εφαρμόζεται το άρθρο 11 της Οδηγίας και ποιες είναι οι σχετικές διαδικαστικές προϋποθέσεις. Στις διαφοροποιήσεις μεταξύ των ρυθμίσεων των κρατών-μελών που αφορούν στην πρόσβαση στη δικαιοσύνη ξεχωρίζουν

¹⁰² *Bund*, σκ. 43-44.

τρία στοιχεία του δικαστικού ελέγχου που έχουν επισημανθεί και από τη νομολογία του Δικαστηρίου της Ευρωπαϊκής Ένωσης: ο καθορισμός του εννόμου συμφέροντος (τόσο των ιδιωτών, όσο και των περιβαλλοντικών οργανώσεων) - για το οποίο υπάρχει ρητή πρόβλεψη στο άρθρο 11, η δυνατότητα αναστολής (ή το αυτοδίκαιο ανασταλτικό αποτέλεσμα) και η έκταση του δικαστικού ελέγχου - εάν είναι ακυρωτικός ή έλεγχος ουσίας.

i. Τι είδους πράξεις προσβάλλονται

Η ίδια η εκτίμηση περιβαλλοντικών επιπτώσεων δεν αποτελεί πάντοτε διοικητική πράξη, αλλά το συμπέρασμα της εξέτασης επί μιας μελέτης που συντάσσεται υπ' ευθύνη του κυρίου του έργου που πρόκειται να αδειοδοτηθεί. Υπό την έννοια αυτή, συνήθως δεν χωρεί προσβολή κατά της εκτίμησης περιβαλλοντικών επιπτώσεων καθ' αυτήν. Ωστόσο, υπάρχουν διοικητικές πράξεις που συνδέονται με την εκτίμηση περιβαλλοντικών επιπτώσεων - είτε, σε κάποιες δικαιοταξίες, πριν από τη διενέργειά της, είτε μετά. Ήδη μνημονεύθηκε, στο Κεφ. 2.Β, ότι σε ορισμένα κράτη-μέλη η απόφαση της διοικητικής αρχής για την αναγκαιότητα διενέργειας ή μη εκτίμησης περιβαλλοντικών επιπτώσεων (screening) αποτελεί χωριστή διοικητική πράξη. Σε κάποιες περιπτώσεις η εκτίμηση περιβαλλοντικών επιπτώσεων επικυρώνεται από διοικητική πράξη, ενώ σε αρκετές διαδικασίες η μόνη προσβλητή πράξη είναι η άδεια που εγκρίνει το έργο, κατά την προσβολή της οποίας ελέγχονται και τυχόν ουσιαστικά ή διαδικαστικά ελαττώματα κυρίως σε σχέση με τη σύνταξη και την αποδοχή της εκτίμησης περιβαλλοντικών επιπτώσεων.

Το screening ως χωριστή διοικητική πράξη προσβάλλεται αυτοτελώς σύμφωνα με τη νομοθεσία της Δανίας και της Γαλλίας: στην **Δανία** προσβάλλεται η σχετική απόφαση, είτε κρίνει ότι απαιτείται εκτίμηση περιβαλλοντικών επιπτώσεων είτε το αντίθετο - από τον κύριο του έργου (που δικαιούται να υποστηρίξει ότι δεν είναι απαραίτητη η περιβαλλοντική εκτίμηση) ή από μέλη του ενδιαφερόμενου κοινού (πολίτες και περιβαλλοντικές οργανώσεις) αντίστοιχα.¹⁰³ Στην **Γαλλία** η σχετική απόφαση εκδίδεται από την Περιβαλλοντική Αρχή και μπορούν να την προσβάλουν αναλόγως του

¹⁰³ Αναφορά EUFJE για Δανία, σελ. 5.

αποτελέσματός της, όπως και στη Δανία, ο κύριος του έργου ή το ενδιαφερόμενο κοινό, αφού όμως έχουν προηγουμένως υποβάλει αίτηση θεραπείας προς την Περιβαλλοντική Αρχή.¹⁰⁴ Σε άλλα κράτη-μέλη, όπως στην Γερμανία, την Φινλανδία και την Σουηδία, δεν προσβάλλονται αυτοτελώς οι αποφάσεις περί αναγκαιότητας ή μη της περιβαλλοντικής εκτίμησης, αλλά ελέγχονται κατά τον έλεγχο της τελικής διοικητικής άδειας.

Στην **Γερμανία**, σύμφωνα με το άρθρο 5 παρ. 3 του Νόμου για την Εκτίμηση Περιβαλλοντικών Επιπτώσεων¹⁰⁵, η διαπίστωση για την αναγκαιότητα ή μη της περιβαλλοντικής εκτίμησης είναι εσωτερικό μέρος της διαδικασίας, το οποίο δεν μπορεί να προσβάλλεται χωριστά από την τελική άδεια.¹⁰⁶ Η παραπάνω ειδική πρόβλεψη αντιστοιχεί στην πρόβλεψη του άρθρου 44α του γερμανικού Κώδικα Διοικητικής Δικονομίας¹⁰⁷, κατά την οποία προσφυγές κατά διαδικαστικών πράξεων μπορούν να κατατίθενται μόνο ταυτοχρόνως με την προσβολή της τελικής διοικητικής πράξης. Της δικαστικής προσφυγής πρέπει απαραιτήτως να έχει προηγηθεί ενδικοφανής προσφυγή, σύμφωνα με το γενικό κανόνα που καθιερώνει για όλες τις διοικητικές πράξεις (πλην κάποιων εξαιρέσεων) το άρθρο 68 του Κώδικα Διοικητικής Δικονομίας. Κατά κανόνα η ενδικοφανής προσφυγή απευθύνεται στην αμέσως προϊσταμένη αρχή αυτής που εξέδωσε την προσβαλλομένη πράξη.¹⁰⁸

Σύμφωνα με το άρθρο 4 του γερμανικού ομοσπονδιακού Νόμου περί Περιβαλλοντικών Προσφυγών¹⁰⁹, καθώς κατά την εξέταση της τελικής άδειας εξετάζεται και η υπαγωγή ή μη του έργου σε εκτίμηση περιβαλλοντικών επιπτώσεων, παρέχεται η δυνατότητα στο Δικαστήριο να δώσει τη δυνατότητα για διόρθωση του διαδικαστικού αυτού σφάλματος: στην πράξη εκδίδει αναβλητική απόφαση, σε περίπτωση που

¹⁰⁴ Αναφορά EUFJE για Γαλλία, σελ. 5.

¹⁰⁵ *Supra* σημ. 36.

¹⁰⁶ Αναφορά EUFJE για Γερμανία, σελ. 12, όπου γίνεται αναφορά στην παρ. 3 του άρθρου 3α του νόμου (όπως η αρίθμηση ίσχυε πριν την αναθεώρηση του νόμου το 2017).

¹⁰⁷ Το κείμενο από την ιστοσελίδα του γερμανικού ομοσπονδιακού Υπουργείου Δικαιοσύνης διατίθεται εις: <http://www.gesetze-im-internet.de/vwgo/BJNR000170960.html>, μετάφραση στα αγγλικά στην ιστοσελίδα του γερμανικού ομοσπονδιακού Υπουργείου Δικαιοσύνης: http://www.gesetze-im-internet.de/englisch_vwgo.

¹⁰⁸ Αναφορά EUFJE για Γερμανία, σελ. 15.

¹⁰⁹ Διαθέσιμο από το ομοσπονδιακό Υπουργείο Δικαιοσύνης εις: <http://www.gesetze-im-internet.de/umwrg/BJNR281600006.html>.

διαπιστώσει ότι απαιτείτο περιβαλλοντική εκτίμηση, αλλά η διαδικασία του screening είχε οδηγήσει σε αντίθετο αποτέλεσμα, αναμένει την έκδοση της εκτίμηση περιβαλλοντικών επιπτώσεων και στη συνέχεια ελέγχει τη διοικητική πράξη σε σχέση με τη διενεργηθείσα εκτίμηση - το ίδιο ισχύει και σε περίπτωση που διαπιστώσει ότι έχουν εμφολωθήσει σφάλματα κατά τη διαδικασία της εκτίμησης περιβαλλοντικών επιπτώσεων.¹¹⁰

Στην **Γαλλία** αντικείμενο της δικαστικής διερεύνησης είναι επίσης η τελική αδειοδοτική πράξη. Με αφορμή τη σχετική προσφυγή κρίνεται και η διαδικασία και ποιότητα της εκτίμησης περιβαλλοντικών επιπτώσεων.¹¹¹ Υποχρεωτική και εδώ είναι η προηγούμενη άσκηση ενδικοφανούς προσφυγής, σύμφωνα με την παρ. VI του άρθρου R122-3 του Περιβαλλοντικού Κώδικα¹¹², η οποία απευθύνεται στο ίδιο το όργανο που εξέδωσε την προσβαλλομένη πράξη.¹¹³ Στη Δανία προσβάλλεται η άδεια ή το τοπικό σχέδιο. Στο πλαίσιο αυτής της διαδικασίας κρίνεται και το scoring και η ποιότητα της εκτίμησης περιβαλλοντικών επιπτώσεων.¹¹⁴ Και στην **Φινλανδία** προσβάλλεται η τελική άδεια.¹¹⁵

Η **Σουηδία** έχει την ιδιαιτερότητα, ότι σε πολλές περιπτώσεις η άδεια για το έργο χορηγείται από δικαστήριο, το οποίο ασκεί διοικητικές αρμοδιότητες.¹¹⁶ Έτσι, αντικείμενο του ελέγχου αποτελεί η σχετική δικαστική απόφαση.¹¹⁷ Σε ορισμένες περιπτώσεις που καλύπτονται από το σουηδικό Περιβαλλοντικό Κώδικα¹¹⁸ (κυρίως για επικίνδυνες δραστηριότητες, δραστηριότητες που επηρεάζουν τα ύδατα ή δραστηριότητες που σχετίζονται με προστατευόμενες περιοχές του δικτύου Natura 2000), όπου η άδεια

¹¹⁰ Αναφορά EUFJE για Γερμανία, σελ. 12.

¹¹¹ Αναφορά EUFJE για Γαλλία, σελ. 6.

¹¹² *Supra* σημ. 74.

¹¹³ Αναφορά EUFJE για Γαλλία, σελ. 6.

¹¹⁴ Αναφορά EUFJE για Δανία, σελ. 7.

¹¹⁵ Αναφορά EUFJE για Φινλανδία, σελ. 8.

¹¹⁶ Βλ. και σχετική αναφορά εις ΔΕΕ, απόφαση της 15ης Οκτωβρίου 2009, υπόθεση C-263/08, *Djurgården-Lilla Värtans Miljöskyddsörening κατά Stockholms kommun genom dess marknämnd*, σκ. 37.

¹¹⁷ Αναφορά EUFJE για Σουηδία, σελ. 7.

¹¹⁸ Αγγλική μετάφραση στην επίσημη ιστοσελίδα της σουηδικής κυβέρνησης διατίθεται εις: <https://www.government.se/legal-documents/2000/08/ds-200061>.

εκδίδεται από τις τοπικές αρχές, η άδεια είναι αντικείμενο προσβολής ενώπιον των δικαστηρίων.¹¹⁹

Στην **Αυστρία**, σύμφωνα με το άρθρο 3 του Νόμου περί Εκτιμήσεως Περιβαλλοντικών Επιπτώσεων¹²⁰ επιτρέπεται η αυτοτελής προσβολής της απόφασης, διά της οποίας κρίνεται εάν για να εγκριθεί ένα έργο απαιτείται να έχει προηγηθεί μελέτη περιβαλλοντικών επιπτώσεων - τη σχετική απόφαση δικαιούται να προσβάλει ο ενδιαφερόμενος Δήμος.¹²¹ Με την παρ. 7α του άρθρου 3 του ίδιου νόμου, η οποία εισήχθη το 2012, παρασχέθηκε και στις περιβαλλοντικές οργανώσεις η δυνατότητα να προσβάλουν την απόφαση περί μη αναγκαιότητας screening,¹²² παρεμβαίνοντας ήδη σ' αυτό το στάδιο της διαδικασίας. Η δυνατότητα αυτή επαινέθηκε ως καλή πρακτική από τη διεθνή περιβαλλοντική οργάνωση Justice and Environment.¹²³

Η απόφαση, στο πλαίσιο του screening, που δέχεται την αναγκαιότητα για την εκτίμηση περιβαλλοντικών επιπτώσεων σε έργα του Παραρτήματος II Οδηγίας, προσβάλλεται αυτοτελώς στην **Πολωνία**. Δεν προσβάλλεται, όμως, αυτοτελώς η απόφαση που κρίνει ότι δεν απαιτείται εκτίμηση περιβαλλοντικών επιπτώσεων - μπορεί, όμως, να προβληθεί σχετικός λόγος στην προσβολή της άδειας του έργου. Κατά το δικαστικό έλεγχο της άδειας του έργου μπορεί να ελεγχθεί και απόφαση για scoring, αν έχει εκδοθεί τέτοια εν όψει της κατάρτισης της μελέτης περιβαλλοντικών επιπτώσεων.¹²⁴

Στο **Βέλγιο** υπάρχουν τρεις χωριστές δικαιοδοσίες, της Βαλλονίας, της Φλαμανδίας και της Περιοχής της Πρωτεύουσας (Βρυξέλλες). Για μικρά έργα που γίνονται στις Βρυξέλλες, η διοίκηση μπορεί να επιβάλλει τη διενέργεια εκτίμηση περιβαλλοντικών

¹¹⁹ Αναφορά EUFJE για Σουηδία, σελ 9.

¹²⁰ Ιστοσελίδα του συστήματος πληροφοριών της Ομοσπονδιακής Καγκελαρίας, διαθέσιμο εις: https://www.ris.bka.gv.at/Dokumente/Erv/ERV_1993_697/ERV_1993_697.pdf.

¹²¹ Gruber, σκ. 10.

¹²² Gruber, σκ. 11.

¹²³ MKO Justice and Environment, Collection of Examples of Good Practice in EIA Procedures/ Comparative Study, Justice and Environment 2016, διαθέσιμο εις: http://www.justiceandenvironment.org/fileadmin/user_upload/Publications/2016/EIA_good_practices_collection.pdf.

¹²⁴ Έκθεση E-justice για την πρόσβαση στη δικαιοσύνη σε περιβαλλοντικά θέματα (εφ' εξής: Έκθεση E-justice) για την Πολωνία, κεφ. IV, διαθέσιμη εις: https://e-justice.europa.eu/content_access_to_justice_in_environmental_matters-300-pl-en.do?member=1.

επιπτώσεων, σύμφωνα με το άρθρο 42 του διατάγματος της 5 Ιουνίου 1997¹²⁵ και το άρθρο 148 του Κώδικα Σχεδιασμού και Χρήσεων Γης των Βρυξελλών¹²⁶. Η σχετική απόφαση είναι αυτοτελής και, για το λόγο αυτό, μπορεί να προσβληθεί με αίτηση ακυρώσεως ενώπιον του Συμβουλίου της Επικρατείας. Στη Βαλλονία και στη Φλαμανδία η νομιμότητα της απόφασης για το screening εξετάζεται στο πλαίσιο της αμφισβήτησης της άδειας του έργου.¹²⁷ Η προσβολή της άδειας επιτρέπεται μόνο μετά την εξάντληση των ενδοδιοικητικών βοηθημάτων.¹²⁸

ii. Έννομο συμφέρον και όροι του παραδεκτού για τις περιβαλλοντικές προσφυγές

Η **Γερμανία** θέσπισε ειδική νομοθεσία, τον προαναφερθέντα Νόμο περί Περιβαλλοντικών Προσφυγών¹²⁹ προκειμένου να συμμορφωθεί με την Οδηγία 2003/35 και να χορηγήσει σε περιβαλλοντικές οργανώσεις που πληρούν ορισμένες προϋποθέσεις τη δυνατότητα να προσφεύγουν κατά παραβάσεων που σχετίζονται με παραβάσεις περιβαλλοντικού δικαίου.¹³⁰ Ο Νόμος για τη Διατήρηση του Φυσικού Περιβάλλοντος¹³¹ παρείχε αντίστοιχη προστασία στις ανεγνωρισμένες περιβαλλοντικές οργανώσεις.¹³²

Στο **Βέλγιο** το έννομο συμφέρον ρυθμίζεται από τη γενική, και ευρεία στη διατύπωσή της, διάταξη του άρθρου 19 του Καταστατικού Νόμου για το Συμβούλιο της Επικρατείας¹³³, η οποία προβλέπει ότι μπορεί να προσφύγει όποιος έχει συμφέρον ή όποιος βλάπτεται από μία διοικητική πράξη. Στις περιβαλλοντικές υποθέσεις θεωρείται εύκολο,

¹²⁵ *Supra* σημ. 63.

¹²⁶ Διαθέσιμο στην ιστοσελίδα της υπηρεσίας για Αστικό και Χωρικό Σχεδιασμό στην περιοχή των Βρυξελλών, εις: <https://stedenbouw.irisnet.be/pdf/cobat/gecoördineerde-versie-bwro-19-juli-2015.pdf/view>.

¹²⁷ Αναφορά EUFJE για το Βέλγιο, σελ. 13.

¹²⁸ Έκθεση E-justice για το Βέλγιο, κεφ. I, διαθέσιμη εις: https://e-justice.europa.eu/content_access_to_justice_in_environmental_matters-300-be-en.do?member=1.

¹²⁹ *Supra* σημ. 109.

¹³⁰ «Legal background to the Environmental Appeals Act» Από την ιστοσελίδα ομοσπονδιακού Γραφείου Περιβάλλοντος (στην αγγλική), διαθέσιμο εις: <https://www.umweltbundesamt.de/en/legal-background-to-the-environmental-appeals-act>.

¹³¹ Διαθέσιμο από το ομοσπονδιακό Υπουργείο Δικαιοσύνης εις: https://www.gesetze-im-internet.de/bnatschg_2009/BJNR254210009.html, ανεπίσημη μετάφραση στα αγγλικά από το ομοσπονδιακό Γραφείο Περιβάλλοντος εις: http://www.bmub.bund.de/fileadmin/Daten_BMU/Download_PDF/Naturschutz/bnatschg_en_bf.pdf.

¹³² «Access to Justice» από την ιστοσελίδα ομοσπονδιακού Γραφείου Περιβάλλοντος (στην αγγλική): <https://www.umweltbundesamt.de/en/access-to-justice>

¹³³ Διαθέσιμος στην ιστοσελίδα του βελγικού Συμβουλίου της Επικρατείας εις: <http://www.raadvst-consetat.be/?action=doc&doc=777>.

υπό την παραπάνω διατύπωση, να θεμελιώσει κάποιος έννομο συμφέρον. Η νομολογία του Συμβουλίου της Επικρατείας σχεδόν ταυτίζει τα κριτήρια για το έννομο συμφέρον στις περιβαλλοντικές υποθέσεις με αυτά του «ενδιαφερόμενου κοινού» της Συνθήκης του Aarhus. Η νομολογία για τις περιβαλλοντικές οργανώσεις έχει γνωρίσει διακυμάνσεις και ήταν αρκετά αυστηρή στην αρχή: απαιτούσε να είναι η οργάνωση πραγματικά αντιπροσωπευτική των συμφερόντων των μελών της, ιδίως όταν η οργάνωση ήταν δευτεροβάθμια - σε αρκετές περιπτώσεις δεν είχε αναγνωρισθεί σε εθνικές, δευτεροβάθμιες οργανώσεις έννομο συμφέρον για τοπικά προβλήματα, τα οποία ενέπιπταν στο ενδιαφέρον τοπικών οργανώσεων- μελών τους. Στη συνέχεια, όμως, μετά από απόφαση του Συμβουλίου της Επικρατείας που λειτούργησε ως Συνταγματικό Δικαστήριο¹³⁴, υιοθετήθηκαν πιο απλά κριτήρια: έπρεπε η προσβολή μιας πράξης να εμπίπτει στους καταστατικούς σκοπούς της περιβαλλοντικής οργάνωσης. Το κριτήριο αυτό υιοθετήθηκε και από τη μεταγενέστερη νομολογία¹³⁵ του βελγικού ΣτΕ.¹³⁶ Για την προσβολή της άδειας δεν είναι προϋπόθεση η προηγούμενη συμμετοχή στη διαβούλευση.¹³⁷

Η **Γαλλία** δεν έχει θεσπίσει ειδικούς κανόνες για το έννομο συμφέρον στις περιβαλλοντικές δίκες. Ισχύουν οι γενικοί κανόνες, κατά τους οποίους το συμφέρον πρέπει να είναι προσωπικό, άμεσο και ενεστώς (και μόνο σε μερικές περιπτώσεις και μελλοντικό και αβέβαιο).¹³⁸ Ωστόσο, το συμφέρον αυτό που ισχύει τόσο για ιδιώτες διαδίκους, όσο και για περιβαλλοντικές οργανώσεις, διατυπώνεται με ευρύτητα, ως «συμφέρον να δράσει» ο διάδικος (*intérêt à agir*), καλύπτοντας έτσι τις περισσότερες περιπτώσεις.¹³⁹

¹³⁴ Απόφαση του Conseil d'État, n° 187.998, της 17ης Νοεμβρίου 2008, *Coomans et. al.*, TMR 2009, 64-94, διαθέσιμο στην ιστοσελίδα της Οργάνωσης της περιοχής Wezembeek – Orpèd κατά των αεροπλάνων (τοπική ΜΚΟ) εις: www.awacss.be/jur_2008_11_conseil_etat_pd.PDF.

¹³⁵ Conseil d'État, n° 192.085, απόφαση της 31 Μαρτίου 2009, *vzw Natuurpunt e.a.*, διαθέσιμο στην ιστοσελίδα του βελγικού Συμβουλίου της Επικρατείας εις <http://www.raadvst-consetat.be/Arresten/192000/000/192085.pdf>. Conseil d'État, n° 211.533, απόφαση της 24 Φεβρουαρίου 2011, *vzw Milieufront Omer Wattez*, διαθέσιμη στην ιστοσελίδα του βελγικού Συμβουλίου της Επικρατείας εις: <http://www.raadvst-consetat.be/Arresten/211000/500/211533.pdf>.

¹³⁶ Αναφορά EUFJE για Βέλγιο, σελ. 17-18.

¹³⁷ Έκθεση E-justice για το Βέλγιο, υπό IV, διαθέσιμη εις: https://e-justice.europa.eu/content_access_to_justice_in_environmental_matters-300-be-en.do?member=1.

¹³⁸ Έκθεση E-justice για Γαλλία, υπό VII, διαθέσιμη εις: https://e-justice.europa.eu/content_access_to_justice_in_environmental_matters-300-fr-en.do?member=1.

¹³⁹ Αναφορά EUFJE για την Γαλλία, σελ. 7.

Στη **Φινλανδία** έννομο συμφέρον έχουν ιδιώτες, των οποίων το συμφέρον έχει θιγεί από την προσβαλλόμενη πράξη, αναγνωρίζεται ωστόσο ευρύ έννομο συμφέρον στις περιβαλλοντικές οργανώσεις, για τις οποίες δεν τίθενται ιδιαίτερες προϋποθέσεις (όπως, λ.χ., αριθμός μελών ή παλαιότητα).¹⁴⁰ Ειδικά για μια κατηγορία προσφυγών, των λεγόμενων δημοτικών (διά των οποίων προσβάλλονται οικοδομικές άδειες και άδειες λατομείας και εξόρυξης), παρέχεται δικαίωμα προσφυγής σε κάθε κάτοικο του οικείου Δήμου.¹⁴¹

Στην **Αυστρία** οι περιβαλλοντικές οργανώσεις έχουν έννομο συμφέρον και μπορούν να προσβάλουν και αποφάσεις, στις οποίες κρίθηκε ότι δεν απαιτείται εκτίμηση περιβαλλοντικών επιπτώσεων για ένα έργο.¹⁴² Η νομοθεσία παλαιότερα προέβλεπε ότι μπορούν να προσβάλουν μια άδεια μόνον εφ' όσον είχαν συμμετάσχει στη διαδικασία διαβούλευσης. Ωστόσο, το Ομοσπονδιακό Διοικητικό Δικαστήριο έκρινε στην απόφαση υπ' αριθμόν Ro 2014/06/0008 της 27 Ιουλίου 2016¹⁴³ ότι, ακόμη και πριν την τροποποίηση της νομοθεσίας, η οποία απάλειψε τον παραπάνω περιορισμό, οι περιβαλλοντικές οργανώσεις μπορούσαν να προσβάλουν την άδεια ακόμη και χωρίς να έχουν συμμετάσχει στη διαδικασία διαβούλευσης κατ' εφαρμογήν, απ' ευθείας, του άρθρου 11 της Οδηγίας.¹⁴⁴

iii. Αναστολή

Συχνά η αναστολή της ισχύος μιας διοικητικής πράξης, διά της οποίας αδειοδοτείται ένα έργο που μπορεί να έχει σημαντικές επιπτώσεις στο περιβάλλον, είναι απαραίτητη, προκειμένου η προσφυγή στη δικαιοσύνη να έχει ουσιαστικό αποτέλεσμα. Για το λόγο αυτό το Δικαστήριο της Ευρωπαϊκής Ένωσης έκρινε¹⁴⁵ ότι πρέπει το εθνικό δίκαιο να προβλέπει ότι μπορούν να διαταχθούν ασφαλιστικά μέτρα, εφ' όσον έτσι

¹⁴⁰ Αναφορά EUFJE εκθεση για Φινλανδία, σελ. 9.

¹⁴¹ Έκθεση E-justice για Φινλανδία, υπό II, διαθέσιμη εις: https://e-justice.europa.eu/content_access_to_justice_in_environmental_matters-300-fi-en.do?member=1.

¹⁴² Έκθεση E-justice για Αυστρία, υπό VII, διαθέσιμη εις: https://e-justice.europa.eu/content_access_to_justice_in_environmental_matters-300-at-en.do?member=1.

¹⁴³ Διαθέσιμη στην ιστοσελίδα του αυστριακού Ομοσπονδιακού Διοικητικού Δικαστηρίου εις: https://www.vwgh.gv.at/rechtsprechung/aktuelle_entscheidungen/2016/ro_2014060008.pdf?61pgc5.

¹⁴⁴ Περίληψη της απόφασης στην ιστοσελίδα του αυστριακού Ομοσπονδιακού Διοικητικού Δικαστηρίου εις: https://www.vwgh.gv.at/rechtsprechung/aktuelle_entscheidungen/2016/ro_2014060008.html?0

¹⁴⁵ ΔΕΕ, απόφαση της 15ης Ιανουαρίου 2013, υπόθεση C-416/10, *Jozef Križan κ.λπ. κατά Slovenská inšpekcia životného prostredia*, σκ. 107, 109.

διασφαλίζεται η ουσιαστική εφαρμογή του ενωσιακού δικαίου. Στα δικαστικά συστήματα των κρατών-μελών παρέχεται η ευχέρεια της αναστολής. Σε μερικά, μάλιστα, η αναστολή είναι αυτοδίκαιη: είτε η διοικητική πράξη ισχύει μέχρις ότου παρέλθει η προθεσμία προσφυγής κατά αυτής ή απορριφθεί τυχόν γενομένη προσφυγή, είτε η άσκηση της προσφυγής οδηγεί απ' ευθείας στην αναστολή ισχύος της άδειας (όπως, στο ελληνικό δίκαιο, στην περίπτωση του άρθρου 52α του π.δ. 18/1989).

Στο **Βέλγιο**, σε γενικές γραμμές, η προσφυγή κατά της άδειας δεν έχει αυτοδίκαιο ανασταλτικό αποτέλεσμα.¹⁴⁶ Ωστόσο, ειδικά στη Φλαμανδία, σύμφωνα με το άρθρο 4.7.21 παρ. 8 του Κώδικα για το Σχεδιασμό των Χρήσεων Γης της Φλαμανδίας¹⁴⁷, η προσφυγή κατά οικοδομικής άδειας από τρίτους έχει αυτοδίκαιο ανασταλτικό αποτέλεσμα.¹⁴⁸

Για το **γαλλικό** δίκαιο, όπου η άμεση εκτελεστότητα των διοικητικών πράξεων αποτελεί θεμέλιο του διοικητικού δικαίου¹⁴⁹, η κατάθεση προσφυγής δεν συνεπάγεται την αναστολή εκτελέσεως της προσβαλλομένης πράξεως. Κατ' εξαίρεσιν, σύμφωνα με τα άρθρα L. 122-2 του Περιβαλλοντικού Κώδικα¹⁵⁰ και L. 554-11 του Κώδικα Διοικητικής Δικαιοσύνης¹⁵¹, επιτρέπεται η αναστολή μιας άδειας ή μιας εγκριτικής απόφασης στις περιπτώσεις, κατά τις οποίες λόγω μεγέθους ή σοβαρών επιπτώσεων στο περιβάλλον ένα έργο έπρεπε να έχει υποβληθεί σε ΜΠΕ, αλλά κάτι τέτοιο είχε παραλειφθεί. Μπορεί να χορηγηθεί αναστολή, μετά από αίτηση του προσφεύγοντος, μέχρι να εκδοθεί η απόφαση επί της προσφυγής, εφ' όσον συντρέχει ο χαρακτήρας του κατεπείγοντος και υπάρχουν σοβαρές αμφιβολίες για τη νομιμότητα της πράξης. Επιτρέπεται να ασκηθεί και έφεση

¹⁴⁶ Έκθεση E-justice για το Βέλγιο, υπό X, διαθέσιμη εις: https://e-justice.europa.eu/content_access_to_justice_in_environmental_matters-300-be-en.do?member=1.

¹⁴⁷ Διαθέσιμη στην ιστοσελίδα της Περιφέρειας της Φλάνδρας εις: <https://codex.vlaanderen.be/PrintDocument.ashx?id=1018245&datum=2017-02-22&geannoteerd=false&print=false>.

¹⁴⁸ Αναφορά EUFJE για Βέλγιο, σελ. 19.

¹⁴⁹ Συμβούλιο της Επικρατείας, απόφαση της 2ας Ιουλίου 1982, *Huglo et autres*, διαθέσιμο εις Legifrance: <https://www.legifrance.gouv.fr/affichJuriAdmin.do?idTexte=CETATEXT000007677051>.

¹⁵⁰ *Supra* σημ. 74.

¹⁵¹ Διαθέσιμος σε αγγλική μετάφραση από τον Ίδρυμα για το (ευρωπαϊκό) Ηπειρωτικό Δίκαιο (Fondation pour le droit continental) εις: <https://www.fondation-droitcontinental.org/fr/wp-content/uploads/2014/06/51739-CJA-partie-legislative-Copie.pdf>.

κατά της απόφασης επί της αιτήσεως αναστολής ενώπιον του Συμβουλίου της Επικρατείας.¹⁵²

Ο γενικός κανόνας στη **Φινλανδία** είναι ότι η άσκηση προσφυγής και η προθεσμία της έχουν ανασταλτικό αποτέλεσμα.¹⁵³ Ωστόσο, η αδειοδοτούσα αρχή έχει τη δυνατότητα να διατάξει την άμεση εκτέλεση της άδειας, εάν θεωρήσει ότι υπάρχει λόγος που δικαιολογεί την άμεση εκτέλεση, ότι η τελευταία δεν θα καταστήσει άνευ αντικειμένου την προσφυγή και εάν παρασχεθεί σχετική ασφάλεια από τον κύριο του έργου.¹⁵⁴

Και στην **Γερμανία**, σύμφωνα με την παρ. 1 του άρθρου 80 του γερμανικού Κώδικα Διοικητικής Δικονομίας¹⁵⁵, οι προσφυγές κατά αδειών έχουν, κατά κανόνα, αυτόματο ανασταλτικό αποτέλεσμα. Δεν ισχύει αυτό, όμως, για κάποιες ειδικές κατηγορίες αδειών, όπως, επί παραδείγματι, για άδειες που αφορούν σε έργα υποδομής. Επίσης, η αδειοδοτούσα αρχή ή η αρχή που εξετάζει την ενδικοφανή προσφυγή μπορούν, με χωριστή πράξη τους, να διατάξουν την άμεση εκτέλεση των αδειών, σύμφωνα με το άρθρο 80 παρ. 2.4 και άρθρο 80α παρ. 1.1 του Κώδικα Διοικητικής Δικονομίας. Σε μια τέτοια περίπτωση, όμως, το δικαστήριο μπορεί να χορηγήσει την αναστολή ισχύος της άδειας μετά από αυτοτελές αίτημα του προσφεύγοντος, σύμφωνα με το άρθρο 80 παρ. 5 του Κώδικα Διοικητικής Δικονομίας.¹⁵⁶

Στην **Πολωνία** κατά κανόνα έχει ανασταλτικό αποτέλεσμα η ενδοδιοικητική/ ενδικοφανής προσφυγή, ωστόσο δεν ισχύει το ίδιο για τη δικαστική προσφυγή κατά της πράξεως που εκδίδεται επί της ενδικοφανούς προσφυγής. Η αναστολή στην περίπτωση αυτή χορηγείται από το δικαστήριο μετά από σχετική αυτοτελή αίτηση. Μπορεί το δικαστήριο σε μια τέτοια περίπτωση να εξαρτήσει την αναστολή από την παροχή εγγύησης εκ μέρους του προσφεύγοντος - η εγγύηση θα καλύψει τυχόν έξοδα ή διαφυγόντα κέρδη

¹⁵² Έκθεση E-justice για Γαλλία, υπό X, διαθέσιμη εις: https://e-justice.europa.eu/content_access_to_justice_in_environmental_matters-300-fr-en.do?member=1.

¹⁵³ Αναφορά EUFJE για Φινλανδία, σελ. 10.

¹⁵⁴ Έκθεση E-justice για Φινλανδία, υπό X, διαθέσιμη εις: https://e-justice.europa.eu/content_access_to_justice_in_environmental_matters-300-fi-en.do?member=1.

¹⁵⁵ *Supra* σημ. 107.

¹⁵⁶ Αναφορά EUFJE για Γερμανία, σελ. 17.

του φορέα του έργου σε περίπτωση, κατά την οποία η προσφυγή απορριφθεί.¹⁵⁷ Σε περίπτωση που η διοικητική αρχή έχει διατάξει την υποχρεωτική άμεση ισχύ της άδειας, είναι σπάνια η αναστολή της.¹⁵⁸

iv. Είδος δικαστικού ελέγχου/ αποτέλεσμα

Ο δικαστικός έλεγχος της άδειας ενός έργου που έχει σημαντικές επιπτώσεις στο περιβάλλον γίνεται, αναλόγως με το κράτος-μέλος, στο πλαίσιο είτε ακυρωτικής δίκης, είτε δίκης ουσίας. Στην πρώτη περίπτωση το δικαστήριο ακυρώνει την άδεια (ενδεχομένως και με οδηγίες για το πώς θα μπορούσε η διοίκηση να συμμορφωθεί, τροποποιώντας την), ενώ στη δεύτερη περίπτωση η δικαστική απόφαση μπορεί να τροποποιήσει την άδεια, οπότε και την υποκαθιστά. Σε κάποιες δικαιοταξίες, όπως στην Γερμανία, το δικαστήριο παλαιότερα δεν μπορούσε να ελέγξει επιμέρους σφάλματα στην ΜΠΕ, παρά μόνον εάν αυτή διεξήχθη ή όχι.

Το Δικαστήριο της Ευρωπαϊκής Ένωσης σε μια σειρά από υποθέσεις εξέτασε τη συμβατότητα της γερμανικής νομοθεσίας με τις προβλέψεις του άρθρου 11 της Οδηγίας. Έτσι, στις υποθέσεις *Altrip*¹⁵⁹ (σκ. 36) και *Bund*¹⁶⁰ (σκ. 37) το Δικαστήριο έκρινε ότι με το άρθρο 11 της Οδηγίας δεν τίθεται περιορισμός στους λόγους που μπορούν να προβληθούν σε σχέση με την ΜΠΕ - και, ακόμη περισσότερο, ότι δεν είναι συμβατή με το άρθρο 11 πρόβλεψη, κατά την οποία ο μόνος λόγος για να ακυρωθεί μια άδεια σε σχέση με την ΜΠΕ είναι η έλλειψή της, δηλαδή ότι δεν μπορούν να προβληθούν, κατά τον έλεγχο της άδειας, ελαττώματα της ΜΠΕ. Στην υπόθεση *Επιτροπή κατά Γερμανίας*¹⁶¹ (σκ. 47-48) κρίθηκε ότι η αρχή της νομικής βεβαιότητας δεν έρχεται σε αντίθεση με τη δυνατότητα των διαδίκων να προβάλλουν λόγους ουσίας. Ωστόσο, σύμφωνα με τις σκέψεις 77 και 79-81 της ίδιας

¹⁵⁷ Έκθεση E-justice για Πολωνία, υπό X, διαθέσιμη εις: https://e-justice.europa.eu/content_access_to_justice_in_environmental_matters-300-pl-en.do?member=1.

¹⁵⁸ Ανώτατο Διοικητικό Δικαστήριο, απόφαση της 8 Ιουλίου 2011 (I OSK 289/11), διαθέσιμη εις: <http://orzeczenia.nsa.gov.pl/doc/3CCA68E5A3>.

¹⁵⁹ ΔΕΕ, απόφαση της 7ης Νοεμβρίου 2013, υπόθεση C-72/12, *Gemeinde Altrip, Gebrüder Hört GbR, Willi Schneider κατά Ομοσπονδιακού κρατιδίου της Ρηνανίας - Παλατινάτου*.

¹⁶⁰ ΔΕΕ, C-115/09.

¹⁶¹ ΔΕΕ, απόφαση της 15ης Οκτωβρίου 2015, υπόθεση C-137/14, *Επιτροπή κατά Γερμανίας* (εφ' εξής: C-137/14, *Επιτροπή κατά Γερμανίας*).

απόφασης, μπορούν να τεθούν περιορισμοί από τον εθνικό νομοθέτη σε διαδικαστικούς κανόνες, οι οποίοι απαγορεύουν την προβολή λόγων με κακή πίστη ή καταχρηστικώς.

Στο **Βέλγιο** τόσο από τα πρωτοβάθμια Δικαστήρια, όσο και από το Συμβούλιο της Επικρατείας ελέγχεται όχι μόνο η τυπική νομιμότητα, αλλά και οι τεχνικές λεπτομέρειες των εκτιμήσεων περιβαλλοντικών επιπτώσεων, εφ' όσον κάτι τέτοιο έχει ζητηθεί από τους διαδίκους. Σε περίπτωση που διαπιστωθούν σφάλματα, η άδεια ακυρώνεται.¹⁶² Δεν έχει το δικαστήριο από μόνο του την ευχέρεια να αλλάξει τους όρους της άδειας, καθώς κάτι τέτοιο θα θεωρείτο παράβαση της διάκρισης των λειτουργιών.¹⁶³

Σύμφωνα με το άρθρο 113 παρ. 1 του **γερμανικού** Κώδικα Διοικητικής Δικονομίας¹⁶⁴, η απόφαση που δέχεται μια προσφυγή μπορεί να ακυρώσει και όχι να τροποποιήσει την προσβληθείσα πράξη. Εάν η πράξη της έγκρισης μιας άδειας εκδίδεται κατά τη διακριτική ευχέρεια της διοικητικής αρχής και η ευχέρεια αυτή έχει ασκηθεί κατά τρόπο παράνομο, το δικαστήριο στην απόφασή του διατάσσει τη διοικητική αρχή να επανέλθει και να ασκήσει σωστά τη διακριτική της ευχέρεια.¹⁶⁵

Στην **Σουηδία** το Δικαστήριο έχει τη δυνατότητα να τροποποιήσει την άδεια, μεταβάλλοντας τους όρους ή απαιτώντας νέους όρους.¹⁶⁶ Κατά κανόνα η τροποποίηση πρέπει να κινείται μέσα στο πλαίσιο που έχει τεθεί από την προσφυγή, αλλά το Δικαστήριο σε μερικές περιπτώσεις μπορεί να δράσει και αυτεπαγγέλτως. Για να ασκήσουν τη δικαιοδοσία τους μπορούν, σύμφωνα με το κεφάλαιο 22 - άρθρο 12 του Σουηδικού Περιβαλλοντικού Κώδικα¹⁶⁷, να καλούν ειδικούς επιστήμονες για να εκφέρουν τη γνώμη τους.¹⁶⁸

¹⁶² Έκθεση E-justice για Βέλγιο, υπό IV, διαθέσιμη εις: https://e-justice.europa.eu/content_access_to_justice_in_environmental_matters-300-be-en.do?member=1.

¹⁶³ Αναφορά EUFJE για το Βέλγιο, σελ. 19.

¹⁶⁴ *Supra* σημ. 107.

¹⁶⁵ Αναφορά EUFJE για την Γερμανία, σελ. 18.

¹⁶⁶ Αναφορά EUFJE για τη Σουηδία, σελ. 10.

¹⁶⁷ Διαθέσιμος στην αγγλική γλώσσα από την ιστοσελίδα της σουηδικής κυβέρνησης εις: <https://www.government.se/49b73c/contentassets/be5e4d4ebdb4499f8d6365720ae68724/the-swedish-environmental-code-ds-200061>.

¹⁶⁸ Έκθεση E-justice για Σουηδία, υπό II, διαθέσιμη εις: https://e-justice.europa.eu/content_access_to_justice_in_environmental_matters-300-se-en.do?member=1.

Στην **Φινλανδία** ακολουθούνται δύο διαδικασίες προσβολής, η διοικητική και η (σπανιότερη) δημοτική (η οποία ακολουθείται, εκτός από τις περιπτώσεις προσβολής χωροταξικών και συναφών σχεδίων, και σε προσφυγές με τις οποίες προσβάλλονται άδειες για λατομεία και εξορύξεις, καθώς και σε οικοδομικές άδειες. Στο πλαίσιο της διοικητικής διαδικασίας το Δικαστήριο έχει την ευχέρεια να τροποποιήσει την πράξη. Στην πράξη, όμως, τα δικαστήρια αυτοπεριορίζονται και προχωρούν σε τροποποιήσεις αδειών μόνο στις περιπτώσεις, κατά τις οποίες με τον τρόπο αυτό μπορεί να διασφαλισθεί η νομιμότητά τους. Αντιθέτως, στις δημοτικές προσφυγές δεν επιτρέπεται η τροποποίηση, αλλά μόνο η ακύρωση των αδειών.¹⁶⁹

Τα γαλλικά δικαστήρια έχουν τη δυνατότητα να τροποποιήσουν όλους τους όρους που θέτει η άδεια, η οποία προέκυψε από ΜΠΕ.¹⁷⁰

B. Εφαρμογή διατάξεων - επιβολή κυρώσεων

Το άρθρο 10α της Οδηγίας καταλείπει στα κράτη-μέλη την ευχέρεια να ορίσουν τις κυρώσεις, οι οποίες εφαρμόζονται σε περίπτωση παράβασης της νομοθεσίας που έχουν θεσπίσει για να ενσωματώσουν την Οδηγία. Τα κράτη-μέλη, κατά κανόνα, δεν έχουν θεσπίσει διατάξεις ειδικές για την Οδηγία, αλλά διατηρούν ένα μηχανισμό επιτήρησης και επιβάλλουν κυρώσεις που προβλέπονται είτε στη γενική τους νομοθεσία (ποινικοί κώδικες), είτε στη γενικότερη νομοθεσία για προστασία του περιβάλλοντος. Κατά κανόνα, αρμόδιες να ελέγχουν την τήρηση της περιβαλλοντικής νομοθεσίας είναι οι περιφερειακές/ τοπικές αρχές.

Έτσι, στην **Γαλλία** κατά γενικό κανόνα ο έλεγχος για την εφαρμογή των περιβαλλοντικών όρων ανήκει στην αρμοδιότητα των Νομαρχιών (Préfet). Η Νομαρχία μπορεί να επιβάλλει διοικητικές κυρώσεις, στις οποίες περιλαμβάνονται η απλή προειδοποίηση, η αναστολή λειτουργίας μιας μονάδας, μέχρι και η ανάκληση ή τροποποίηση της αδειάς. Ενώ, συνήθως, τα αποτελέσματα των επιθεωρήσεων δεν είναι

¹⁶⁹ Έκθεση E-justice για Φινλανδία, υπό Π, διαθέσιμη εις: https://e-justice.europa.eu/content_access_to_justice_in_environmental_matters-300-fi-en.do?member=1.

¹⁷⁰ Αναφορά EUFJE για την Γαλλία, σελ. 7.

προσβάσιμα στο ευρύ κοινό, τυχόν τροποποίηση των όρων της αδείας θα δημοσιευθεί. Οι κυρώσεις αυτές προβλέπονται στον Τίτλο 6 του Βιβλίου 1 του Περιβαλλοντικού Κώδικα¹⁷¹. Οι διατάξεις αυτές προβλέπουν και ποινικές κυρώσεις, οι οποίες μπορούν να επιβάλλονται και σε νομικά πρόσωπα.¹⁷²

Στην **Γερμανία** τα ομοσπονδιακά κρατίδια (Länder) έχουν τη βασική ευθύνη για την τήρηση της περιβαλλοντικής νομοθεσίας. Κατά περίπτωση, αρμόδια για τον έλεγχο είναι είτε η ίδια η αδειοδοτούσα αρχή, είτε μια ανεξάρτητη υπηρεσία. Οι υπηρεσίες αυτές έχουν εξειδικευμένο προσωπικό και τον απαραίτητο υλικό εξοπλισμό, αλλά τους παρέχεται και η δυνατότητα να καταφύγουν, εάν απαιτείται, σε εξωτερικούς συμβούλους. Έχουν ευρεία ευχέρεια για επιθεώρηση και επιβολή κυρώσεων - από την απλή προειδοποίηση μέχρι την επιβολή προστίμων και την πρόκληση ποινικής δίωξης. Επίσης, έχουν την ευχέρεια να αυστηροποιήσουν, εάν αυτό κριθεί απαραίτητο, τους όρους της άδειας.

Οι διοικητικές κυρώσεις επιβάλλονται από την αρμόδια διοικητική αρχή για ελάσσονες παραβάσεις και περιλαμβάνουν πρόστιμα μέχρι 50.000 ευρώ. Σύμφωνα με το άρθρο 30 του γερμανικού Κώδικα για τις Διοικητικές Παραβάσεις¹⁷³, κυρώσεις που η παράβαση αποδίδεται σε διευθυντικό στέλεχος μιας επιχείρησης - νομικού προσώπου ή ένωσης προσώπων - η κύρωση επιβάλλεται και εις βάρος της επιχείρησης. Πιο σοβαρές παραβάσεις επισύρουν ποινικές κυρώσεις, σύμφωνα με το γερμανικό Ποινικό Κώδικα¹⁷⁴ και ειδική περιβαλλοντική νομοθεσία. Έτσι, στο άρθρο 327 του Ποινικού Κώδικα τιμωρείται η λειτουργία πυρηνικών εγκαταστάσεων ή αγωγών επικίνδυνων υλικών ή άλλων μονάδων που μπορεί να βλάψουν του περιβάλλον χωρίς νόμιμη άδεια. Η επιβολή ποινικών κυρώσεων γίνεται από τα ποινικά δικαστήρια, αλλά οι φορείς της

¹⁷¹ *Supra* σημ. 74.

¹⁷² Αναφορά EUFJE για Γαλλία, σελ. 8.

¹⁷³ Το κείμενο από την ιστοσελίδα του γερμανικού ομοσπονδιακού Υπουργείου Δικαιοσύνης διατίθεται εις: https://www.gesetze-im-internet.de/owig_1968/OWiG.pdf.

¹⁷⁴ Το κείμενο από την ιστοσελίδα του γερμανικού ομοσπονδιακού Υπουργείου Δικαιοσύνης διατίθεται εις: <https://www.gesetze-im-internet.de/stgb/StGB.pdf>.

περιβαλλοντικής επιθεώρησης είναι υποχρεωμένοι να γνωστοποιούν στις τοπικές εισαγγελίες τα πορίσματά τους, από τα οποία προκύπτουν ενδεχόμενες ποινικές ευθύνες.

Ειδική αναφορά πρέπει στη δυνατότητα που παρέχει το άρθρο 48 του Γερμανικού Κώδικα Διοικητικής Διαδικασίας¹⁷⁵, το οποίο προβλέπει την ανάκληση διοικητικών πράξεων σε περίπτωση που εκδόθηκαν στηριζόμενες σε εσφαλμένες ή ανεπαρκείς πληροφορίες. Εάν αποδειχθεί ότι μια εκτίμηση περιβαλλοντικών επιπτώσεων στηρίχθηκε σε εσφαλμένα στοιχεία, είναι δυνατή η ανάκληση της άδειας που εκδόθηκε βάσει αυτής.

Η εκτίμηση περιβαλλοντικών επιπτώσεων στην **Τσεχία**, όπως και στα περισσότερα κράτη-μέλη, δεν συνιστά αυτοτελή διοικητική πράξη. Μάλιστα, όπως έχει αναφερθεί παραπάνω (Κεφ. 3.Γ), το αποτέλεσμα της εκτίμησης λαμβάνεται υπ' όψει, αλλά δεν είναι νομικά δεσμευτικό. Η άδεια μπορεί, με ειδική αιτιολογία, να αποκλίνει από την εκτίμηση περιβαλλοντικών επιπτώσεων. Έτσι, παραβάσεις (που επιφέρουν διοικητικές, κυρίως, κυρώσεις) κρίνονται όχι με βάση την εκτίμηση περιβαλλοντικών επιπτώσεων, αλλά την άδεια. Πέραν αυτού, με δεδομένο ότι δεν εκδίδεται άδεια χωρίς να έχει προηγηθεί εκτίμηση περιβαλλοντικών επιπτώσεων ή κρίση ότι η περιβαλλοντική εκτίμηση δεν είναι απαραίτητη, τυχόν έναρξη εργασιών για ένα έργο που δεν έχει λάβει άδεια είναι παράνομη, μπορεί να διαταχθεί η διακοπή των οικοδομικών εργασιών και το κτισμένο μέρος του έργου να κατεδαφισθεί, πέραν των άλλων διοικητικών κι ενδεχομένως ποινικών κυρώσεων που επιβάλλονται.¹⁷⁶

Το άρθρο 64 του Νόμου περί Σχεδιασμού της **Δανίας**¹⁷⁷ προβλέπει την επιβολή προστίμου για την παράβαση των όρων που θέτει η άδεια ή για την περίπτωση που ξεκινά ένα έργο που θα έπρεπε να έχει περιβαλλοντική εκτίμηση χωρίς αυτήν. Επιπλέον, η περιβαλλοντική αρχή έχει τη δυνατότητα να σταματήσει τις σχετικές εργασίες, εάν το έργο εμπίπτει σ' αυτά, για τα οποία η περιβαλλοντική εκτίμηση είναι υποχρεωτική. Σε άλλες

¹⁷⁵ Το κείμενο από την ιστοσελίδα του γερμανικού ομοσπονδιακού Υπουργείου Δικαιοσύνης διατίθεται εις: <https://www.gesetze-im-internet.de/vwvfg/VwVfG.pdf>.

¹⁷⁶ Αναφορά EUFJE για Τσεχία, σελ. 16.

¹⁷⁷ *Supra* σημ. 45.

περιπτώσεις, για τη διακοπή του έργου απαιτείται διαταγή από αστικό ή ποινικό δικαστήριο.¹⁷⁸

Στη **Σουηδία** ο έλεγχος γίνεται συνήθως σε επίπεδο επαρχίας, αλλά η αδειοδοτούσα αρχή μπορεί να αφήσει την ευθύνη για την επίβλεψη στις αρμόδιες δημοτικές αρχές. Ο ίδιος ο κύριος του έργου έχει διαρκή ευθύνη να διασφαλίζει τη συμμόρφωση των δραστηριοτήτων του με την άδεια και πρέπει ο ίδιος να κάνει ελέγχους και επιθεωρήσεις. Οι εποπτικές αρχές απλώς διασφαλίζουν ότι οι έλεγχοι του κυρίου του έργου είναι επαρκείς ποιοτικά και ποσοτικά και σπανίως διεξάγουν οι ίδιες ελέγχους. Ειδικά για δραστηριότητες που είναι επικίνδυνες για το περιβάλλον, ο κύριος του έργου οφείλει, σύμφωνα με τον Περιβαλλοντικό Κώδικα¹⁷⁹, να υποβάλλει ετήσιες εκθέσεις στην εποπτεύουσα αρχή, οι οποίες είναι διαθέσιμες στο κοινό.

Σε περίπτωση παραβάσεων, η εποπτεύουσα αρχή έχει τη δυνατότητα να επιβάλει διοικητικές κυρώσεις, μεταξύ των οποίων περιλαμβάνεται η λήψη προσωρινών μέτρων, αναστολή εργασιών ή η απαγόρευσή τους. Εάν δεν τηρηθούν οι διαταγές της εποπτεύουσας αρχής, τότε αυτές εφαρμόζονται από την Σουηδική Αρχή Επιβολής. Οι διοικητικές κυρώσεις επιβάλλονται και εις βάρος νομικών προσώπων. Η εποπτεύουσα αρχή οφείλει να αναφέρει παραβάσεις στην αστυνομία ή την εισαγγελία, εάν υπάρχει υποψία εγκλήματος. Σύμφωνα με τον Περιβαλλοντικό Κώδικα, η διενέργεια μιας δραστηριότητας χωρίς την απαιτούμενη άδεια, είτε τελείται εκ δόλου, είτε εξ αμελείας, είναι ποινικό αδίκημα. Το ίδιο ισχύει και για την υποβολή αναληθών πληροφοριών προς την εποπτεύουσα αρχή κατά την αίτηση για έκδοση αδειάς ή κατά τον έλεγχο για την τήρησή της. Η παράβαση τιμωρείται με πρόστιμο και φυλάκιση μέχρι δύο έτη.

Στην **Πολωνία** υπάρχουν εξειδικευμένες υπηρεσίες επιθεώρησης, όπως η Επιθεώρηση Περιβαλλοντικής Προστασίας και ο Γενικός Διευθυντής Περιβαλλοντικής προστασίας, που μπορούν να διενεργούν επιθεωρήσεις, όταν το κρίνουν απαραίτητο. Τα όργανα αυτά έχουν ευρεία αρμοδιότητα, καθώς έχουν τη δικαιοδοσία για συστάσεις, προσωρινά μέτρα και κυρώσεις. Το αστικό δίκαιο δεν έχει ειδικά εργαλεία για την

¹⁷⁸ Αναφορά EUFJE για Δανία, σελ. 8.

¹⁷⁹ *Supra* σημ. 118.

προστασία του περιβάλλοντος, αλλά εφαρμόζονται γενικοί κανόνες. Εκτός από την Αστικό Κώδικα¹⁸⁰, ο νόμος για την Προστασία του Περιβάλλοντος¹⁸¹ και ο νόμος για την Πρόληψη και Αποκατάσταση Βλαβών στο Περιβάλλον¹⁸² περιέχουν τους κανόνες για αστική ευθύνη σε περίπτωση περιβαλλοντικής βλάβης. Οι κανόνες αυτοί μπορούν να εφαρμόζονται όταν παραβιάζεται η εκτίμηση περιβαλλοντικών επιπτώσεων - μεταξύ άλλων: το άρθρο 222 παρ. 2 του Αστικού Κώδικα σε συνδυασμό με το άρθρο 144, που αφορούν στην αποζημίωση, σε περίπτωση που θίγονται περιουσιακά δικαιώματα, τα άρθρα για τις αδικοπραξίες (415, 435 κ.λπ.) και διατάξεις που επιτρέπουν την αποτροπή βλάβης (άρθρο 439 του Αστικού Κώδικα). Το άρθρο 323 του νόμου για την Προστασία του Περιβάλλοντος παρέχει δικαίωμα αυτούσιας ικανοποίησης/ πρόληψης.

Στα άρθρα 181-188 του Ποινικού Κώδικα¹⁸³ βρίσκονται οι βασικές ποινικές διατάξεις για την προστασία του περιβάλλοντος. Χωρίς να υπάρχει ειδική πρόβλεψη για την παράβαση των όρων που έχουν τεθεί μετά από εκτίμηση περιβαλλοντικών επιπτώσεων, τιμωρείται η ρύπανση και η παράβαση των διατάξεων που προστατεύουν από τα απόβλητα και την ακτινοβολία, καθώς και η βλάβη στη χλωρίδα και την πανίδα.

Γ. Συμπεράσματα ως προς τη δικαστική προστασία

Για κάποια κράτη-μέλη η Οδηγία επέφερε σημαντικές αλλαγές ως προς την αναγνώριση ευρύτερου εννόμου συμφέροντος στις περιβαλλοντικές υποθέσεις, τόσο σε μεμονωμένους πολίτες, όσο και σε περιβαλλοντικές οργανώσεις. Σε μερικές περιπτώσεις, μάλιστα, απαιτήθηκε η έναρξη διαδικασιών από την Επιτροπή προς συμμόρφωσή τους με την Οδηγία. Δικαιικά συστήματα που ανεγνώριζαν με ευρύτητα το έννομο συμφέρον στις ακυρωτικές διαφορές δεν επηρεάστηκαν τόσο πολύ. Λόγω της Οδηγίας, όμως, μπορεί να

¹⁸⁰ Διατίθεται στα αγγλικά από την ιστοσελίδα supertrans2014 (που περιέχει μεταφράσεις νόμων της Πολωνίας στα αγγλικά) εις: <https://supertrans2014.files.wordpress.com/2014/06/the-civil-code.pdf>.

¹⁸¹ Διατίθεται στα αγγλικά από το Κέντρο Δεδομένων Εδάφους της Ευρωπαϊκής Επιτροπής εις: https://esdac.jrc.ec.europa.eu/Library/Themes/Contamination/workshop_Nov2003/legislation/PolandEnvironmentalProtectionAct.pdf/

¹⁸² Διατίθεται από την ιστοσελίδα του πολωνικού Κοινοβουλίου εις: <http://prawo.sejm.gov.pl/isap.nsf/download.xsp/WDU20070750493/T/D20070493L.pdf>.

¹⁸³ Διατίθεται από τη βάση νομικών δεδομένων Legislation online εις: <https://www.legislationline.org/documents/section/criminal-codes/country/10>.

διαπιστωθεί ότι υπάρχει πραγματική σύγκλιση ως προς το έννομο συμφέρον στις περιβαλλοντικές δίκες πλέον.

Εκτός από το στοιχείο αυτό, όμως, η δικαστική προστασία εξακολουθεί να διαφοροποιείται σε κάθε κράτος-μέλος. Η έκταση του δικαστικού ελέγχου αποτυπώνει νομικές παραδόσεις οι οποίες είτε κρίνουν ότι τεχνικά θέματα πρέπει να εκφεύγουν του δικαστικού ελέγχου, είτε θεωρούν ότι μια διοικητική πράξη πρέπει να κρίνεται στο σύνολό της. Η Οδηγία ζητεί, στην παρ. 1 του άρθρου 11, ο δικαστικός έλεγχος να αφορά τόσο στη διαδικαστική, όσο και στην ουσιαστική νομιμότητα των πράξεων που σχετίζονται με την Οδηγία. Ωστόσο, οι νομοθετικές διασφαλίσεις για την πληρότητα της μελέτης και της εκτίμησης περιβαλλοντικών επιπτώσεων, καθώς και για τη διαδικασία της εκτίμησης επιτρέπουν, στις περισσότερες περιπτώσεις, τα δικαστήρια να ελέγξουν την ουσιαστική υλοποίηση των σκοπών της Οδηγίας χωρίς να υποκαταστήσουν τη διοίκηση στις τεχνικές της κρίσεις.

Έχει ενδιαφέρον ότι τα κράτη-μέλη έχουν διαφοροποιημένες επιλογές ως προς τα στάδια του ελέγχου και το ανασταλτικό αποτέλεσμα. Στα κράτη-μέλη που επιτρέπεται ο αυτοτελής έλεγχος του screening επικρατεί η λογική ότι προλαμβάνεται μια διαδικασία αδειοδότησης, με τα κόστη που αυτή συνεπάγεται, όταν η βασική της παραδοχή (η έλλειψη αναγκαιότητας για την εκτίμηση περιβαλλοντικών επιπτώσεων) είναι εσφαλμένη. Αντίστοιχη λογική υπάρχει και όταν η προθεσμία για την άσκηση περιβαλλοντικής προσφυγής ή η άσκησή της αναστέλλουν την ισχύ μιας άδειας: προλαμβάνονται οι δυσμενείς επιπτώσεις στο περιβάλλον ενός έργου (αλλά και οικονομικές συνέπειες για τον κύριο του έργου) για την περίπτωση που η άδειά του ακυρωθεί.

Ωστόσο, με τις διαδικασίες αυτές προστίθενται επιπλέον χρονικά και άλλα εμπόδια για την πραγματοποίηση του έργου. Δεν αποκλείεται, μάλιστα, και η κατάχρηση των διαδικασιών αυτών εις βάρος ενός έργου ακόμη και από ανταγωνιστές του κυρίου του έργου. Για το λόγο αυτό και το αυτοδίκαιο ανασταλτικό αποτέλεσμα και η δυνατότητα προσφυγής σε προγενέστερο στάδιο της αδειοδοτικής διαδικασίας (screening) μάλλον αποτελούν την εξαίρεση, παρά τον κανόνα στις νομοθεσίες των κρατών-μελών.

Τέλος, η Οδηγία αφήνει στη διάκριση των μελών την επιλογή και επιβολή κυρώσεων για την εφαρμογή των διατάξεών της που έχουν μεταφερθεί στο εσωτερικό δίκαιο. Η διάταξη του άρθρου 10α της Οδηγίας δεν φαίνεται ότι έχει φέρει κάποιες ουσιώδεις διαφοροποιήσεις στις νομοθεσίες των κρατών-μελών, καθ' όσον υπήρχαν ήδη συστήματα ποινικών και διοικητικών κυρώσεων για τις παραβάσεις της περιβαλλοντικής νομοθεσίας.

Κεφάλαιο 5. Συμπεράσματα - σύγκριση με την ενσωμάτωση της Οδηγίας στο ελληνικό δίκαιο

Η Οδηγία 2011/92 έχει ενσωματωθεί πλήρως στις έννομες τάξεις των κρατών-μελών. Οι βασικοί της στόχοι αποτυπώνονται στις νομοθεσίες και γίνονται αποδεκτοί και από τη νομολογία των κρατών-μελών. Θεωρείται δεδομένη η υποχρέωση της περιβαλλοντικής εκτίμησης για τα έργα ή τις δραστηριότητες που μπορούν να έχουν σοβαρές επιπτώσεις στο περιβάλλον και τα κράτη-μέλη συγκλίνουν ως προς το ποια έργα είναι αυτά. Ωστόσο, υπάρχουν κάποιες διαφορές, ουσιαστικές και διαδικαστικές, ως προς την αντιμετώπιση της περιβαλλοντικής εκτίμησης μεταξύ των κρατών-μελών. Πιο σοβαρή διαφορά είναι η ευχέρεια που έχει, σε κάποια κράτη-μέλη, η αδειοδοτούσα αρχή να αποκλίνει από το αποτέλεσμα της περιβαλλοντικής εκτίμησης, σε αντίθεση με άλλα κράτη-μέλη, στα οποία πρέπει να την ακολουθήσει υποχρεωτικώς.

Η ίδια η Οδηγία ορίζει ότι η υπαγωγή των έργων του Παραρτήματος II σε εκτίμηση περιβαλλοντικών επιπτώσεων μπορεί να γίνεται είτε βάσει προκαθορισμένων κριτηρίων, είτε με μεμονωμένη κρίση (screening). Η τάση που φαίνεται να κυριαρχεί είναι η στροφή προς το screening. Σε κάποια κράτη-μέλη, μάλιστα, η εμπλοκή του ενδιαφερόμενου κοινού αρχίζει από το επίπεδο του screening, το οποίο μπορεί να οδηγήσει σε διοικητική πράξη που προσβάλλεται αυτοτελώς. Αυτή η διεύρυνση της συμμετοχής του κοινού και της δικαστικής προστασίας προσθέτει ένα ακόμα επίπεδο ελέγχου, που ενδεχομένως διασφαλίζει την έγκαιρη αποτροπή των δυσμενών περιβαλλοντικών επιπτώσεων ενός έργου, αλλά και παρέχει περισσότερη ασφάλεια προς τον κύριο του έργου που τελικώς θα εγκριθεί (μειώνοντας την πιθανότητα εκ των υστέρων ακύρωσης της άδειας), παράλληλα όμως κοστίζει σε χρόνο, δεσμεύει πόρους του κυρίου του έργου και ίσως περιττεύει, όταν ο έλεγχος μπορεί να γίνει συνολικά με την έκδοση της άδειας του έργου.

Η διαφορετική στάθμιση μεταξύ της ασφάλειας και της πρόληψης, αφ' ενός, και της ανάγκης αποφυγής περιττών γραφειοκρατικών διαδικασιών αφ' ετέρου είναι αυτή που οδηγεί σε διαφοροποίηση των σχετικών ρυθμίσεων μεταξύ των κρατών-μελών. Αντίστοιχες σταθμίσεις γίνονται σε ευρύτερο επίπεδο στις δικονομικές διατάξεις για το ανασταλτικό αποτέλεσμα των περιβαλλοντικών προσφυγών.

Οι δικονομικές παραδόσεις των κρατών-μελών είχαν, κι εξακολουθούν να έχουν, σημαντικές διαφορές σε σχέση με το έννομο συμφέρον για την προσβολή διοικητικών πράξεων. Η Οδηγία, όμως, έχει φέρει σύγκλιση ως προς το έννομο συμφέρον για την προσβολή των διοικητικών πράξεων που σχετίζονται μ' αυτήν, δηλαδή των αδειών για έργα που μπορεί να έχουν σημαντικές επιπτώσεις στο περιβάλλον και τυχόν προκαταρκτικών ή συναφών διοικητικών πράξεων. Η σύγκλιση αυτή επήλθε αφού κάποια κράτη-μέλη υποχρεώθηκαν να συμμορφωθούν προς τις διατάξεις της Οδηγίας μετά από διαδικασίες που κίνησε η Επιτροπή.

Η χώρα μας έχει ενσωματώσει την Οδηγία κυρίως με το ν. 4014/2011. Βασικό στοιχείο της περιβαλλοντικής εκτίμησης είναι ότι καταλήγει στην έκδοση εκτελεστής διοικητικής πράξης (της Απόφασης Έγκρισης Περιβαλλοντικών Όρων - ΑΕΠΟ - άρθρο 2 παρ. 1 ν. 4014/2011). Το πλαίσιο που καθιερώνεται είναι σχετικά αυστηρό: η ΑΕΠΟ έχει ορισμένη διάρκεια, κατά κανόνα δεκαετή (άρθρο 2 παρ. 8 ν. 4014/2011). Η υπαγωγή των έργων γίνεται βάσει προκαθορισμένων κριτηρίων, για τα οποία έχουν εκδοθεί κανονιστικές υπουργικές πράξεις (πιο πρόσφατη η απόφαση του Υπουργού Περιβάλλοντος και Ενέργειας υπ' αριθμ ΔΠΠΑ/ οικ. 37674/ 27.7.2016 - ΦΕΚ Β' 2471/ 10.8.2016, η οποία έχει τροποποιηθεί δύο φορές έκτοτε). Με τον Προκαταρκτικό Προσδιορισμό Περιβαλλοντικών Απαιτήσεων (άρθρο 2 παρ. 2 ν. 4014/2011) εισάγεται και ένα σύστημα scoring στην περιβαλλοντική αδειοδότηση.

Η νομολογία του Συμβουλίου της Επικρατείας ορίζει διευρυμένο έννομο συμφέρον στις περιβαλλοντικές υποθέσεις, και ειδικότερα το έννομο συμφέρον των νομικών προσώπων, βάσει του καταστατικού τους σκοπού. Υπό την έννοια αυτή, δεν απαιτήθηκε κάποια μεταβολή για την προσαρμογή της χώρας στο άρθρο 11 της Οδηγίας. Ωστόσο, με πρόσφατη απόφασή του, το ΣτΕ υπονόησε ότι προϋπόθεση του παραδεκτού για την προβολή ενός ισχυρισμού κατά ΑΕΠΟ είναι να έχει προβληθεί αυτός από τους αιτούντες και στο στάδιο της δημόσιας διαβούλευσης.¹⁸⁴ Η απόφαση αυτή φαίνεται να έρχεται σε αντίθεση με απόφαση του ΔΕΕ¹⁸⁵, η οποία είχε κρίνει ότι αντίστοιχη διάταξη στη

¹⁸⁴ ΣτΕ 47/2018, σκ. 26.

¹⁸⁵ C-137/14, *Επιτροπή κατά Γερμανίας*, σκ. 78.

γερμανική νομοθεσία περιόριζε το δικαίωμα πρόσβασης στη δικαιοσύνη που καθιερώνεται στο άρθρο 11 της Οδηγίας.

Συμπερασματικά, υπάρχει ένα συνεκτικό πλαίσιο για την περιβαλλοντική εκτίμηση στην Ευρωπαϊκή Ένωση, στο οποίο έχει συμμορφωθεί και η ελληνική νομοθεσία, που εφαρμόζει τους βασικούς σκοπούς της Οδηγίας. Επιμέρους διαφοροποιήσεις, οι οποίες ανταποκρίνονται σε διαφορετικές σταθμίσεις που έχουν κάνει κράτη με διαφορετικές νομικές παραδόσεις, δεν αρκούν για να θεωρηθεί ότι υπάρχει κάποιο ρήγμα στο σύστημα ή ότι ο σκοπός της Οδηγίας δεν επιτυγχάνονται. Είναι μάλιστα ευπρόσδεκτες, στο βαθμό που ανταποκρίνονται στις ιδιαίτερες συνθήκες κάθε κράτους-μέλους και δεν θα ήταν επιθυμητή η εξάλειψή τους, μέσω περισσότερο λεπτομερειακών ρυθμίσεων σε ενωσιακό επίπεδο.

Βιβλιογραφία - Αρθρογραφία - Πηγές από το Διαδίκτυο

Council on Environmental Quality/ Executive Office of the President, *A Citizen's Guide to the NEPA - Having Your Voice Heard* (2007)

John Fry, Berna Grist & Ainhoa González, *An analysis of the implications of the revised EIA Directive in the Republic of Ireland*, UVP-Report, έτος 30 (2016) τεύχος 2, σελ. 93

MKO Justice and Environment, έκθεση: *Implementation of the Environmental Impact Assessment Directive in the EU Member States* (2013)

Αναφορές στο συνέδριο του Φόρουμ των Δικαστών της Ευρωπαϊκής Ένωσης για το Περιβάλλον: συνέδριο 2014 με θέμα: «Εκτιμήσεις επιπτώσεων - προληπτικά μέτρα κατά σημαντικών περιβαλλοντικών επιπτώσεων τον 21ο αιώνα» για τις χώρες:

- Γαλλία
- Γερμανία
- Πολωνία
- Φινλανδία
- Βέλγιο
- Σουηδία
- Δανία
- Ουγγαρία

Αναφορές στην ιστοσελίδα της Ευρωπαϊκής Επιτροπής e-justice για την πρόσβαση στη δικαιοσύνη σε θέματα περιβάλλοντος για τις χώρες:

- Πολωνία
- Βέλγιο
- Γαλλία
- Φινλανδία
- Αυστρία
- Σουηδία

MKO Justice and Environment: Collection of Examples of Good Practice in EIA
Procedures/ Comparative Study, Justice and Environment 2016

Διεθνείς συνθήκες - νομοθεσία - κανονιστικές πράξεις

Διεθνείς συνθήκες

Ενιαία Ευρωπαϊκή Πράξη

Συνθήκη για την Ευρωπαϊκή Οικονομική Κοινότητα

Σύμβαση του Aarhus *«για την πρόσβαση σε πληροφορίες, τη συμμετοχή του κοινού στη λήψη αποφάσεων και την πρόσβαση στη δικαιοσύνη για περιβαλλοντικά θέματα»*

Ενωσιακή νομοθεσία

Οδηγία 85/337/ΕΟΚ του Συμβουλίου, της 27ης Ιουνίου 1985, *«για την εκτίμηση των επιπτώσεων ορισμένων σχεδίων δημοσίων και ιδιωτικών έργων στο περιβάλλον»*

Οδηγία 97/11/ΕΚ του Συμβουλίου, της 3ης Μαρτίου 1997, *«περί τροποποίησης της οδηγίας 85/337/ΕΟΚ για την εκτίμηση των επιπτώσεων ορισμένων δημοσίων και ιδιωτικών έργων στο περιβάλλον»*

Οδηγία 2003/35/ΕΚ του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 26ης Μαΐου 2003, *«σχετικά με τη συμμετοχή του κοινού στην κατάρτιση ορισμένων σχεδίων και προγραμμάτων που αφορούν το περιβάλλον και με την τροποποίηση όσον αφορά τη συμμετοχή του κοινού και την πρόσβαση στη δικαιοσύνη, των οδηγιών 85/337/ΕΟΚ και 96/61/ΕΚ του Συμβουλίου»*

Οδηγία 2009/31/ΕΚ του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 23ης Απριλίου 2009, *«σχετικά με την αποθήκευση διοξειδίου του άνθρακα σε γεωλογικούς σχηματισμούς και για την τροποποίηση της οδηγίας 85/337/ΕΟΚ του Συμβουλίου, των οδηγιών του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου 2000/60/ΕΚ, 2001/80/ΕΚ, 2004/35/ΕΚ, 2006/12/ΕΚ και 2008/1/ΕΚ, και του κανονισμού (ΕΚ) αριθ. 1013/2006»*

2011/92/ΕΕ του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 13ης Δεκεμβρίου 2011, *«για την εκτίμηση των επιπτώσεων ορισμένων σχεδίων δημοσίων και ιδιωτικών έργων στο περιβάλλον»*

2014/52/ΕΕ του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 16ης Απριλίου 2014, «για την τροποποίηση της οδηγίας 2011/92/ΕΕ σχετικά με την εκτίμηση των επιπτώσεων ορισμένων σχεδίων δημοσίων και ιδιωτικών έργων στο περιβάλλον»

Απόφαση 2005/17/ΕΚ του Συμβουλίου, της 17ης Φεβρουαρίου 2005, διά της οποίας επικυρώθηκε η Συνθήκη του Aarhus

Νομοθεσία κρατών-μελών:

Ουγγαρία

Κυβερνητικό Διάταγμα υπ' αριθμόν 314/2005 της 25ης Δεκεμβρίου

Γερμανία

Ομοσπονδιακός Νόμος για την Εκτίμηση Περιβαλλοντικών Επιπτώσεων

Ομοσπονδιακός Νόμος για τον Έλεγχο των Εκπομπών

Ομοσπονδιακός Νόμος περί Περιβαλλοντικών Προσφυγών

Ομοσπονδιακός Νόμος για τη Διατήρηση του Φυσικού Περιβάλλοντος

Κώδικας Διοικητικής Δικονομίας

Κώδικας για τις Διοικητικές Παραβάσεις

Ποινικός Κώδικας

Κώδικας Διοικητικής Διαδικασίας

Πολωνία

Νόμος της 3ης Οκτωβρίου 2008 «για τη διάθεση πληροφοριών σχετικά με το περιβάλλον και την προστασία του, τη συμμετοχή του κοινού στην προστασία του περιβάλλοντος και τις εκτιμήσεις περιβαλλοντικών επιπτώσεων»

Κανονισμός του Υπουργικού Συμβουλίου της 9ης Νοεμβρίου 2010

Νόμος της 9ης Οκτωβρίου 2015

Αστικός Κώδικας

Νόμος για την Προστασία του Περιβάλλοντος

Νόμος για την Πρόληψη και Αποκατάσταση Βλαβών στο Περιβάλλον

Ποινικός Κώδικας

Τσεχία

Νόμος 100/2001

Νόμος 114/1992 για την Προστασία της Φύσης και του Τοπίου

Γαλλία

Περιβαλλοντικός Κώδικας

Νόμος 2010-788 της 12ης Ιουλίου 2010 για την εθνική δέσμευση για το περιβάλλον

Διάταγμα 2011-2019 της 29ης Δεκεμβρίου 2011

Δανία

Νόμος 587/2013 περί Σχεδιασμού

Υπουργική απόφαση υπ' αριθμόν 1184 της 10ης Νοεμβρίου 2014 «για την Εκτίμηση Περιβαλλοντικών Επιπτώσεων ορισμένων ιδιωτικών και δημοσίων έργων σύμφωνα με το νόμο περί Σχεδιασμού»

Φινλανδία

Νόμος υπ' αριθμόν 252/2017 «για τη διαδικασία εκτίμησης περιβαλλοντικών επιπτώσεων»

Διατάγμα υπ' αριθμόν 277/2017

Ιρλανδία

Νόμος 30/2000 για το Σχεδιασμό και την Ανάπτυξη

Βέλγιο

Διάταγμα της 5ης Απριλίου 1995 (Φλαμανδία)

Διάταγμα της 5ης Ιουνίου 1997 (Περιοχή πρωτεύουσας Βρυξελλών)

Κώδικας Σχεδιασμού και Χρήσεων Γης των Βρυξελλών

Καταστατικός Νόμος για το Συμβούλιο της Επικρατείας

Κώδικας για το Σχεδιασμό των Χρήσεων Γης της Φλαμανδίας

Ιταλία

Περιβαλλοντικός Κώδικας (Νομοθετικό Διάταγμα 152 της 3ης Απριλίου 2006)

Νομοθετικό Διάταγμα 104 της 16ης Ιουνίου 2017

Σουηδία

Περιβαλλοντικός Κώδικας

Αυστρία

Νόμος περί εκτιμήσεως περιβαλλοντικών επιπτώσεων

Ελλάδα

N. 4014/2011

Νομοθεσία άλλων χωρών:

Ηνωμένες Πολιτείες

National Environmental Policy Act of 1969

Νομολογία

Δικαστήριο της Ευρωπαϊκής Ένωσης

Απόφαση της 28ης Φεβρουαρίου 2008, υπόθεση C-2/07, *Abraham κ.λπ. κατά Περιφέρειας της Βαλλονίας*

Απόφαση της 14ης Μαρτίου 2013, υπόθεση C-420/11, *Jutta Leth κατά Δημοκρατίας της Αυστρίας, Ομοσπονδιακού Κρατιδίου (Land) της Niederösterreich*

Απόφαση της 16ης Απριλίου 2015, υπόθεση C-570/13, *Karoline Gruber κατά Unabhängiger Verwaltungssenat für Kärnten, EMA Beratungs- und Handels GmbH, Ομοσπονδιακού Υπουργού για την Οικονομία, την Οικογένεια και τη Νεολαία*

Απόφαση της 12ης Μαΐου 2011, υπόθεση C-115/09, *Bund für Umwelt und Naturschutz Deutschland, Landesverband Nordrhein-Westfalen eV κατά. Bezirksregierung Arnsberg*

Απόφαση της 23ης Νοεμβρίου 2006, υπόθεση C-486/04, *Επιτροπή κατά Ιταλίας*

Απόφαση της 16ης Σεπτεμβρίου 1999, υπόθεση C-435/97 *WWF κ.λπ. κατά Αυτόνομης Επαρχίας Bozen*

Απόφαση της 19ης Σεπτεμβρίου 2000, υπόθεση C-287/98, *Μεγάλο Δουκάτο του Λουξεμβούργου κατά Berthe Linster, Aloyse Linster και Yvonne Linster*

Απόφαση της 18ης Οκτωβρίου 2011, υποθέσεις C-128/09 - 131/09, 134/09 και 135/09 (συνεκδικασθείσες) *Antoine Boxus, Willy Roua κ.λπ. κατά Περιφέρειας της Βαλλονίας*

Απόφαση της 16ης Φεβρουαρίου 2012, υπόθεση C-182/10, *Marie-Noëlle Solvay κ.λπ. κατά Περιφέρειας της Βαλλονίας*

Απόφαση της 21ης Σεπτεμβρίου 1999, υπόθεση C-392/96, *Επιτροπή κατά Ιρλανδίας*

Απόφαση της 21ης Μαρτίου 2013, υπόθεση C-244/12, *Salzburger Flughafen GmbH κατά Umweltsenat*

Απόφαση της 25ης Ιουλίου 2008, υπόθεση C-142/07, *Ecologistas en Acción-CODA κατά Δήμου Μαδρίτης*

Απόφαση της 15ης Οκτωβρίου 2009, υπόθεση C-263/08, *Djurgården-Lilla Värtans Miljöskyddsförening κατά Stockholms kommun genom dess marknämnd*

Απόφαση της 15ης Ιανουαρίου 2013, υπόθεση C-416/10, *Jozef Križan κ.λπ. κατά Slovenská inšpekcia životného prostredia*

Απόφαση της 7ης Νοεμβρίου 2013, υπόθεση C-72/12, *Gemeinde Altrip, Gebrüder Hört GbR, Willi Schneider κατά Ομοσπονδιακού κρατιδίου της Ρηνανίας - Παλατινάτου.*

Απόφαση της 15ης Οκτωβρίου 2015, υπόθεση C-137/14, *Επιτροπή κατά Γερμανίας.*

Εθνικά Δικαστήρια

Γαλλία

Συμβούλιο της Επικρατείας, απόφαση της 21ης Ιανουαρίου 1983, υπόθεση *Bayle et Frabregues* n°36856

Συμβούλιο της Επικρατείας, απόφαση της 2ας Ιουνίου 2003, υπόθεση *Union fédérale des consommateurs Que choisir ? De Côte-d'Or* n°243215

Συμβούλιο της Επικρατείας, απόφαση της 14ης Οκτωβρίου 2011, υπόθεση Ocreal, n°323257

Συμβούλιο της Επικρατείας, απόφαση της 2ας Ιουλίου 1982, *Huglo et autres*

Διοικητικό Εφετείο της Λυόν, απόφαση της 3ης Μαρτίου 2009, υπόθεση Famy n°06LY02413

Βέλγιο

Συμβούλιο της Επικρατείας, απόφαση της 5ης Φεβρουαρίου 2013, υπόθεση n° 222.393, *s.p.r.l. Property & Advice & s.p.r.l. Bureau d'architecture et d'engineering Caelen*

Συμβούλιο της Επικρατείας, απόφαση της 17 Νοεμβρίου 2008, n° 187.998, *Coomans et al.*

Συμβούλιο της Επικρατείας, απόφαση της 31ης Μαρτίου 2009, n° 192.085, *vzw Natuurpunt et al.*

Συμβούλιο της Επικρατείας, απόφαση της 24ης Φεβρουαρίου 2011, n° 211.533, *vzw Milieufront Omer Wattez*

Τσεχία

Ανώτατο Διοικητικό Δικαστήριο - απόφαση No. 9 As 88/2008 - 301 της 6ης Αυγούστου 2009

Ανώτατο Διοικητικό Δικαστήριο - απόφαση No. 2 Aps 1/2008 - 77 της 15ης Μαΐου 2008

Ανώτατο Διοικητικό Δικαστήριο - απόφαση No. 1 As 91/2009-83 της 19ης Ιανουαρίου 2010

Πολωνία

Ανώτατο Διοικητικό Δικαστήριο, απόφαση της 19ης Ιανουαρίου 2012, No. II OSK 615/11

Ανώτατο Διοικητικό Δικαστήριο, απόφαση της 8 Ιουλίου 2011, No. I OSK 289/11

Αυστρία

Ομοσπονδιακό Διοικητικό Δικαστήριο, απόφαση υπ' αριθμόν Ro 2014/06/0008 της 27 Ιουλίου 2016

Ελλάδα

ΣτΕ 47/2018 (αιολικά πάρκα Καφηρέα)